TOU SOPHŌTATOU NIKĒPHOROU BLEMMYDOU LOGOS OPOION DEI EINAI TON BASILEA...

Nicephorus : Blemmyda

ΤΟΥ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΒΛΕΜΜΥΔΟΥ

ΛΟΓΟΣ

ΟΠΟΙΟΝ ΔΕΙ ΕΙΝΑΙ ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ.

SAPIENTISSIMI

NICEPHORI BLEMMYDAE

ORATIO

QUALEM OPORTEAT ESSE REGEM.

ROMAE
TYPIS VATICANIS
M·DCCC·XXVII·

EXCELSO ET SERENISSIMO

REGIO PRINCIPI

FERDINANDO

CALABRIAE DUCI

REGNI SICILIAE UTRIUSQUE HEREDI.

Fuit haec semper bonorum Principum virtus, ut vitae propriae rerumque gerendarum consilia non solum coram oblata libenter audirent, verum etiam longinqua studiose exquirerent. Tu, EXCELSE PRINCEPS, qui sub felicissimo AUGUSTI PATRIS regimine ad populorum tuorum spem adolescis, perfectam equidem regnandi formam intra lares tuos palatinos quotidie cernis ac discis. Nihilominus iucundum Tibi atque utile fore

speravi, si externi quoque hominis, qui suorum temporum creditus fuit sapientissimus, scriptum politicum numquam antea vulgatum reverenter submitterem, in quo regis optimi imago luculenter exprimitur. Nam si, ut Cicero dicit, talis est quaeque respublica, qualis eius aut natura aut voluntas qui illam regit; profecto expedit aures tuas, MAGNE PRINCEPS, politicorum undique vocibus circumsonare. Ceteroquin hoc meum munusculum haud pluribus verbis commendabo: quale enim quantumve id sit, pro tuo excellenti iudicio, egregio ingenio, doctrinaque multiplici, Ipse dispicies. Hoc tantum Te rogo, CLEMENTISSIME DOMINE, ut et me in regiam clientelam tuam dignanter recipias; et bonas litteras, quae tam utilium doctrinarum fontes sunt, magnopere diligas tuoque patrocinio confoveas.

REGIAE CELSITUDINI TUAE

devotissimus
ANGELUS MAIUS
vaticanae bibliothecae praefectus.

DE NICEPHORI BLEMMYDAE

ORATIONE REGIA

EDITORIS MONITUM.

Celebri illo sexaginta circiter annorum spatio, quo Constantinopolis a latinis imperatoribus insessa fuit; graeci exsules imperatores Nicaeae in Bithynia quatuor regnaverunt; Theodorus I. Lascaris; deinde huius gener Iohanes Ducas Vatatzes; tertius Theodorus Vatatzis filius; quartus denique Michaël Palaeologus (1), qui expulsis per Alexium caesarem Latinis, Constantinopolim recuperavit. Priorum quidem duorum diuturna ac laudatissima regna fuerunt, ut historia graeca depraedicat. Tertii brevior fuit principatus, quamquam idem laude non caruit. Sub secundo praesertim tertioque principe, id est Iohanne Duca Vatatze qui annis XXXIII. regnavit, Theodoroque filio qui triennio tantum post initum regnum superfuit, Nicephorus Blemmydes summa doctrinae incorruptaeque vitae fama floruit, ordine presbyter et inter monachos dignitate abbas, quem Theodorus Vatatzis filius institutorem sibi delegit, teste Georgio acropolita (2). Anno autem Christi MCCLV. quum extincto parenti succederet Theodorus, neque patriarcha (mortuo nuper Germano) ad imponendae coronae ritum suppeteret; is praeceptorem suum Nicephorum ad patriarchalem sedem invitavit (3). (Nam patriarchae byzantini, exsules licet, seriem suam non intermiserunt.) Recusavit tamen oblatam dignitatem Nicephorus, maluitque in studiis litterarum ac monasterio a se condito consenescere. Igitur vel regnante adhuc Vatatze, vel Theodoro discipulo ad principatum nu-

(1) Hic est qui dicitur Michaël octavus. Eius laudes extant a graeco oratore obiter scriptae in panegyrico copiosissimo inedito Michaëlis noni; cuius particulam ego edidi de recuperata Cpoli et de Michaële octavo, in vaticanae collectionis secundo volumine praef. p. XXXIV. XXXV.

(2) Hist. cap. LIII. Legatur autem Nicephori notitia et commendatio apud Acropolitam etiam cap. XXXII; tum apud Gregoram hist. II. 7. III. 1, Pachymerem V. 2. VI. 23, Raynaldum annal. tom. II. ed. Luc. p. 77. 542. 561; ne alios, qui invicem fere exscribunt, Nicephori laudatores appellem.

(3) Gregoras lib. III. 1.

per evecto, scripsit Nicephorus pro munere suo magistrali orationem, qua vitae regiae praecepta egregia sane permultoque eruditionis flore conspersa tradit. Tulitque profecto laboris sui magisteriique praeclarum fructum Nicephorus: nam Ducaena familia rempublicam optime rexit; eiusque navigium inter duos adversos turbines, hinc Latinorum ac Bulgarorum, illinc Turcarum iam potentium et finitimorum, incolume conservavit; imperium in Asia, Thracia, ac nobilissimis insulis propagavit (1); agri culturam florentissimam reddidit; urbes aedificiis publicis templisque passim ornavit (2); populo pacem reique familiaris summam copiam conciliavit (3). Neque vero hac tantummodo oratione, sed plurimis aliis scriptis Nicephori nomen inclaruit, theologicis nimirum, catecheticis, exegeticis, logicis, physicis, geographicis, medicis. Atque horum pleraque sunt inedita; sed tamen lucem aspexit opus eius duobus libris comprehensum de Spiritus sancti etiam a Filio processione; ob quod catholici titulum ac laudem a Raynaldo historico Nicephorus meruit; et ab Allatio, qui et eiusdem epistulam quandam edidit (4), in Graecia sua orthodoxa ante omnes collocatus est. Nicephori epitomen logicam itemque physicam Wegelinus olim, geographiam eiusdem (ut certe creditur) Spohnius nuper vulgavit.

Nunc ut de oratione, quam publici iuris facio, breviter dicam, in primis adnotandum est, duplex eius esse exemplar; alterum purum et originale, cuiusmodi scilicet ex auctoris ingenio manuque prodiit; idque et se olim vidisse confirmat Allatius (5), et revera mihi occurrit in codice vaticano; praetereaque in veneto, teste Morellio (6). Titulus huius est: λόγος ἠθικὸς ὃς ἐπεστάλη τῷ βασιλεῖ, βασιλικὸς κληθεὶς ἀνδριάς: *ethica oratio ad regem missa, quae inscribitur regia statua*; quia videlicet regis optimi imaginem stilo effingere Nicephorus conatus est. Alterum orationis huius exemplar elegante metaphrasi ad planiorem elocutionem translatum in compluribus

(1) Gregoras lib. II. 5.
(2) Idem lib. II. 6. 7.
(3) Idem lib. II. 6.
(4) In opere de consensu p. 717. sqq.
(5) Adn. ad Acropolitam p. 244.
(6) Bibl. ms. ven. p. 312.

extat Europae bibliothecis mss. Rem autem eiusque auctores e codice vindobonensi discimus apud Lambecium (1), itemque e mediceo apud Baudinium (2): τοῦ σοφωτάτου κυροῦ Νικηφόρου τοῦ Βλεμμύδου λόγος περὶ βασιλείας, μεταφρασθεὶς πρὸς τὸ σαφέστερον παρὰ τοῦ σακελλίου τῆς μεγάλης ἐκκλησίας διακόνου κυροῦ Γεωργίου τοῦ Γαλησιώτου καὶ τοῦ οἰναιώτου κυροῦ Γεωργίου, τῶν λογιωτάτων ἀνδρῶν καὶ ῥητόρων: *sapientissimi Nicephori Blemmydae oratio de regno ad clariorem stilum translata a Georgio galesiota magnae ecclesiae* (id est cpolitanae) *diacono et a Georgio oenaeota viris sapientissimis et rhetoribus.* Orationis metaphrasticae titulus est ὁποῖον δεῖ εἶναι τὸν βασιλέα, *qualem oporteat esse regem.* Primigeniam orationem a Nicephoro circa medium saeculum XIII. fuisse scriptam, satis ex ante a me dictis exploratum fit. Sed neque metaphrastes Georgius galesiota ab eadem aetate multum abest: fuit enim is Gregorii cyprii, qui anno MCCLXXXIX. patriarchatum cpolitanum abdicavit, familiaris (3). Denique etiam participem metaphraseos faciendae Georgium oenaeotam aequalem galesiotae fuisse necesse est: quamquam hunc postremum in Georgiorum catalogo Allatius ponere oblitus est. Metaphrastica oratio non latuit olim Allatium, qui ex ea brevem locum protulit in opere de Graecorum libris ecclesiasticis p. 244; eademque a me observata est in duobus vaticanae bibliothecae codicibus, quorum recentior ab altero vetustiore descriptus est, meliore quidem calligraphia, sed mala interdum graecorum compendiorum intelligentia, ut identidem conferens ego agnovi. Iamvero utramque cum legerem, primigeniam scilicet et metaphrasticam, nullus fere dubitabam, quin haec utilior quam illa foret; quia videlicet metaphrasis planissima est; at oratio primigenia abstrusiore atque interdum poëtico prope stilo constat, et ad communem intelligentiam minus accedit: ita ut bene de hoc libello meriti sint Georgii illi duo, a quibus molliore syntaxi verbisque usitatioribus Nicephorus convestitus est. Quae quum ita se haberent, ego quoque de lectoribus meis bene me credidi meriturum, si hanc

(1) Tom. VII. ed. nov. p. 481.
(2) Tom I. gr. p. 442.
(3) Vide Allatium de Georgiis cap. LIV, et Lequinium or. ch. tom. I. p. 289.

potius metaphrasim, quam originalem ipsam lucubrationem, in latinam linguam transferrem, ac politicorum hominum Principumque commoditati cum graeco textu exhiberem. Utique legentibus haec oratio, ut spero, demonstrabit, quantum conferat ad civilem constitutionem optimumque reip. regimen christiana philosophia. Ecce enim in uno Nicephori libello plus, ut reor, sanae doctrinae est, quam in multis veterum ethnicorum. Auctor in priore operis parte capitalia vitia persequitur, et virtutes cardinales commendat: in postrema vero parte pietatem erga Deum et ecclesiasticorum dogmatum observantiam, propositis praesentis ac multo magis futurae vitae praemiis, eloquenter suadet.

ΤΟΥ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΒΛΕΜΜΥΔΟΥ

ΛΟΓΟΣ

ΟΠΟΙΟΝ ΔΕΙ ΕΙΝΑΙ ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ.

α'. Παλαιός τις νόμος ἐπεκράτησε τοῖς πράγμασι συμφωνῶν, ὥστε τοὺς ὑποδούλους διδόναι τῷ βασιλεῖ· ὅπερ προξενεῖ πολλὴν τοῖς τοιούτοις δούλοις ὠφέλειαν· οὕτως γὰρ μέλλουσι πληροῦσθαι τὰ πρέποντα· ὁ γὰρ ἐμπιστευθεὶς τὴν τῶν πάντων διοίκησιν, ἐκεῖνος ἔχει τὴν προμήθειαν· διὰ τοῦτο ἀφ' ἑαυτοῦ τὸν βασιλέα μηδὲν ἔχοντα ἴδιον, πρέπον ἐστὶν ἐκ τῶν κοινῶν λαμβάνειν, καὶ κοινὰ τὰ τῶν ὅλων ποιεῖν· ὡς ἂν ἐντεῦθεν οἰκονομῇ πάντας ἀσφαλῶς ἔχειν τὰ ἴδια, συγκροτοῦντας καὶ συμβοηθοῦντας ἀλλήλοις, καὶ διὰ παντὸς ἐπιμελουμένους ἵνα φυλάττωνται ἀδιαχώριστοι, ὥσπερ ἓν σῶμα ὄντες· οὕτω δὲ καὶ ζῶον ἀκαταμάχητον δύναται εἶναι, ἐὰν πάντα τὰ ἑαυτοῦ μέλη καὶ μέρη τὰς ἑαυτῶν ἐνερ-

SAPIENTISSIMI

NICEPHORI BLEMMYDAE

ORATIO

QUALEM OPORTEAT ESSE REGEM.

I. Vetusta quaedam lex vim obtinuit, publico regimini consentanea, ut subditi mortales tributum regi pendant: quae res ipsismet subditis multam exhibet utilitatem. Sic enim officium quisque suum exsequitur. Nam rex, cui omnia administranda commissa fuerunt, providendo invigilat: ideoque ipsum nihil proprium habentem, decet de publico accipere, et quodammodo publicas efficere omnium facultates. Sic enim is curaverit, ut rem quisque suam tuto possideat, dum invicem homines conspirant et adiuvant, omnique ope nituntur ut unius corporis instar inter se cohaereant. Quippe animal inviolabile est, quoad eius membra parteque muneribus quaeque suis defunguntur. Iam vero rex, quum sit omnium Rex sermonem sapientium audiat.

γείας πληρῶσιν· ὁ γοῦν βασιλεὺς κεφαλὴ καὶ νοῦς τῶν ὅλων ὑπάρχων, ἔχει δίκαιον λαμβάνειν ἀπὸ πάντων τελέσματα, εἰς τὴν αὐτῶν κατοχύρωσιν καὶ ἀσφάλειαν· ἀπὸ μὲν οὖν τῶν πραγματευομένων, καὶ κερδαινόντων, ἁρμόζει λαμβάνειν τὸν βασιλέα μερίδα· ἀπὸ δὲ τῶν ἐχόντων λογιότητα καὶ σοφίαν, δέχεσθαι τὴν διὰ τῶν λόγων εὐφημίαν καὶ τοὺς ἐπαίνους· ὅπερ ἐστὶ χρησιμώτερον παντὸς ἄλλου τελέσματος, τόσον ὅτι καὶ οἱ λόγοι τῶν ἄλλων τεχνῶν εἰσὶ τιμιώτεροι· εἰ γοῦν ἁπάντων ἀνθρώπων ὑψηλότερος ὁ βασιλεὺς, ἡ δὲ φιλοσοφία τῶν ἄλλων τεχνῶν χρησιμωτέρα, τί ἄλλο ἁρμοδιώτερον εἰς βασιλέα, τοῦ διὰ τῶν λόγων ἐπαίνου; ἐπειδὴ τὰ μεγάλα τοῖς μεγάλοις ἁρμόζει, καὶ τὰ ὑψηλὰ πάντων τοῖς ὑψηλοῖς· τοίνυν ἡ βασιλεία μὲν εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἔχει θεοῦ (1)· ἡ δὲ φιλοσοφία, εἰκόνα τῆς τοῦ θεοῦ προνοίας· ὥστε ἡ βασιλεία ἡ μὴ ἀγαπῶσα τὴν σοφίαν, μακράν ἐστιν τοῦ θεοῦ· διὰ τοῦτο πρέπουσι τῷ βασιλεῖ οἱ ἀπὸ τῆς σοφίας καρποί.

β′. Ἀναγκαίως τοίνυν ἐστὶ πρῶτον εἰπεῖν τὸν ὅρον τῆς βασιλείας· ἐστι δὲ αὕτη βάσις λαοῦ, στηριγμὸς ἀμετακίνητος (2), οὐκ ἐν ὑποκρίσει καὶ ἀπάτῃ ἐναντία τὰ ἔργα δεικνύουσα, καὶ τῷ ὑψηλῷ ὀνόματι ἀντιλέγουσα· πῶς δὲ ἑδραίωμα καὶ σύστασις μέλλει ὁ βασιλεὺς δικαίως ὀνομάζεσθαι, ἐὰν εἰς ἀλόγους ἐπιθυμίας ἐμπίπτῃ καὶ θυμοὺς ἀσχήμονας καὶ ἀτάκτους; μᾶλλον μὲν οὖν ταραχῆς καὶ ἐμποδισμοῦ γίνεται πρόξενος, ὡς παράδειγμα τοῦ ὑπηκόου λαοῦ, ἀναγκαζομένου καὶ σπουδάζοντ-

civium caput et mens, tributa ab omnibus iure meritoque capit, quibus ad eosdem protegendos conservandosque utatur. Ab iis igitur qui negotiantur lucrisque dant operam, aequum est regem pensitationes accipere: ab iis autem qui sapientiam litterasque profitentur, verborum elogia famamque referre: quod quidem tributorum omnium pretiosissimum est; quatenus nimirum litterae reliquis artibus sunt praestantiores. Igitur si aliis hominibus celsior rex est; philosophia autem ceteris artibus excellentior; quidnam regi convenientius est, quam litterarum praeconium? quandoquidem magna magnos decent, sublimia sublimes. Regnum quidem imago quaedam similitudoque Dei est: philosophia autem providentiae divinae repraesentatio: ita ut siquod aliquando regni genus a sapientia abhorret, id longe a Deo recedat. Igitur regi conveniunt sapientiae fructus.

Rex vitet impudicitiam.

II. Sed enim quid sit regnum ante omnia definiendum est. Regnum sermone graeco significat populi basim. Est ergo res constans, non quae per hypocrisin atque fraudem contraria opera exhibeat, nominisque excelsitati repugnet. Cur autem basis firmamentumque iuste appelletur rex, qui absurdis cupiditatibus, inhonestis scilicet inordinatisque animi motibus, obnoxius sit? Immo vero scandali perturbationisque occasio fit, quandoquidem ipse propositus ad exemplum est, cui se

(1) Lege Petri magistri fragmenta politica a me nuper edita lib V.

(2) Respicit auctor ad Theophylactum inst. reg. part. II. 6.

τος μιμεῖσθαι αὐτόν· ὥστε ἁρμόζει τὸν βασιλέα, ἵνα πρῶτον ἑαυτοῦ βασιλεύῃ, καὶ μετὰ ταῦτα παντὸς τοῦ λαοῦ· ὁ δὲ μὴ δυνάμενος μιᾶς οἰκίας τῆς ἰδίας κατάρχειν, πῶς ἀληθῶς αὐτοκράτωρ πόλεων καὶ λαῶν ὀνομάζεσθαι δίκαιος; εἰ δὲ ὁ τοιοῦτος λαίμαργος ὑπάρχει καὶ δοῦλος τῶν αἰσχρῶν ἡδονῶν, ἄξιος ἐστὶ μισεῖσθαι καὶ ἀποστρέφεσθαι παρὰ τῆς ὑπερτάτης τιμῆς καὶ τοῦ ὕψους τῆς βασιλείας· τίς γὰρ οὐκ ἂν αἰσχυνθείη καὶ μόνον ἐνθυμηθεὶς βασιλικὴν σεμνότητα εἰς αἰσχρὰς καὶ ἀπρεπεῖς πράξεις ἐμπίπτουσαν, καὶ παρόμοια πάσχουσαν ὥσπερ τινὲς ὑπὸ τῆς μυθολογουμένης μαγικῆς Κίρκης ἐκείνης εἰς χοίρους καὶ κύνας μετεβάλοντο; χοῖροι μὲν γινόμενοι, ὡς κυλιόμενοι ἐν τῷ βορβόρῳ τῶν ἡδονῶν· κύνες δὲ, ὡς λυσσῶντες καὶ ἐκμαινόμενοι πρὸς τοὺς ἀσελγεῖς ἔρωτας· τῷ δὲ βασιλεῖ καταπολὺ ἐστὶν εὐπρεπὲς τὸ παρὰ τοῦ Ἑρμοῦ τοῦ τοῦ λόγου σοφίας φάρμακον λογικὸν, ἐναντιούμενον πρὸς τὰς ἀκολάστους δυνάμεις τῆς ἡδονῆς, ὥσπερ ἐν τῷ μύθῳ βοτάνη τὶς λεγομένη μῶλυ (1)· ἀλλὰ δὴ καὶ δίστομον ξίφος τὸ χωρίζον μετὰ συνετῆς γνώσεως τὸ καλὸν ἐκ τοῦ χείρονος· καὶ τὸ μὲν καλὸν, ὡς ὠφέλιμον προκρῖνον καὶ συνιστῶν· τὸ δὲ ἐναντίον, ἀποδιῶκον τὲ καὶ μεμφόμενον· οὕτω γὰρ καὶ Ὀδυσσεὺς οὐ μόνον ἐξέφυγε τὰς γοητείας τῆς Κίρκης, ἀλλὰ καὶ τοὺς παθόντας ἠλευθέρωσε φίλους· καὶ τὸν βασιλέα πρέπει, ἵνα οὐ μόνον αὐτὸς ὑπάρχῃ ἀδούλωτος καὶ πεφυλαγμένος ἀπὸ πασῶν ἡδονῶν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους

conformare subiectus populus vel invitus vel sponte solet. Rex ergo oportet se ipsum primum, deinde populum universum, regat. Iam qui ne uni quidem propriae domui moderari potest, quomodo is, inquam, populorum et urbium iure meritoque imperator appellabitur? Quod si is avidus servusque turpium voluptatum est, in odium publicum merito incurrit, et de summa sua dignitate regalique fastigio periclitatur. Quem enim paululum cogitantem non pudeat maiestatis regiae ad indecoros foedosque actus se deprimentis, idemque patientis, atque illi homines, quos nota in fabulis saga Circe in sues canesque transformabat? Et illi quidem sues effecti fuerunt, quia voluptatum in coeno sese volutabant; canes autem, quia rabie quadam atque insania conciti ad impudicos amores ruebant. Itaque regi valde idoneum est rationale sapientis doctrinae a Mercurio inventum pharmacum, quod petulantes voluptatis vires compescat, tamquam illa in fabulis herba dicta moly. Immo regi opus est gladio ancipite, qui non sine sapiente consilio bonum deteriore discriminet: ita ut virtutem sibi vindicet atque adserat, vitium repellat atque castiget. Sic enim et Ulixes non solum ipse Circes incantamenta vitavit, verum etiam socios, qui in id malum incurrerant, liberavit. Similiter regis officium est non solum ut ipse ab omnibus voluptatum illecebris liber immunisque sit, verum etiam ut alios homines ab his ex-

(1) Odyss. X. 305.

ἐλευθεροῖ καὶ διὰ λόγου καὶ ὑποδείγματος, καὶ ὕμνων ἱερῶν ἀκούειν διηνεκῶς (1)· εἰ γοῦν μεγάλην προξενεῖ λύπην εἰς τοὺς νουνεχεῖς καὶ φρονίμους ἀνθρώπους τὸ παρορᾷν τὸν βασιλέα αἰχμάλωτον τὸ ὑπήκοον (2), πόσῳ μᾶλλον ἐστὶ λυπηρὸν καὶ ὀδυνηρὸν, ἐὰν ὁ βασιλεὺς οἰκειοθελῶς αἰχμάλωτος γένηται ὑπὸ τῶν αἰσχρῶν ἡδονῶν; καὶ εἰς ὄνειδος καὶ γέλωτα καταστῇ; κἂν γὰρ κρύπτηται καὶ σπουδάζῃ λανθάνειν, ἀλλὰ διαφυγεῖν οὐ δύναται τὸ τῆς συνειδήσεως ἀληθὲς, καὶ μάλιστα τὸν τὰ κρυπτὰ βλέποντα παντεπόπτην ὀφθαλμὸν τοῦ θεοῦ, καὶ τὰ τῆς αἰσχύνης ἔργα μισοῦντα· ὅπου γε τὰ πλείονα καὶ οἱ ἄνθρωποι βλέποντες καταγελῶσι καὶ διασύρουσι, καὶ ὁ γέλως παραπέμπεται καὶ εἰς τοὺς ἐφεξῆς χρόνους· πολλοὺς γὰρ βλέπομεν ἐν τοῖς ἱστορικοῖς βιβλίοις ὑβριζομένους, καὶ πλείστους ἐπαινουμένους διὰ τὴν περὶ τὰ καλὰ σπουδὴν αὐτῶν, καὶ εἰς αἰωνίαν καὶ διηνεκῆ μνήμην περιλαλουμένους καὶ παραπεμπομένους· βασιλεὺς Ἑλλήνων Ἀλέξανδρος νικήσας Δαρεῖον, καὶ τὰς ἐκείνου θυγατέρας ὡς προτίμησιν τῆς νίκης διὰ τὸ ὑπερβολικὸν τοῦ κάλλους προσαγομένας αὐτῷ, οὐδὲ ἰδεῖν κατεδέξατο· εἰπὼν αἰσχύνης ἄξιον εἶναι νικῆσαι μὲν ἄνδρας, ὑπὸ γυναικῶν ἢ ἡττηθῆναι· ὅμοιον δὲ τούτῳ ἐποίησε Κῦρος ὁ τῶν Μήδων καὶ Περσῶν βασιλεύς· νικήσας γὰρ τὸν πόλεμον Ἀσσυρίων, καὶ παρα-

pediat tum oratione sua tum exemplo: ita ut sacris hymnis perpetuo celebrari se audiat. Iam si cordati prudentesque homines magnopere dolent, cum a rege subditus aliquis in captivitate apud hostes detentus negligitur; quanto tristius molestiusque est, si forte rex sponte sua pudendis voluptatibus servit, seque risui atque conviciis adpetendum exhibet? qui etiamsi in tenebris facinora sua continere satagat, verax tamen conscientiae suae testimonium effugere nequit, Deique praesertim omnituentem oculum, qui secretae quoque turpitudinis opera odio prosequitur. Praeter quam quod homines quoque pleraque observant, risuque et maledictis differunt; eaque irrisio in futurum quoque tempus propagatur. Ecce enim multos videmus in historicis libris infamia conspersos: plurimos item propter suum honestorum operum studium laude mactatos, atque aeternae posterorum memoriae perenni cum fama traditos. Rex Graecorum Alexander post devictum Darium, filias huius pulchritudine mira conspicuas, ceu maximum victoriae praemium sibi oblatas, ne videre quidem passus est; aitque, turpe fore, si is qui viros vicisset, a feminis vinceretur. Cyri Medorum Per-

(1) Hymnus reapse laudativus a Photio scriptus, atque ore ecclesiae dictus ad Basilium imperatorem, extat in melodorum ineditorum codice barberino, de quo ego locutus sum in primo vaticanae collectionis volumine praef. p.44. Videtur ergo in Graecorum more positum fuisse, ut principes suos sacris etiam hymnis celebrarent. Nisi forte Nicephorus respicit potius ad hymnos illos, de quibus Plato leg. VII. p. 800. sqq. ed. Serr. Vel explicandum est: *tum sacris hymnis perpetuo audiendis.*

(2) Videtur Nicephorus habere prae oculis Mauricii imperatoris crudelissimam avaritiam, qui ne barbaris tenues redimias solveret, magnum populi sui numerum penes eos captivum trucidandumque reliquit. Ob quod Mauricius vitium maxima apud omnes invidia flagravit, et a Deo vindice per Phocam tyrannum severissime punitus fuit. Zonar. lib. XIV. 13. 14.

τοῦ στρατεύματος τὴν τῶν Σουσίων βασίλισσαν (1) ὡς λάφυρον λαβὼν διὰ τὸ τοῦ κάλλους ὑπερβολὴν, πολλὴν μὲν αὐτῆς ἐποιήσατο ἐπιμέλειαν, ἰδεῖν δὲ οὐδ' ὅλως ἠξίωσεν, ἀποφηνάμενος φύλακας εἶναι χρὴ τῆς σωφροσύνης τοὺς βασιλεῖς, ἀλλ' οὐκ ἐπιβούλους, διά τε τὸ μέγεθος τῆς ἀξίας, καὶ ὅτι σωφροσύνη ἀνδρείαν καὶ φρόνησιν συνέχει τε καὶ συνάπτει· τὸ γὰρ δουλωθῆναι ταῖς ἡδοναῖς καὶ γυναικομανῆ φαίνεσθαι, καὶ ὥσπερ διὰ χαλινοῦ πρὸς τὰ αἰσχρὰ φέρεσθαι ἔργα, καὶ δειλοὺς ποιεῖ τοὺς τοιούτους καὶ ἄφρονας· κἂν ῥωμαλέος λογίζηται εἶναι, δειλός ἐστι καὶ ἀθλιώτερος ἀῤῥώστου παντὸς, ἐπειδὴ τὴν δύναμιν παρέλυσε τῆς ψυχῆς· καὶ εἴτις τὴν κατάλυσιν τῶν ἱστορημένων βασιλέων ἐξετάσει, οὐδὲν ἄλλο ἢ τὴν λαγνείαν ἣν εἶχον, εὑρήσει τὸ αἴτιον· καὶ γὰρ ὁ ἀσσύριος Σαρδανάπαλος, πόθεν ἀφῃρέθη τὴν ἀρχὴν παρὰ τοῦ μήδου Ἀρσάκου; καὶ ταῦτα πλοῦτον ἔχων τοσοῦτον, καὶ τηλικοῦτον πλῆθος στρατεύματος ἐπαγόμενος; πάντως ἀπὸ τοῦ ἐκμανῆναι ταῖς αἰσχίσταις ἐπιθυμίαις, καὶ τῆς οἰκείας δειλίας καὶ γυναικώδους ψυχῆς, ἥτις ἄνανδρον ἐποίησε καὶ τὸ στράτευμα· τῆς γὰρ κεφαλῆς παθαινομένης, ἀνάγκη καὶ τὸ λοιπὸν σῶμα συμπάσχειν· ἕως μὲν οὖν διὰ τῆς σωφροσύνης ὥπλιζεν ἑαυτὸν, ἰσχυρὸς ἦν καὶ ἅπασι φοβερός· ἀφ' οὗ δὲ τῶν ἡδονῶν δοῦλος ἐγίνετο, ὑπὸ πάντων κατεπατεῖτο· καθὼς τὶς τοῦτο προεμαντεύσατο (2)· ὁ δὲ Δαρεῖος ὁ Ἀσυά-

sarumque regis par virtus fuit. Nam et hic superatis acie Assyriis, atque ab exercitu suo, manubiarum nomine, Susiorum regina donatus, quae insigni forma praestabat, reginae is quidem magnam curam gessit; ceteroquin ipsam aspicere recusavit, dicens, opus esse ut pudicitiae reges custodes fiant non insidiatores; tum quia id supremam dignitatem decet, tum quia pudicitia fortitudinem prudentiamque conservat et copulat. Revera qui se voluptatum famulitio addicunt, ac furiosum feminarum amorem prae se ferunt, effusisque habenis ad turpia opera proruunt, timidi mox dementesque evadunt: hique etiamsi robustis viribus praediti existimentur, nihilominus formidolosi sunt atque aegroto quolibet miseriores, postquam animi vim fregerunt. Profecto qui regum in historiis ruinas investigaverit, nullam fere eius rei causam, praeter illorum lasciviam, deprehendet. Namque et assyrius Sardanapalus curnam regno ab Arbace medo spoliatus fuit, cum ceteroqui tantis opibus tantoque exercitus numero esset succinctus? Prorsus ob turpissimas, quibus deditus erat, cupiditates, atque ob suam ignaviam effeminatumque animum, qui militares quoque eius copias corrupit. Nam si caput languet, reliquum quoque corpus compati necesse est. Quamdiu igitur honestis moribus semet ille communivit, validus fuit ac nemini non formidabilis: postquam autem voluptatibus succubuit, cuncti eum gravi pede presserunt: quam rem vates quidam praecinerat. Iam et Darius,

(1) Lege Xenophontem Cyrop. lib. V. 1. Addere licebat Africani maioris exemplum, quod est apud Polybium X. 19.

(2) Intellige Belesyos vaticinium; et confer Diodorum siculum lib. II. 24.

γους υἱὸς (1) τὴν Βαβυλωνίων ἀρχὴν μετὰ πάσης εὐκολίας κατέλυσε, μέχρις ἂν τὴν σωφροσύνην ἐτίμα· ὕστερον δὲ εἰς ἀσελγείαν ἐμπεσὼν, οὐ μόνον τὴν βασιλείαν ἀπώλεσεν, ἀλλὰ καὶ ζωῆς ἐστερήθη παρὰ Κύρου τοῦ πέρσου ὃς εἶχε τὴν σωφροσύνην· τί δὲ κατέβαλε τὸν τοῦ Ἀρσάμου Δαρεῖον καὶ πᾶσαν κατέλυσε τὴν ἀρχὴν τῶν Περσῶν; πάντως ἡ περὶ τὰς ἀκολασίας ὄρεξις καὶ ἐπιθυμία· καὶ ἵνα τοὺς μὲν παλαιοὺς καταλείψωμεν, τῶν δὲ νεωτέρων μνησθῶμεν, ἐρῶ· τί ἄλλο τὴν μεγαλόπολιν ταύτην αἰχμάλωτον τοῖς Λατίνοις παρέδωκε, καὶ πάσης συμφορᾶς τὴν οἰκουμένην ἐπλήρωσεν, ἢ ἡ ἐπίψογος τῶν τότε κρατούντων διαγωγὴ, καὶ ἡ ἐντεῦθεν χαύνωσις καὶ δειλία (2); καὶ γὰρ ἕτερον οὐδέν τι καὶ τοὺς ἄνδρας γυναικώδεις ποιεῖ, ὡς ἡ πρὸς γυναῖκας ἄλογος ὁρμὴ καὶ ἐμπάθεια· ἐκ τούτων γὰρ σαθροῦται καὶ σῶμα καθόλου· σωφροσύνη μὲν γὰρ ἐνδυναμοῖ σῶμα καὶ ψυχὴν ἰσχυροποιεῖ, ἀκολασία δὲ καὶ ἀμφότερα βλάπτει καὶ ζημιοῖ· κἂν γὰρ δοκεῖ ὁ ἀκόλαστος ὑγείαν ἔχειν καὶ εὐκρασίαν σωματικὴν, οὐδὲν διαφέρει τῶν μυθευομένων τῶν Ἀδώνιδος κήπων· οἵτινες καὶ ἐπάνω τῶν λίθων πεφυτευμένοι πολὺν ἐλάμβανον γέλωτα (3)· οἷα δὲ τὰ σπουδάσματα τῆς πορνικῆς ἐργασίας, τοιαῦτα καὶ τὰ τῆς ὑγείας τῆς ἐξ αὐτῆς ὀνείρου παντὸς ἀσθενέστερα· φθείρει γὰρ τὴν

Astyagis filius, Babyloniorum imperium facile delevit, quum adhuc ipse probitatem coleret: verum ubi ad luxuriam deflexit, non regnum tantummodo amisit, verum etiam vita a Cyro persa, frugi homine, orbatus fuit. Praeterea curnam Arsami filius Darius cum universo Persarum imperio concidit? sine dubio propter intemperantis libidinis effrenem cupiditatem. Atque ut, veteribus omissis, recentiora tempora commemoremus; quid, inquam, aliud magnam hanc urbem captivam Latinis tradidit, orbemque omni calamitate inundavit, quam culpabilis illorum qui tunc imperabant vita, ex eaque manans ignavia atque timiditas? Nihil mehercule aeque viros effeminat, quam erga mulieres caecum studium atque proclivitas. Etenim hinc etiam corpus penitus flaccescit. Secus vero pudicitia et corpus roborat et animo vires suppeditat: intemperantia autem utrique nocet perniciemque creat. Etiamsi enim libidinosus homo videatur recta valetudine bonaque corporis temperatione praeditus, nihilominus a fabulosis Adonidis hortis non differt, qui in saxeo solo plantati magnopere deridebantur. Iam qualis meretriciae operae substantia est, talis item quae inde consequitur valetudo, quovis nimirum somnio fragilior: dissolvitur enim vita, et virilitatis fundamenta

(1) Darium hunc Graeci Cyaxarem appellant (nominatim Xenophon) ut diserte ait Polychronius a me nuper editus in comm. ad Dan. collect. vat. tom. I. part. II. p. 131. Iam Cyrum Cyaxari et Astyagi successisse, exploratum est; utrum vero hereditario et pacifico iure, an armorum vi, historici discrepant. Lege citatum locum p. 131, Xenophontem etc.

(2) Lege Nicetae choniatae historiam ed. paris. p. 363. sqq. ubi de graecorum principum, qui fugam capessiverunt, solutis moribus, deque Balduini belgae, qui in imperium successit, castitate verba fiunt. Capta est a Latinis Constantinopolis anno MCCIV, recepta a Graecis anno MCCLXI. Ergo certe intra id intervallum scripta est haec oratio. Quamquam eam circa annum MCCLV, quo regnum adiit Theodorus II. Nicephori nostri alumnus compositam reor.

(3) Scilicet id evasit in proverbium apud Graecos. Legesis Zenob. I. 49; Diogen. I. 14, ne alia testimonia, quae multa sunt, congeram.

ζωήν, καὶ τὸν τῆς ἀνδρείας θεμέλιον ἀνατρέπει· τὴν δὲ φρόνησιν εἰς τὸ ἐναντίον καὶ τὸ μηδὲν γινώσκειν παρασκευάζει· καὶ τὴν εὐδαιμονίαν ματαίως ποιεῖ φέρεσθαι ὡς ὕλην ἀργὴν τεχνίτην μηδαμῶς ἔχουσαν· ἐπεὶ ταῦτα τῶν ἀναγκαιοτάτων τῷ βασιλεῖ κρατεῖν καὶ βασιλεύειν τῶν ἡδονῶν.

γ'. Τὸ δὲ ὀργίλον καὶ μανικὸν παραπέμπειν εἰς τοὺς λῃστάς (1)· τούτων γὰρ ὁ θυμὸς κατὰ τὴν ὁμοίωσίν ἐστι τοῦ ὄφεως· καὶ τὸ ἀπηνὲς καὶ ἀσυμπάθητον, κατὰ τὴν τῶν πονηρῶν δαιμόνων μισανθρωπίαν· ὁ δὲ ταχθεὶς κατὰ τὴν ὁμοιότητα τοῦ θεοῦ, καὶ τοῦ πλάσματος αὐτοῦ ἤγουν τῶν δούλων τὴν ἐπιμέλειαν πιστευθεὶς, τὸ γαληνὸν ὀφείλει ἔχειν καὶ ἥμερον καὶ φιλάνθρωπον· γινώσκων καλῶς ὅτι χρεωστεῖ περιέπειν ὡς συγγενὲς τὸ ἀρχόμενον καὶ καθὼς ἑαυτόν· καὶ τῶν μὲν ὑγιαινόντων ποιεῖσθαι προμήθειαν, ἐπισκέπτεσθαι δὲ παντοίως τοὺς ἀῤῥωστοῦντας, καὶ θεραπεύειν κατὰ πᾶσαν πρόνοιαν καὶ σπουδὴν, καὶ οἰκειοῦσθαι τούτους δι' εὐεργεσίας καὶ ἱλαρότητος· εἰ δέ τινας ἴδοι μετὰ τὸ εὐεργεσιῶν τε καὶ δωρεῶν ἀπολαύειν συχνῶν, ἀνυποτάκτους καὶ μὴ εὔνοιαν ἔχοντας, καὶ αὐστηρότερον ἀνάγκη τούτοις προσφέρεσθαι· πλὴν καὶ οὕτως ὡς οἰκείοις αὐτοῦ μέλεσι συλλυπεῖσθαι τοῖς πάσχουσιν· οὕτω γὰρ ὁ βασιλεύων, εἰς ἑαυτὸν ἕλκει τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ θεοῦ· οὕτω τὴν βασιλείαν ἔχει μόνιμόν τε καὶ ἀκατάλυτον· οὕτω παρὰ πάντων φιλεῖται, καὶ παρὰ πάντων ὡς ἀφ' ἑνὸς στόματος εἰς πάντα

quatiuntur; lumenque ingenii in contrarias tenebras inscitiae convertitur. Tum vero regii status fortuna temere circumagitur, veluti otiosa materia fictore suo destituta. Quae quum ita se habeant, summopere necesse est, ut rex voluptatum victor sit, easque regat.

Rex ne sit iracundus.

III. Age vero iracundiae quoque vesaniam ad latrones rex amandabit; quorum furor instar serpentium est; crudelitas autem et immitis animus a malorum daemonum adversus homines odio non differt. Porro virum, quem Deus legatum veluti suum orbi praefecit, et cui creaturarum suarum, id est subditorum hominum, curam commisit, tranquillitas decet, mansuetudo atque clementia; reputantem scilicet, oportere a se hominibus subditis eamdem curam impendi, quam cognatis suis quam sibimet ipsi impertiri solet. Incolumes igitur prudenter reget; infirmis omni ope consultum volet, et quolibet providentiae studiique genere subveniet, eosdemque beneficiis et comitate sibi devinciet. Quod siquos forte, quamtumvis benefactis ac largitionibus saepenumero ornatos, refractarios adhuc minimeque benivolos experietur, cum his sane severius agendum est; ita tamen ut huiusmodi quoque hominibus, veluti membris nostris morbo aliquo laborantibus, compatiamur. Sic enim rex benignitatem sibi Dei conciliabit; sic firmum regnum inconcussumque tenebit, sic in omnium amore erit, atque ab omni-

(1) Quantopere virum principem iracundia dedeceat, sapienter disputat Cicero in insigni illa de regimine populorum epistula ad Q. Fratrem I. 1; nec non tuscul. IV. 22, et de rep. II. 41.

τόπον διαφημίζεται· τοιούτοις ἐπαίνοις πλεκόντων καὶ στεφανούντων τὸν βασιλέα, καὶ ἀπὸ συμφωνίας λεγόντων, οὗτος ἐστὶν ὁ σωφρονέστατος, ὁ πρᾳότατος, ὁ ἐξομοιούμενος τῷ Θεῷ· τὸ δὲ δι' ὀλίγον τι πλημμέλημα ἀπηνῶς καὶ ἀπανθρώπως τοὺς δούλους κολάζειν, οὐδὲν διαφέρει τοῦ διὰ μανίαν δαιμονικὴν τὰς ἰδίας κατατρώγοντος σάρκας· καὶ γὰρ ὥσπερ ἐν τῇ τοιαύτῃ μανίᾳ ἡ ταύτης ὁρμὴ κατισχύει τῶν ὀδυνῶν, οὕτω καὶ τὸ τοῦ θυμοῦ ἀκράτητον ἀναισθητεῖν τοὺς ὀργιζομένους παρασκευάζει πρὸς τὰς κολάσεις, καὶ οὐδὲν ἀφίησι νοεῖν ὅσην ἔχουσι λύπην οἱ κολαζόμενοι· καὶ ὅτι τῆς αὐτῆς ἐστι φύσεως ὁ κολαζόμενος ἄνθρωπος, καὶ πόσην ὑπομένει τὴν λύπην, καὶ ὅπως ὁ συμπαθὴς Θεὸς μεγάλην ἐπάγει κατ' αὐτοῦ τὴν τιμωρίαν τε καὶ ἐκδίκησιν· οἷον ἔτυψέ τις καὶ ἔδειρε τινὰ πικρῶς διὰ ῥάβδου, καὶ τρόπον ἕτερον ἐμαστίγωσεν ὑπὸ ἀλόγου θυμοῦ κινηθείς· ἀντετύφθη ἀντεπλήγη ὑπὸ πυρετοῦ τυχὸν ὑπὸ κεφαλῆς ἄλγους ὑπὸ ῥίγους καὶ ὑπὸ ἑτέρων μεγάλων ἀσθενειῶν· ὅτε δὲ πλέον τι ἐκακοποίησε, καὶ πλείονα τιμωρίαν καὶ ἄμυναν ἀπέλαβεν ἀπὸ Θεοῦ· εἰ δὲ τὰ τῆς δίκης οὐ παρευθὺς, δώσει τὴν τιμωρίαν καθ' ὃν οὐ γινώσκει καιρόν· ὥσπερ ἐν τοῖς θείοις καὶ ἱεροῖς λογίοις ἀκούομεν καὶ διδασκόμεθα, ὅτι ἐν ἄλλοις πταίομεν καιροῖς, ἐν ἄλλοις ἀπολαμβάνομεν· μαρτυρεῖ δὲ πρὸς ἑτέροις πολλοῖς ὁ ὑπὲρ τῶν Γαβαωνιτῶν λιμός (1)· εἰ δ' ἴσως τὸν χρόνον παρατρέχοντος ἀτιμώρητος φαίνεται, ἀλλ' ἐν τῷ τέλει τῆς ζωῆς πολλαπλασίονα ὑποστήσεται καὶ δώσει τὴν τιμωρίαν· τέως γε μὴν οὐ δυνατὸν διαφυγεῖν αὐτὸν

bus uno ore quaquaversus praedicabitur. Nimirum his laudibus homines coronam regi contexent, dum concordi voce iterabunt: hic temperantissimus, hic mitissimus, hic Deo similis est. Secus vero qui levis cuiuslibet delicti causa dure atque inhumaniter servos homines plectit, is nihil ab eo differt qui diabolico instinctu percitus carnes proprias forte voraret. Sicuti enim in eiusmodi insania vincit dolorem furor; sic indomita ira inexorabiles ad expetendas poenas facit eos qui commoti sunt; neque cogitare sinit quantus illorum dolor futurus sit qui puniuntur; et quod homogeneae naturae sit qui cruciatur homo, quantumque maerorem contrahat; et quod miserator alienae calamitatis Deus magnam paret saevo homini poenam atque vindictam. Acerbe aliquis, puta, aliquem virgis caedit, aut alio modo plagas imponit iniusta ira commotus: ecce idem repercutitur vicissimque pulsatur, febri puta, dolore capitis, paroxysmi horrore, aliisve gravibus infirmitatibus: et quanto molestior aliis fuit, tanto graviorem talionis poenam a Numine refert. Quod si minus cito vindictam experitur, attamen insperato tempore poenas luet. Quippe sacris divinisque oraculis admonemur, alio nos tempore peccare solere, alio facti mercedem recipere: cuius rei, praeter alia multa, fames quoque ob caesos Gabaonitas deinceps immissa, testis est. Quod siquis forte per huius temporis lapsum impunis fuerit, idem tamen in vitae termino multo maius

(1) II. Reg. XXI. 1.

τὸ παρὰ πάντων μισεῖσθαι· κἂν διὰ δειλίαν οἱ μισοῦντες οὐ δεικνύουσι τὸ μῖσος, ἀλλ' ἐν τῷ κρυπτῷ τῆς ψυχῆς καὶ ἐν τοῖς διαλογισμοῖς ἔχουσι κατ' αὐτοῦ. καταπολὺ δὲ ἐστι καλλίων καὶ ὠφελιμώτερος ὁ διὰ τὴν χρηστότητα τῆς γνώμης καὶ τὴν σύνεσιν καὶ τὴν ἀρετὴν ἀπὸ κοινῆς γνώμης αἱρετὸς βασιλεὺς, τοῦ διὰ τὸ κολαστικὸν καὶ τὸ βίαιον, φοβεροῦ φαινομένου· τὸν μὲν γὰρ ἀπὸ διαθέσεως καὶ γνώμης κοινῆς αἱρετὸν βασιλέα, καὶ ἀγαπῶσι καὶ μετ' εὐνοίας φοβοῦνται· τὸν δὲ κολαστικὸν ἐπιθυμοῦσι σφόδρα ἐκφεύγειν· πῶς δ' ἄν τις δύναιτο λέγειν, πόσην ἔχει τὴν ἀσχημοσύνην ὁ βασιλεὺς, εἴπερ θυμοῦται ἀκράτητα, καὶ οὐ συνήθη ποιήσει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπομένειν καὶ κατέχειν τὸ πῦρ τοῦ θυμοῦ; ὁπότε ἡ τούτου φλὸξ ἀνάπτει τὴν καρδίαν καὶ ἀναφλέγει, τοῦ περὶ τὴν καρδίαν αἵματος περιζέοντος καὶ ταρασσομένου· ἐν γὰρ τοῖς ἀγγείοις τοῦ σώματος τὸ αἷμα στενοχωρούμενον, καὶ πρὸς τὴν ἔξω ἐπιφάνειαν βιαζόμενον τρέχειν, τὸ μὲν πρόσωπον ὠγκωμένον ποιεῖ, καὶ ἀπὸ ἀναιδείας ἐρυθρόν· εἶτα καὶ μέλαν, τοῦ λοιποῦ σώματος κλονουμένου τε καὶ ταραττομένου· τοὺς δὲ ὀφθαλμοὺς πυροειδεῖς καὶ φλογώδεις, καὶ οἵους τῶν δρακόντων ἀκούομεν, ἀτάκτως καὶ συνεχῶς κινουμένους τε καὶ ἀναπηδῶντας, καὶ τοὺς οἰκείους ὅρους ἐκφυγεῖν βουλομένους· τὴν δὲ φωνὴν ἐπὶ μέγα ἐξαίρει· καὶ τοὺς λόγους ἀτάκτους καὶ μὴ δηλοῦντας ποιεῖ σαφῶς τὰ λεγόμενα, διὰ τὸ πολὺ τῆς ὀργῆς· βασιλέως τοίνυν οὕτω διακειμένου, ποταπὴν οἴσεταί τις τὴν κατάστασιν τῆς τούτου ψυχῆς; ὡς εὐστόχως ἄρα καὶ καλῶς εἶπεν ὁ Σολομῶν, ὅτι θυμώδης ἀνὴρ οὐκ εὐσχήμων (1)· διὰ τοῦτο καὶ ἀπρεπὲς

supplicium subibit. Interim vero haud effugere potest universale odium: quamvis enim inimici eius retinentur metu quominus odium declarent, in animorum tamen arcano mentiumque latebris iram fovent. Valde ergo praestat opportuniorque est leni animo praeditus rex, qui ob suam prudentiam atque virtutem communi suffragio creatus fuerit; quam qui suppliciis ac violentia tremendum se fecerit. Etenim regem ex animi sententia communique voto delectum amant omnes, et cum benivolentia verentur; saevum regem magnopere aversantur atque devitant. Quis autem satis dicere queat, quam turpe sit regem sine modo irae indulgere, neque animum suum ad patientiam consuefacere atque ad cohibendas iracundiae flammas? videlicet cum huius ardor viscera incendit atque perurit; cumque sanguis circa cor fervet ac tumultuatur. Quippe in corporis vasis compressus sanguis atque ad cutis superficiem concurrere adactus, vultum quidem tumidum efficit impudenterque rubentem; tum etiam nigros colores trahit, et corpus reliquum quatitur et tremiscit: oculi ignei flammeique, quales serpentium esse audimus, incomposite perpetuoque moventur, vel potius agitantur, suisque sedibus exsilire videntur: vox magnopere intenditur: sermo neque ordinatus est, neque animi sententiam satis significat, ira nimia impediente. Cum ergo rex ita se habet, quinam erit animi eius status? Recte igitur atque egregie dixit Salo-

(1) Proverb. XI. 25. ed. gr.

καθόλου καὶ ἀνάξιον τὸ τοῦ θυμοῦ πάθος τῆς βασιλικῆς κοσμιότητος.

δ'. Λαῶν κοσμήτορες οἱ βασιλεῖς ἔκπαλαι παρὰ τῶν σοφῶν ὠνομάσθησαν, καὶ ποιμένες λαῶν (1)· ὁ δὲ προτιμηθεὶς εἰς καλλωπισμὸν λαοῦ, ὥσπερ ἐν πολέμοις ὁ στρατηγὸς, καθὰ πρῶτος ἀρχηγὸς καὶ διδάσκαλος τῶν ἠθῶν, πόσῳ πλέον τῶν ἄλλων ὀφείλει ἔχειν οὗτος τὴν κοσμιότητα; πόσην δὲ ἐπιμέλειαν καὶ περὶ τὰ πρόβατα ὁ ποιμὴν ἐνδείκνυται; ἄγων μὲν ἐπὶ νομὰς ἀγαθὰς, τέρπων δὲ καὶ εὐφραίνων αὐτὰ μετὰ αὐλῶν καὶ ᾀσμάτων· οὐ καταδεσμεύων, οὐδὲ πιέζων, οὐδὲ θλίβων, οὐδὲ λυπῶν, διὰ πρόφασιν αἰτιῶν· ταῦτα γὰρ οὐ καλοῦ εἰσὶ ποιμένος, οὐδὲ κατὰ τὸν εὐαγγελικὸν θεσμὸν τιθέναι τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῆς ποίμνης πεπαιδευμένου· τὸ δὲ μὴ λυπεῖσθαι ἐπὶ τῇ ταλαιπωρίᾳ καὶ τῇ συντριβῇ τῶν ἀρχομένων, τῶν ἴσης καὶ ὁμοίας φύσεως ἠξιωμένων παρὰ θεοῦ, ἀλλὰ τέρπεσθαι καὶ χαίρειν ἐπὶ τοῖς ἑτέρων κακοῖς, ὅμοιόν ἐστι τῆς ὠμότητος καὶ θηριωδίας τοῦ διαβεβοημένου ἐκείνου Ἐχέτου (2)· ὁ Σέσωστρις ὁ τῶν Αἰγυπτίων καὶ Ἀσσυρίων δυνάστης βασιλέας πολλοὺς δουλωσάμενος, σχεδὸν γὰρ τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ κόσμου ὑπεποιήσατο (3), ἐπὶ τοσοῦτον ἀναιδείας καὶ ἀναισχυντίας ἐχώρησεν, ὥστε τοὺς κρατηθέντας ὑπ' αὐτοῦ βασιλεῖς ὑποζεῦξαι ἐν ἅρματι, μετὰ πολλῆς ἀπονοίας τε καὶ ἐπάρσεως ἐπάνω καθίσας αὐτοῦ, ἀντὶ ἀλόγων ζῴων ἐχρῆτο τοῖς βασιλεῦσι,

mon, virum iracundum non esse venustum. Quamobrem irae perturbatio indigna prorsus est maiestate regia eamque dedecorat.

Rex sit clemens.

IIII. Populorum compositores dicti sunt olim a sapientibus reges, itemque pastores populorum. Iam qui recte instruendo populo praepositus est (haud aliter quam in exercitu imperator) ut morum scilicet antesignanus sit atque magister, quantam is quamque praecipuam moris proprii compositionem prae se ferre debet? Age sis considera quantam gregis sui curam pastor expromit: ad pastiones uberes ducit, fistula cantuque oblectat et recreat; neque porro vinculis impedit, neque vexat, neque illi culparum obtentu gravis molestusve est. Non enim id boni pastoris officium foret, neque eius qui ex evangelica norma pro grege animam ponere edoctus fuit. Porro rex qui calamitatibus angoribusque subditorum hominum non commovetur, quos Deus simili natura donavit; immo etiam alienis laetatur malis; hic inquam, rex ab illius famigerati Echeti saevitia moribusque ferinis non abest. Aegyptiorum Assyriorumque rex Sesostris, multis devictis regibus (maximam enim propemodum orbis partem perdomuit) in tantum impudentiae proterviaeque venit, ut captos ab se reges currui subiunxerit, multaque dementia tumidus, desuper sublimis residens, brutorum animantium loco regibus abuteretur;

(1) Utraque appellatio occurrit apud Homerum. Tum etiam in Creta publici rectores vocabantur *cosmoe*. Aristot. de rep. II. 10; item Cic. de rep. II. 33.

(2) Odyss. XVIII. 84.

(3) Revera in obelisco quodam aegyptio sacris litteris, et hieroglyphicis, inscriptum erat: *rex Aegypti Sesonchosis orbis potens*. (Est autem Sesonchosis Sesostris.) Lege Iulium Valerium a me editum de rebus Alexandri maced. lib. I. 31; et Diodorum I. 55.

τερπόμενος ἀλογίστως καὶ θρασυνόμενος (1)· ἑνὸς δὲ τῶν ὑποζευγμένων βραδύνοντος πρὸς τὴν κίνησιν, τὴν αἰτίαν ἐρωτήσας ὁ Σέσωστρις, ἤκουσε παρ' ἐκείνου, διὰ τοῦτο βραδύνειν, ὅτι τὸν λογισμὸν εἶχε βλέποντα τὴν κίνησιν τῶν τροχῶν· καταλαβὼν δὲ ὁ Σέσωστρις ὅτι τὸν τοιοῦτον λόγον εἶπεν αὐτῷ, τὸ τῆς τύχης δηλῶν ἄστατόν τε καὶ μετάβολον, πρᾳότερος εἰς τὸ ἑξῆς καὶ συμπαθέστερος ἦν· Ἱέρων δὲ ὁ συρακούσιος, καὶ ταῦτα μὴ βουλομένων ἄρξας τῶν Σικελῶν, οὐδένα τῶν ἀντιμαχομένων καὶ πολεμίων ἐλύπησεν ἐπιλαβόμενος τῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ μᾶλλον εὐηργέτει τούτους διὰ παντὸς, καὶ ὡς πατὴρ ἱλαρὸς πρὸς ἅπαν τὸ πλῆθος διέκειτο· ἄρξας οὖν ἔτη πεντήκοντα τέσσαρα, διεφύλαξε μὲν τῇ πατρίδι τὴν εἰρήνην, ἑαυτῷ δὲ τὸ ἀτάραχόν τε καὶ ἀνενόχλητον· καὶ πολλάκις δὲ βουληθεὶς παραιτήσασθαι τὴν ἀρχὴν, κοινῇ παρακλήσει τοῦ πλήθους διεκωλύθη· ἐπὶ τοσοῦτον ἠγαπᾶτο παρὰ πάντων τῶν ἀρχομένων, σωφρονικώτατος ὢν καὶ εὐεργετικώτατος, καὶ μᾶλλον ἡμερώτατος· ὅμοιος αὐτῷ ἦν καὶ Ἄλκιμος ὁ λυδός· διὰ τοῦτο ἐν γαλήνῃ καὶ ἀφθονίᾳ τὸ ὑπήκοον ἐποίησε ζῆν· μετὰ δὲ παρέλευσιν ἑπτὰ χρόνων τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ, συναχθέντες πάντες ὁμοῦ οἱ λαοὶ παρεκάλουν τὴν ζωὴν τοῦ βασιλέως αὐξάνεσθαι· γενόμενος δὲ πολυχρόνιος, τοῖς μὲν Λυδοῖς εὐδαιμονίαν κατέλιπεν, ἑαυτῷ δὲ κλέος καὶ ὄνομα μέχρι καὶ τοῦ νῦν χρόνου (2)· ἐπαινῶ τὸν ἐν βασιλεῦσιν ἀοίδιμον Κωνσταντῖνον τὸν μέγαν ὅτι ἐν τοῖς ἐκείνου προστάγμασιν ἀντὶ τοῦ γράφειν ἡ

eaque re stultissime oblectaretur ac superbiret. Tum vero quum unus de subiunctis currui regibus tardius incederet, causamque a Sesostride rogaretur, idcirco se ait demoratum, quia ad rotarum conversiones mentem intenderat. Sesostris autem probe intelligens, id ab eo sibi dictum, ut fortunae inconstantiam volubilitatemque significaret, mitior in posterum clementiorque fuit. Hiero syracusanus, quamquam invitis Siculis imperium arripuerat, nulli tamen adversariorum molestus fuit, postquam imperio potitus est; quin immo perpetuis eos beneficiis ornavit; atque ut mitis pater cum populo versatus est. Ergo imperium annos quatuor et quinquaginta retinuit, pacem patriae conservavit, sibi vero quietem imperturbatamque securitatem. Nam et non semel conatus imperium deponere, communibus populi precibus vetitus fuit. Tantus erat erga eum subditorum omnium amor: propterea quod temperantissimus esset et beneficentissimus, summaque praesertim clementia praeditus. Similis huic Alcimus lydus fuit: atque idcirco in pace rerumque omnium copia subditus illi populus vitam traduxit. Septimo videlicet regni eius anno, celebratis ab universa gente comitiis, ut vita regis prorogaretur omnes conceptis votis precati sunt. Igitur ille diuturno aevo incolumis, Lydis felicitatem, sibi gloriam nomenque illustre ad nostram usque aetatem peperit. Laudo inter reges inclytum Constantinum illum magnum, propterea quod in legibus suis loco tituli *maiestas mea de-*

(1) Lege Diodorum siculum l. 58.

(2) Lege Suidam voc. Ξανθός.

βασιλεία μου διορίζεται, ἡ γαληνότης (1) μου παρακελεύεται, ἔγραφε· δηλῶν ὅτι τὸ γαληνὸν καὶ ἥμερον, ἴδιον ἐξαιρέτως τῶν βασιλέων, πλέον κοσμοῦν αὐτοὺς καὶ καλλωπίζον τῆς ἁλουργίδος τε καὶ τοῦ διαδήματος· αὐτὰ γὰρ ἴσως καὶ τύραννοι ἔχουσι· γαληνότης δὲ μόνη τῆς βασιλικῆς ἀξίας ἐστὶν ἄσυλος θησαυρὸς καὶ ἀνεπιβούλευτος· διὸ πολλοὶ τῶν πάλαι βασιλέων ἔργοις καὶ λόγοις ἐφιλοσόφησαν περὶ ταύτης τῆς ἀρετῆς· οὐκ ἔλαττον δὲ τῶν ἄλλων Τραϊανὸς ὁ βασιλεὺς τὸν πατέρα Νερούαν διαδεξάμενος, καλῶς καὶ αὐτὸν βασιλεύσαντα ἐμιμεῖτο· τοσοῦτον γὰρ εἶχε τὸ ταπεινὸν καὶ συμπαθὲς καὶ εὐπρόσιτον, ὡς καὶ παντὶ λυπουμένῳ συμπάσχειν καὶ συναλγεῖν· καὶ πρὸς τοὺς πταίοντας ἀνεξίκακον εἶναι, λέγων, ἁρμόζει τῷ βασιλεῖ ἐξισοῦσθαι Θεῷ. καὶ τῶν πταισάντων τῶν δούλων ἀνέχεσθαι· διὰ τοῦτο καὶ συγγνώμης ἠξιώθη παρὰ Θεοῦ οὐ μόνον τῶν ἁμαρτιῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀσεβείας αὐτοῦ, τὸ μέγιστον καὶ παράδοξον, ταῖς δεήσεσι τοῦ Θαυματουργοῦ Γρηγορίου, οὗ ὁ διάλογος (2)· τῆς γὰρ φιλανθρωπίας καὶ συμπαθείας

cernit, scribebat *tranquillitas mea mandat*: quo vocabulo significabat, tranquillitatem mansuetudinemque singulariter regum esse propriam, ipsosque ab ea magis ornari quam a purpura atque diademate. Haec enim tyranni quoque habent; sola vero tranquillitas securus est dignitatis regiae thesaurus nullique direptioni obnoxius. Quamobrem multi olim reges super hac virtute tum re tum verbis philosophati sunt: Traianus in primis, qui patri Nervae principi bono successit, eumque aemulatus est. Is adeo modestus, clemens facilisque fuit, ut cuilibet dolenti compateretur atque adgemeret: offensas aequo animo ferret; dicens, oportere regem Deo parem esse atque erga peccantes famulos indulgentem. Igitur ipse quoque veniam a Deo consecutus est, non peccatorum tantummodo, verum etiam paganitatis (quae maxima perque mira res fuit) precibus scilicet prodigiosi Gregorii, cuius est ille dialogus. Nimirum cle-

(1) Interpretor potius *tranquillitas* quam *serenitas*. Ceterum de utroque hoc titulo in caesareis decretis usitato legesis Iureti doctas observationes ad Symmachi epistulas lib. II. 8. p. 54. lib X. 46. p. 290.

(2) Fabulam hanc, qua Traianus imp. dicitur precibus s. Gregorii papae ex inferorum poenis liberatus, iamdiu refutarunt docti theologi, quos enumerat Carolus Sardagna theolog. tom. IV. ed. rom. p. 253. Ea narratur in vita magni Gregorii a Paulo diacono, qui tamen hac super re ut nemo discutiat suadet. Rursus eadem narratio occurrit in vita s. eiusdem Gregorii a Iohanne diacono scripta, qui rem intra arctiores limites cogens, Traianum a cruciatibus quidem resolutum, sed neque ex inferorum claustris eductum, neque certe in paradiso repositum, ait. Veruntamen Maurini patres in praedicti s. Gregorii vita copiosius doctiusque scripta lib. III. cap. 10. fabellam hanc evidentibus argumentis explodunt, citatis praesertim Gregorii dialogis, in quibus iusta (ideoque contraria) sententia semper legitur. Adeo fallitur graecus Nicephorus, dum erroris huius testimonium e Gregorii nescio quo dialogo accersit, sive revera spurius aliquis apud Graecos extiterit, sive lapsus memoria Nicephorus est. Quod autem Paulus diaconus narrationem suam ex Anglorum sacris libris haurire se ait; recte est: nam in eius gentis aliquot liturgiis preces quoque pro damnatorum minuenda poena leguntur; qui error a fabula illa Traiani manavisse videtur: sicuti a spuria Damasceni quadam oratione, quae Traiani pariter fabulam habet, migravit eiusdem rei commemoratio in Graecorum euchologium aliosque libros. Sed de hac re videsis disserentem Allatium in opere de libris eccl. Graecorum

ἧς ἐκεῖνος πλουσίως μετεδίδου τοῖς πταίουσιν, ἔτυχε καὶ αὐτὸς ἐν τῷ τῆς ζωῆς τέλει παρὰ θεοῦ, τοῦ ἀποδεχομένου μὲν τὸ συμπαθὲς καὶ φιλάνθρωπον, μισοῦντος δὲ τὸ ἀπηνὲς καὶ ἀπάνθρωπον· καὶ τὸν πρὸς ὁμόφυλον ἀκαμπεῖς καὶ ἀσυμπαθεῖς κατ' ἀξίαν κολάζοντος· ἔδειξε γὰρ ὅτι συνεργούσης εὐχῆς δικαίας, νικᾷ τὸ συμπαθὲς καὶ αὐτὴν τὴν ἀσέβειαν· ὅτι δὲ καὶ σωφροσύνην εἶχεν ὁ Τραϊανὸς ὁ βασιλεὺς κοσμοῦσαν αὐτῷ, πρόδηλον· ἐπειδὴ οὐδεὶς κἂν τὰς λοιπὰς ἀρετὰς ἔχῃ, χωρὶς αὐτῆς σωφροσύνης, τὸν κύριον ὄψεται (1)· καὶ γὰρ ἀδύνατον ἄνευ σωφροσύνης ἔχειν τινὰ ἀρετὴν ἑτέραν ἀνόθευτον· ἀνδρεῖον γὰρ πῶς ἄν τις εἴπῃ κατὰ τῶν σαρκικῶν παθῶν ἀνανδριζόμενον; ὁ γὰρ ἑαυτόν τε καὶ τὴν μεθ' ἧς ἀσελγαίνει μὴ παραιτούμενος ἀδικεῖν, πάντως οὐδὲ δίκαιος ἐστὶν ὁ τοιοῦτος· ἀλλ' οὐδὲ φρόνιμος ὁ μὴ ζητῶν τὸ φέρον ὄνησιν αὐτῷ καὶ ὠφέλειαν τὴν ἀρίστην, λέγω δὴ καὶ τὸν ἁγιασμόν· ἀλλὰ τὸν ἡγεμόνα νοῦν, δοῦλον ποιῶν ἀκαθάρτων ὀρέξεων, καὶ διὰ τὴν μυσαρὰν καὶ βδελυκτὴν ἡδονὴν τῶν ἀῤῥήτων καὶ αἰωνίων ἀγαθῶν ἀποστερῶν ἑαυτόν.

ε'. Ἔστι δὲ καὶ ὁ τῶν χρημάτων ἔρως ἀπρεπὴς μάλιστα τῷ βασιλεῖ καὶ ἀνάρμοστος· τέσσαρα γὰρ ἀπὸ τῆς φιλοχρηματίας γεννῶνται τὰ κά-

mentiam misericordiamque, quàm erga offensores suos vel calamitosos copiose exprompserat, vicissim ipse post mortalem hanc vitam a Deo impetravit; qui ut benignitatem charitatemque amplectitur, ita saevitiam inhumanitatemque aversatur; durosque et inexorabiles erga homogeneam naturam homines pro dignitate ac merito ulciscitur: demonstravitque aliquando, iusti hominis intercedentibus precibus, paganitatis ipsum crimen misericordia posse superari. Quod autem temperantia quoque Traianus praeditus fuerit, vel inde patet, quod nemo etiamsi ceteris ornatus virtutibus, absque tamen temperantia Deum visurus est. Et quidem fieri non potest, ut homo intemperans virtutem aliquam haud fucatam possideat. Quomodo enim fortis erit, qui adversus carnales cupiditates ignave se gerit? Sed ne iustus quidem erit, qui se et illam, cum qua luxuriam exercet, iniuria adficit. Postremo is procul prudentia est, qui rem multo sibi pretiosissimam et utilissimam negligit, animae scilicet sanctificationem; quique mentem suam naturâ reginam, impurarum cupiditatum famulam facit; qui scelestae denique detestandaeque voluptatis causa summis bonis ac sempiternis semet excludit.

V. Insuper pecuniae amor a dignitate regis maxime abhorret. Etenim ex hac cupiditate quatuor pessima gignuntur vitia; scilicet in dando, tenuitas et Rex ne sit avarus.

p. 117. sqq. qui hunc etiam locum Nicephori nostri recitat; sed nescio quomodo verba Γρηγορίου τοῦ διαλόγου interpretatur *Gregorii cognomento Dialogi.* Errorem denique illorum qui novissimo iudicio, ob sanctorum intercessiones, neminem damnandum censebant, narrat Augustinus de civ. D. XXI. 18.

(1) Matth. evang. cap. V. 8.

κιστα· τὸ μικροπρεπὲς καὶ φειδωλὸν ἐν ταῖς δόσεσι· τὸ καπηλικὸν καὶ πλεονεκτικὸν ἐν τῷ παρ' ἑτέρων λαμβάνειν αὐτῷ· τὸ μὲν γὰρ μηδόλως ἢ μετὰ βίας καὶ ὀλίγοις εὐεργετεῖν, δουλικόν· δοῦλος γὰρ οὐ δίδωσιν· εἰ δ' ἴσως δώσῃ, καὶ τοῦτο πάνυ μικρὸν καὶ ὀλίγον, καὶ ἀπὸ κλοπῆς τῶν τοῦ δεσπότου πραγμάτων· ὁ γὰρ καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα δεδουλωμένος, πῶς ἂν ἔχῃ διδόναι; τὸ δὲ πολλοῖς μὲν διδόναι πλὴν μετὰ μικρολογίας, καὶ ταῦτα πρὸς τοὺς ἀξίως πολλῶν, τοῦτο εὐτελοῦς τινὸς καὶ οὐδαμινοῦ, οὐ μὴν τοῦ εἰς βασιλικὸν καὶ ὑψηλὸν θρόνον ἐγκαθημένου· τὸ δὲ τοῖς ταπεινοῖς πράγμασι συναναμίγνυσθαι, καὶ τοὺς τῶν κοινῶν ἀνθρώπων πορισμοὺς ἀνελευθέρως μηχανᾶσθαι καὶ οἰκονομεῖν, ὥστε μεταφέρειν εἰς τὸ δημόσιον καὶ ὑποκλέπτειν καὶ ὑφαρπάζειν τὴν τῶν ὑπηκόων ζωὴν, τοῦτο καπηλικόν (1)· τὸ δὲ ἀπαιτεῖν τέλη παράλογα καὶ ὑπὲρ τὴν τῶν ἀρχομένων δύναμιν, ἀναιδεστάτης πλεονεξίας καὶ ἀδικίας ἐστίν· ὅθεν τὴν τῆς φιλοχρηματίας κακίστην νόσον ἀμαυροῦσαν μὲν καὶ σκοτίζουσαν τὸ τῆς ψυχῆς κάλλος, τὴν δὲ βασιλείαν ἐλαττοῦσαν καὶ ἀκρωτηριάζουσαν, δεῖ μισεῖν ἐξ ὅλης ψυχῆς· ταύτην γὰρ τὴν φιλοχρηματίαν ὁ μὲν βασιλεὺς Περσεὺς ἀγαπήσας (2), ἐξεβλήθη καὶ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ καὶ τιμῆς· καὶ κατασχεθεὶς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ἤγετο δέσμιος· καὶ μετὰ τῶν χρημάτων εἰς σκοτινὸν λάκκον ἐνεβλήθη, καὶ τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν ἀθλίως ἀπώλεσεν· πολλὰ διὰ τὴν ἀφροσύνην καὶ φιλοχρηματίαν καταγελασθεὶς, καὶ μέχρι τοῦ παρόντος χρόνου καταγελᾶται· Ἀλέξανδρος δὲ ὁ θαυμάσιος βασιλεὺς, τὴν

difficultas; in accipiendo, cauponium et ingluvies. Et nihil omnino vel difficulter raroque largiri, servile est: nihil enim dat servus; vel si forte dat, id plane tenue minutumque est, ac de domini patrimonio furtim detractum. Quam enim is habebit dandi copiam, cuius ipsum corpus in mancipio est? Porro autem multis dare, sed tenuiter, praesertim si multa meriti sunt, hoc vilis hominis est et contemptibilis, non eius qui regalem sublimemque thronum insideat. Tum humilibus negotiis semet immiscere, et vulgarium hominum lucra illiberaliter sectari atque tractare, ut in fiscum transferas subtractum ereptumque subdito homini victum, hoc cauponarium est. Exigere autem tributa insolita praeterque subditorum vires, impudens atque iniqua avaritia est. Quamobrem avaritiae morbus pessimus, qui animae decus infringit atque obscurat, regiam dignitatem humilificat atque imminuit, totis animi viribus detestandus est. Quippe huic avaritiae rex Perseus deditus, regnum suum ac dignitatem amisit; captusque a Romanis, vinculis onustus in triumpho ductus est; cumque sua pecunia in caecum carcerem coniectus, vitam misere clausit: magnopere et tunc ob stultam suam avaritiam irrisus, atque ad nostram usque aetatem ludibrio habitus. At vero Alexander admirandus rex, avaritiae victor, dum hoc vitium odio et

(1) Adversus hoc regium vitium narratur nobile imperatoris Theophili facinus a Zonara lib. XV. 25.

(2) Lege Diodori ac Polybii vaticana a me edita excerpta p. 73. 429.

φιλοχρηματίαν νικήσας, καὶ τὸ ταύτης πάθος μισήσας καὶ βδελυξάμενος, σχεδὸν τῆς οἰκουμένης ἁπάσης ἐν βραχεῖ χρόνῳ γέγονε βασιλεύς· θησαυροὺς γὰρ οὗτος τοὺς φίλους ἡγούμενος, οὓς συνασπιστὰς εἰς πάντα πόλεμον εἶχε καὶ βοηθούς, παρὰ πάντων ἐπαινεῖται, πολλῶν βασιλέων μείζων γενόμενος, καὶ μέχρι τοῦ νῦν θαυμαζόμενος· ταύτης τῆς γνώμης καὶ Κῦρος ἐτύγχανε· πάντα γὰρ χρήματα τοῖς φίλοις δωρούμενος, τὰ πάντων ἔχειν ἐνόμιζε· καὶ πλουτίζων τοὺς αὐτοῦ καὶ κοσμῶν, αὐτὸς ἠγάλλετό τε καὶ ἐφαιδρύνετο· τινὸς δὲ εἰπόντος αὐτῷ, σὺ δὲ, ὦ Κῦρε, πότε κοσμήσῃς σαυτόν; καὶ μὴν ἐξόχως, εἶπε, κεκόσμημαι, πάντας ὑμᾶς κεκοσμημένους ὁρῶν· ἄλλου δέ τινος ἐρωτήσαντος αὐτὸν διατί οὐ πλουτεῖς; καὶ μὴν, εἶπε, τοῦτο μέγας πλοῦτος ἐμοὶ, ὅτι βλέπω πλουτοῦντας πάντας τοὺς ἡμετέρους· ὁ τοιοῦτος Κῦρος πατὴρ ἐκαλεῖτο (1) διὰ τὸ συμπαθὲς, καὶ τὸ κατὰ πάντα τρόπον ἐπιμελεῖσθαι, ἵνα πάντα τὰ κάλλιστα ἔχωσιν οἱ ὑπὸ τὴν ἐκείνου ἀρχήν (2)· ὁ δὲ Καμβύσης διὰ τὸ τὰ ἐναντία τούτῳ ποιεῖν, χαλεπὸς καὶ πικρὸς δεσπότης ἐλέγετο· ὁ δὲ Δαρεῖος φιλοχρήματος ὢν καὶ φειδωλὸς καὶ αἰσχροκερδὴς καὶ τρόπους ἐπινοῶν χρημάτων συναγωγῆς, κάπηλος ὠνομάζετο (3)· ἀλλὰ καὶ Ἐπαμινώνδας ὁ Θηβαίων στρατηγὸς οὕτως ἀπὸ ψυχῆς ἐμίσει τὴν τοιαύτην νόσον περὶ τὰ χρήματα, ὥστε ὡς εἶδέ ποτε τινὰ τῶν στρατιωτῶν ἀπεμπολήσαντα ὃν εἶχεν αἰχμάλωτον, ἀφελόμενος τὴν ἀσ-

contemptui habet, universi prope orbis brevi tempore dominium obtinuit. Is quia thesaurorum apud se locum tenere dicebat familiares suos, quos defensores in omni bello atque auxiliares circumferebat, a nemine non laudatur, multisque regibus maior evasit, atque ad hunc usque diem praeconiis celebratur. Eodem animi habitu Cyrus quoque fuit: qui opes universas amicis suis largiens, cunctas se possidere putabat; qui dum suos dites faceret atque exornaret, laetabatur ipse atque gestiebat. Dicente autem nescio quo, tu vero, Cyre, ecquando temet ornabis? vel maxime, respondit, ornatus sum, dum vos omnes ornatos aspicio. Rursus alio rogante, curnam tibi opes non sumis? atqui, inquit, sum ditissimus, quia meos omnes divitiis affluentes video. Eiusmodi quum esset Cyrus, patris nomen ob suam clementiam obtinuit, quia videlicet omnem dabat operam, ut qui in eius ditione degebant, beatissimi essent. At Cambyses, quia contrariis moribus praeditus fuit, asper acerbusque dominus vocitatus est. Darius avarus, sordidus, turpisque lucri studiosus, qui acervandae pecuniae causa nullum lapidem non movebat, caupo dicebatur. Iam et Thebanorum dux Epaminondas hunc tantopere pecuniae morbum oderat, et obser-

(1) Ita diserte testatur Diodorus siculus ed. Wessel. tom. II. p. 553. Confer Cic. de rep. I. 28.

(2) Huiusmodi est memorabilis illa Ciceronis conclusio, post laudatum Cyrum, in politica epistula ad Q. fratrem I. 1. 9: *ac mihi quidem videntur huc omnia esse referenda iis, qui praesunt aliis, ut ii, qui erunt eorum in imperio, sint quam beatissimi.*

(3) Ex Herodoto III. 89.

πίδα, τὴν στρατιωτικοῦ τάγματος αὐτὸν ἀπεδίωξεν· εἰπών, ἐμοὶ μὲν ἀντίστρεψον τὴν ἀσπίδα· σὺ δὲ σὺν τῷ καπήλῳ εὐτρέπιστον. Κάτων δὲ ὁ τῶν Ῥωμαίων στρατηγὸς τοὺς ἐλθόντας εἰς αὐτὸν πρέσβεις ἀπὸ Βρετανίας ἕνεκεν φιλίας καὶ ἀγάπης, καὶ πολλοὺς χρυσοῦ κομίσαντας θησαυρούς, ἐκείνους μὲν ἡδέως καὶ μετ' εὐφροσύνης ἐδέξατο, καὶ τὴν φιλίαν ἣν ἐζήτουν ἀποδεξάμενος ἔστερξε· τὸν δὲ χρυσὸν ἀπεπέμψατο, εἰπών, ὡς οἱ δοῦλοι μέν, εἰσὶν ὠνητοί, οἱ δὲ φίλοι, αἱρετοί· τοσοῦτον δὲ καὶ οὗτος καταφρονητὴς ἐγένετο τῶν χρημάτων· διὰ τοῦτο καὶ πανταχοῦ σχεδὸν τῆς οἰκουμένης γέγονε περιώνυμος· ὅσα δὲ ἀμφότεροι οὗτοι οἱ στρατηγοὶ ὅ τε Κῦρος καὶ ὁ Ἐπαμινώνδας τοιοῦτοι φανέντες τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν σύνεσιν κατώρθωσαν μεγαλοπρεπῶς, λεγέτωσαν ἄλλοι, ὅσοι τὰς περὶ αὐτῶν ἱστορικὰς βίβλους ἀνέγνωσαν· Ἀλεξάνδρου γὰρ καὶ Κύρου καὶ Ἐπαμινώνδα κατορθώματα, μεγάλου πυρσοῦ φαίνει λαμπρότερον· καὶ μόνοις εἰσὶν ἄγνωστα τοῖς ῥαθύμως καὶ ἀμελῶς ἔχουσι περὶ τὰ καλά· καὶ οὐδέποτε συντελεσθήσονται ταῦτα, μέχρις ἂν ὁ ἥλιος περιαυγάζῃ τὴν γῆν· καὶ εἰς οἷον δὲ ἕτερον τὰ τρία ταῦτα συνέλθωσι, τό τε σωφρονικόν, τὸ πρᾶον, καὶ τὸ φιλότιμον, ἐκεῖ πάντως ἀκολουθοῦσι τὰ ἀνδραγαθήματα καὶ ἡ δόξα· σωφροσύνη μὲν γάρ, ἀνδρείας ἐστὶ παίδευμα καὶ μελέτημα, προξενοῦν τροποῦσθαι τοὺς πολεμίους τε καὶ ἐχθρούς· πραότης δὲ καὶ τὸ ἀνεξίκακον, γυμνάσιον ἐστὶ μεγαλοψυχίας τε καὶ ὑπομονῆς, καὶ ἄντικρυς πρόξενος τοῦ παρὰ πάντων στέργεσθαι καὶ φιλεῖσθαι· τὸ δέ γε φιλότιμον καὶ

vato aliquando milite, qui captivum suum divendebat, scutum illi eripuerit, eundemque albo militari expunxerit, dicens: mihi quidem scutum restitue; tu vero cauponium tuum exerceto. Cato Romanorum imperator quum eum legati britannici amicitiae charitatisque ineundae causa convenissent, multamque vim auri offerrent, homines quidem hilariter benivoleque admisit, postulatamque amicitiam libenter largitus est; aurum tamen remisit, dicens: servos emi solere, amicos eligi. Adeo hic etiam pecuniae contemptor fuit! quam ob rem late per orbem prope universum nomen eius inclaruit. Iam quae Cyrus et Epaminondas, hac virtute ac prudentia insignes, splendide patraverunt, alii scilicet narrent, qui historiis illorum legendis tempus contriverunt. Etenim Alexandri, Cyri, atque Epaminondae res praeclare gestae ingenti face splendidiores relucent; nemoque eas ignorat, nisi qui forte plane socors est atque omnis honestatis incuriosus. Sunt enim res eiusmodi, quarum fama numquam conticescet, quamdiu Phoebi radius tellurem collustrabit. Profecto ubicumque tres hae virtutes convenerint, temperantia, mansuetudo, et liberalitas, ibi praeclara facinora gloriamque existere necesse est. Etenim temperantia, fortitudinis magisterium est atque exercitatio, eaque vires suppeditat ad publicos privatosque hostes vincendos. Mansuetudo ac patientia magnitudinem animi constantiamque nos docet, et universalem nobis conciliat benivolentiam atque amicitiam. Denique liberalitas

εὐεργετικὸν, καὶ τοὺς συμμάχους καὶ φίλους ἐνδυναμοῖ, καὶ τοὺς αὐχένας τῶν ἐχθρῶν καταστρέφει· καὶ τὸ οἰκεῖον κατωχυρωμένον ποιεῖ, καὶ τὸ ἀλλότριον καὶ ξένον δουλοῖ, καὶ ἀνοίγει πᾶν στόμα, καὶ πᾶσαν γλῶσσαν διερεθίζει πρὸς ἔπαινον· ὥστε τὰ τρία ταῦτα τὰ προτεθέντα, ἐν συντόμῳ εἰπεῖν, νίκης καὶ λαμπρᾶς δόξης εἰσὶ πρόξενα τῷ τούτοις κεκοσμημένῳ. Μῦθος ἐστὶ τῶν Ἑλλήνων, ὅτι δὴ μῆλα χρυσᾶ ὁ Ἡρακλῆς ἀφελόμενος ἀπὸ τῶν θυγατέρων τοῦ Ἄτλαντος Ἑσπερίδων, ὅτε ἀπέκτεινε καὶ τὸν ποικιλόμορφον καὶ ἑκατοντακέφαλον δράκοντα· δοκεῖ γοῦν ἀπὸ ἀλληγορίας, ὅτι μῆλα μὲν λέγονται διὰ τὴν νίκην (1)· χρυσᾶ δὲ διὰ τὴν δόξαν· ὁ γοῦν τὰ τρία ταῦτα μισήσας, ἤγουν ἡδονὴν, ὀργὴν, καὶ χρημάτων ἔρωτα, εἰς ἃ ὡς ἐπὶ πολὺ περιπίπτουσιν οἱ ἄνθρωποι, ἔχοντες ἐπὶ τούτοις, ὡς Ἄτλαντα, τὸν ἀνένδοτον λογισμὸν, οὗτος ὁ ταῦτα νενικηκὼς, τέλειος ἐστὶ καὶ ἀξιοθαύμαστος, προλαμβάνων ἐν τῇ νεότητι τὰ ἐν γήρᾳ πρέποντα κατορθώματα, καὶ τὸ τῆς ἀμελούσης ψυχῆς θηρίον μετὰ σπουδῆς καταβάλλων, καὶ ῥαθύμως διακειμένης περὶ τὰς λογικὰς κατὰ φύσιν ὁρμὰς, αἵτινες τὰς παρὰ φύσιν καὶ ἀλόγους κινήσεις καταβάλλουσι· πρὸς γὰρ τὸ ἰσχυρόν τε καὶ ὑψηλὸν τοῦ ἡγεμονικοῦ, δειλιᾷ καὶ νεκροῦται τὸ ἀπηλλοτριωμένον καὶ παρὰ φύσιν· καὶ πάσχει πλέον, ἢ αἴλουρος ὠρυομένου λέοντος· ὥσπερ πάλιν ἐκ τοῦ ἐναντίου ἀπὸ τοῦ ῥαθυμεῖν καὶ ἀμελεῖν, καὶ ἀγαπᾶν ὕπνους πλέον τοῦ δέοντος, ἰσχυροποιοῦνται τὰ πάθη καὶ θράσος λαμβάνουσι· καὶ παραλαβόντα τοῦτον ὡς αἰχμάλωτον τὰ

et beneficentia socios nobis amicosque arctius devincit, et inimicorum fastum humilificat; propria firmat, aliena atque externa perdomat: omnium ora resolvit, linguasque ad praeconium excitat. Ut verba ad compendium conferam, tribus his virtutibus ornatus homo splendidam gloriam victoriamque referet. Graecorum fabulae narrant, Herculem aurea mala abstulisse Hesperidum Atlantis filiarum, postquam draconem multiformem centicipitemque interfecit. Videntur autem dici per allegoriam mala quidem propter victoriam, aurea vero propter gloriam. Qui tria haec igitur vitia devicerit, voluptatem, iram, avaritiam, in quae plerumque homines incurrunt, ibique atlantica veluti firmitate haerent; talis inquam victor, et perfectus vir est et admirabilis; atque adhuc iuvenis digna senilibus annis facinora perpetrat: idemque pigri animi monstrum impigre perimit; pigri inquam animi ad rationales dignosque natura sua actus, quibus alieni a ratione naturaque motus cohibendi sunt. Nam coram forti excelsaque mentis potentia formidare solet atque torpere quidquid spurium praeterque naturam est; graviusque timet, quam leone rugiente feles. Secus autem ex ignavia, incuria, somnique superflui studio, corroborantur vitia atque audaciam sumunt: moxque hominem irretitum excaecant; ceu fortissimum illum Samp-

(1) Respicit Nicephorus ad Paridis iudicium pomo dando exercitum; vel etiam ad Atalantae fabulam.

τοιαῦτα πάθη, ἀποτυφλοῦσιν ὥσπερ ἡ Δαλιδὰ τὸν ἀνδρειότατον ἐκεῖνον Σαμψὼν, τὰς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τρίχας ἐκκόψασα· καὶ γίνεται εἰς ἐμπαιγμὸν καὶ τυφλὸς καὶ ἀναίσθητος.

ϛʹ. Ἔστιν ὅτε καὶ ὑπὸ ματαίας ἐπάρσεως δόξαν τὴν αἰσχύνην ἡγούμενος· ἂν δὲ καὶ κόλακες αὐτὸν οἱ κατάρατοι καὶ ἐπίτριπτοι καὶ φθορεῖς πλησιάζοντες κολακεύωσι, καὶ τὰ πρὸς χάριν καὶ ἡδονὴν λέγωσιν, ὡς γνησίους τούτους φίλους ἀσπάζεται, μὴ δυνάμενος διακρίνειν ὅσην ἔχουσι τὴν διαφορὰν φίλοι καὶ κόλακες· οἱ μὲν διὰ παντὸς, ἤγουν οἱ κόλακες, ἐπιχειροῦσι τὰ πρὸς ἡδονὴν λέγειν, καὶ βλάβης εἰσὶ πρόξενοι· φίλοι δὲ πρὸς τὸ λυσιτελὲς καὶ ὠφέλιμον βλέπουσιν, εἰ καὶ πρὸς τὴν αἴσθησιν οἱ τούτων λόγοι φαίνονται λυπηροί· οἱ μὲν γὰρ πρὸς μόνον σπουδάζουσι τὸ λαμβάνειν, οἱ δὲ ὑπὲρ τῆς ὠφελείας τοῦ φίλου ἕτοιμοι δοῦναι καὶ αὐτὴν τὴν ψυχήν· καὶ ὅτι κόλακες μὲν, καὶ τῶν κοράκων εἰσὶ χείρονες· ὥσπερ ἐκεῖνοι τῶν σωμάτων τοὺς ὀφθαλμοὺς (1), οὕτω καὶ οὗτοι τὴν ψυχὴν ἐκτυφλοῦντες· φίλοι δὲ ἀντὶ ἄλλων εἰσὶν ἑαυτῶν· πολλάκις μὲν γὰρ ὑπὸ χαυνότητος πάσχουσι τοῦτο τινὲς, καὶ ἄγονται ὡς ἀνδράποδα ὑπὸ τῶν κολάκων· πολλάκις δὲ καὶ ἐξ ἀπονοίας τε καὶ ἐπάρσεως· λέγουσι γὰρ καὶ Ἱππόνουν τὸν κορίνθιον (2), πολλὰς καὶ ἄλλας νίκας νικήσαντα, καὶ αὐτὰς Ἀμαζόνας κατατροπωσάμενον, ἐπεὶ ἐξ ἐπάρσεως ἐβουλήθη καὶ εἰς αὐτὸν τὸν αἰθέρα διὰ τοῦ Πηγάσου ἵππου δραμεῖν, πεσεῖν πτῶμα δακρύων ἄξιον· τοὺς ὀφθαλμοὺς γὰρ ἐκτυ-

sonem Dalida, postquam ei caput capillis nudaverat. Is homo, inquam, oculis sensuque orbatus, ludibrio habetur.

Rex caveat ab inani gloria.

VI. Aliquando vero contingit, ut inani elatione abreptus rex, gloriam esse existimet quae reapse ignominia est: nempe cum eum maledicti et scelesti exitiosique adulatores circumstant, qui ad gratiam voluptatemque aurium loquuntur; atque hos ille ceu fideles amicos amplectitur, neque potis est discernere quantopere ab amico differat adsentator. Hoc ergo hominum genus blanda semper verba connectit, perniciemque propinat. At amici ad regis utilitatem iuvamenque spectant, etiamsi forte oratio eorum molesta videatur. Adsentatores habendo inhiant; amici vitam quoque suam pro rege prodigere non recusant. Denique adsentatores corvis peiores sunt; hi enim corporum oculos effodiunt; illi animam excaecant. Ast amicus amici tamquam altera persona est. Nonnulli igitur saepenumero levitate quadam elati hoc morbo urgentur, atque a palponibus mancipiorum instar circumaguntur: nonnulli etiam ob insaniam mentis atque superbiam. Aiunt Hipponoum corinthium qui, praeter victorias ceteras, de Amazonibus quoque triumphaverat, quum inani fastu tumidus, Pegaso conscenso, per aërem quoque ferri voluit,

(1) Notum est antiquorum proverbium *cornicum oculos configere*; cuius egregiam interpretationem habes apud classicum interpretem a me Romae editum ad Ciceronis orationem pro Flacco XX. 2.

(2) De Hipponoo tragoediam scripserat Sophocles, teste non semel Hesychio lexicographo, Polluce onom. IV. 111, et Stephano byzantino voc. ἄλενος.

φλωθεὶς, περιεπάτει πλανώμενος, μηδὲ χειραγωγὸν ἔχων τὸν ὁδηγοῦντα (1)· ὁμοίως καὶ ὁ ἀνθρώπινος λογισμὸς, εἰ καὶ κατὰ τῶν ἡδονῶν ἀλαζονευσάμενος νικήσῃ πρότερον, κατασβέσῃ τε τὴν αὐτῶν φλόγα, καὶ τὸν θυμὸν πατάξῃ, καὶ τὸ τῆς φιλοχρηματίας βάρος ἀποῤῥίψῃ, κατορθώσας νίκην ἀρίστην, ὅτι πάσας χαμαιζήλους πράξεις ὑπερανέβη, ἐὰν μὴ μέχρι τούτου στήσῃ τὸ ὑπεροπτικὸν, ἀλλ' ἤδη καὶ εἰς τὰ ὑψηλότερα κατεπαρθῇ, ἀμελήσας τοῦ φροντίζειν τοῦ δέοντος, καὶ τὰς τῶν φρονίμων ἀνθρώπων δέχεσθαι συμβουλὰς, οὐ μόνον πτῶμα πίπτει παράδοξον, ἀλλ' ὥσπερ τυφλὸς περιπλανᾶται, μηδενὸς καλοῦ αἰσθανόμενος· καθάπερ ὑπὸ ταραχῆς πνευμάτων καὶ κυμάτων τῷ τῆς ἀκολασίας καὶ ἀδιαφορίας πελάγει καταποντιζόμενος, ἐκ τοῦ ἐπαρθῆναι καὶ πλέον φρονῆσαι τοῦ δέοντος, τὸ ὀξύπτερον τῆς ψυχῆς ἀπολέσας, ὥσπερ ὁ μυθευόμενος Ἴκαρος· ἐῶ γὰρ λέγειν τοὺς Λυκαονίδας, οἳ διὰ τὸν μάταιον τῦφον αὐτῶν κεραυνοῦ γεγόνασι παρανάλωμα μετὰ καὶ τοῦ στρατηγοῦ αὐτῶν, ὃς ἐπεὶ μᾶλλον καὶ τῆς ἀπονοίας αὐτῆς ἐτύγχανε στρατηγός (2)· ἀφίημι δὲ τὸν Σαλμωνέα ἐκεῖνον, ὃς εἰς τοσοῦτον ἦλθεν ἀπονοίας, ὅτι καὶ βροντὰς ἠθέλησε ποιεῖν ἐκ βοείων δερμάτων (3)· καὶ διὰ τὴν τοιαύτην ἔπαρσιν ἐκείνου ἀφανισθέντα σὺν τῇ καινῇ πόλει καὶ τοῖς ταύτης οἰκήτορσι· τούς τε μυθευομένους Ἀλωάδας ἐκείνους (4), καὶ ἣν ἔπεσον ἐν γῇ πτῶσιν,

lacrymabili ex ea celsitate casu ruisse; quo excaecatus, errabat incertis gressibus, ne viae quidem ducem habens. Similiter humana quoque mens, etiamsi adversus voluptatem gloriabunda decertans primo vicerit, flammamque harum extinxerit, tum etiam iracundiam profligaverit, et avaritiae pondus a se depulerit, egregiis triumphis partis propterea quod res omnes humiles proculcaverit; si, inquam, homo elationem suam hactenus non stiterit, sed sublimius adhuc evehi voluerit, neglectaque officiorum cura, prudentium quoque admonitorum consilia respuerit, non solum lapsu improviso corruet, verum instar carentis lumine errabit, nullo honestatis sensu retento; turbine veluti ventorum atque fluctuum in intemperantiae petulantiaeque mare submersus. Nam quia superbus fuit, quia mediocritatis oblitus, idcirco vim animi volatilem, fabulosi instar Icari, amisit. Mitto Lycaonidas, qui ob vanum tumorem suum fulminibus cum duce proprio deflagraverunt, qui ipsis potissimum antesignanus superbiae fuerat. Praetereo illum Salmoneum, qui eo vesaniae prorupit, ut tonitrua quoque bovinis pellibus imitaretur: cuius superbiae causa cum nova urbe sua eiusdemque incolis deletus est. Sileo denique fabulosos illos Haloadas, eorumque humi lapsum, postquam celso

(1) Eleganter utiliterque trahit hanc et sequentes fabulas ad moralem sensum Nicephorus. Sapiens enim reapse antiquitas his studiose fabularum allegoriis utebatur ad erudiendos adulescentium cum delectatione animos.

(2) Apollodorus bibl. III. 8.

(3) Idem I. 9.

(4) Idem I. 7.

ἐπεὶ θρασυνθέντες διά τινος ὑψηλοῦ ὄρους Πηλίου λεγομένου εἰς οὐρανὸν ἐπεχείρησαν ἀναβαίνειν· διὰ τοῦτο πρέπον ἐστὶν ἐξορίζειν ἀπὸ ψυχῆς τὸ ἐπηρμένον καὶ μετέωρον φρόνημα, ἐπειδὴ καταπτώσεως καὶ καταβολῆς ἐστὶ πρόξενον· ἀγαπᾶν δὲ καὶ ζητεῖν ἐκ παντὸς τρόπου τὸ μέτριον καὶ στηριγμοῦ πρόξενον· ἄξιον οὖν μάχεσθαι καὶ ἐκτέμνειν τὰ αἰσχρὰ πάθη· καὶ ὥσπερ ὁ ἔνδοξος ἐκεῖνος Περσεὺς παρὰ Ἑρμοῦ δρέπανον λαβὼν ἐξέτεμε τῆς Γοργόνης τρεῖς κεφαλὰς, πᾶσαν ἐξ ἐκείνης βλάβην ἀποφυγὼν, οὕτω χρὴ καὶ τὸν βασιλέα διὰ τοῦ λόγου τὰς ὑποβαλλούσας τὰ πάθη πρώτας κινήσεις ἐκκόπτειν τῇ τῆς ψυχῆς διακρίσει· οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ τῷ τῆς ἀτυφίας καὶ ταπεινώσεως πυρὶ τὰς κεφαλὰς τῶν ποικίλων παθῶν καταφλέγειν, ὥσπερ ὁ Ἡρακλῆς τὰς τῆς μυθολογουμένης ἐκείνης ὕδρας ἀπέκοπτε κεφαλάς· τοιοῦτος θρόνος πρέπει τῷ βασιλεῖ φλογώδης ὁμοῦ τε καὶ πύρινος, κατακαίων μὲν τοὺς ἐναντίους ἐχθρούς· τὸν δ' ἐπ' αὐτοῦ τοῦ θρόνου καθεζόμενον βασιλέα, οὐ μόνον οὐ καταβλάπτων, ἀλλὰ καὶ πρὸς ὕψος ἀναβιβάζων οὐράνιον, καὶ καταφανῆ καὶ λαμπρὸν καὶ περίδοξον, καὶ διάδηλον ἕως αὐτῶν τῶν τῆς οἰκουμένης περάτων ἀπεργαζόμενος· ὥστε καὶ τὴν προφητικὴν μεγαληγορίαν ἐφαρμόζεσθαι τούτῳ, λέγουσαν (1)· ἔφαναν αἱ ἀστραπαί σου τῇ οἰκουμένῃ· πᾶς ἄνθρωπος βλέπων χαρᾶς πληροῦται ὁμοῦ καὶ ἐκπλήξεως· τί χρὴ πολλὰ λέγειν· βασιλεὺς μετὰ τῶν ἄλλων καλῶν καὶ ταπεινόφρων γενόμενος, αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐστὶ μιμητής· ὃς κλίνας τοὺς οὐρανοὺς, διὰ τὴν κοινὴν ἡμῶν σωτηρίαν τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους, καταβέβηκεν εἰς ἡμᾶς καὶ δού-

quodam connisi fuerant Pelio monte conscenso caelum adpetere. Expedit igitur tumidas elatasque cogitationes animo expellere, quae casus atque ruinae ministrae sunt; sectari autem atque omni studio complecti modestiam, quae parens firmitatis est. Ergo opus est inhonestas animi perturbationes bello persequi atque amputare. Atque ut ille inclytus Perseus, accepta a Mercurio falce, tria Gorgonis capita abstulit, nullum ipse detrimentum ab ea passus; ita oportet regem rationis ope fretum primos suborientium cupiditatum motus, animo deliberato praecidere: tum etiam humilitate ac modestia diversorum vitiorum capita amburere, velut ille Hercules fabulosae hydrae capita amputavit. Regem quippe thronus decet flammeus simul et igneus, qui hostes quidem amburat, sedentem autem in ipso regem non solum haud laedat, verum etiam ad astra sublevet; thronus, inquam, coruscus, splendidus, illustris, qui regem ad extremos usque orbis fines fama clarificet: ita ut prophetae quoque sublime effatum huic conveniat, quod ait: apparuerunt fulgura tua orbi terrarum; omnis homo videns, gaudio simul ac stupore completur. Quid plura? Rex, si ad ceteras virtutes modestiam quoque adiecerit, Christi ipsius veri nostri Dei imitator fit; qui caelos inclinans, propter communem humani generis salutem, servili forma circumdatus ad nos descendit; qui cum corpore caelos denuo sublimiter repetiit, supernis illi

(1) Psalm. LXXVI. 19.

λῃ μορφὴν ἀνεδέξατο· ὃς ἀνῆλθε μετὰ σώματος πάλιν εἰς οὐρανοὺς ὑπερκοσμίους, αὐτῷ τῶν οὐρανίων πυλῶν διανοιχθεισῶν· ὁ γοῦν κεκοσμημένος ὑπὸ Χριστοῦ βασιλεὺς (1) καὶ διὰ τοῦτο θεοσεβέστατος, ἐν οἷς μὲν τὸ ἀλλότριον ἀποδιώκει καὶ πάντη ἀνοίκειον αὐτῷ αἶσχος, μεγάλην ἔχει τὴν εὐφροσύνην· ἐν οἷς δὲ τὸ βασιλικὸν ἐνδείκνυται κάλλος, χαρᾶς πληροῦται καὶ ἡδονῆς· γινώσκω τοῦτο ἐγὼ ἀκριβῶς ἐξ αὐτῆς τῆς πείρας καὶ τῶν πραγμάτων· οὕτω δ' ἔχων ὁ βασιλεὺς, κανὼν ἐστὶ καὶ ὑπόδειγμα παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ διαλάμπει φαιδρότερον τῆς περιᾳδομένης πολυκλειτείου ἐκείνης (2)· καὶ κατὰ δύο τρόπους εὐφραίνεται, ἔν τε τῷ μετὰ σπουδῆς τὰ καλὰ διαπράττεσθαι, καὶ τὰ ἐναντία τούτοις μισεῖν καὶ ἀποδιώκειν ὡς ἀνοίκεια τούτῳ.

ζ'. Δεῖ δὲ πρὸς τούτοις τὸν βασιλέα καὶ σπουδαῖον εἶναι· οὐδὲν γὰρ ἄλλο οἶδεν εὐφραῖνον αὐτὸν ὡς τὸ ἐξ ἱδρώτων καὶ πόνων νίκας καὶ ἀριστείας ποιεῖν, καὶ τὴν ἰδίαν ἐπαυξάνειν ἀρχήν· ἔσται δὲ πάντως τοιοῦτος, εἴπερ ἐστὶ καὶ καρτερικὸς, καὶ προσδέχεται τοὺς ἐξ εὐνοίας ὑπομιμνήσκοντας αὐτὸν τινὸς ἐλαττώματος· ἐπεὶ καὶ τῶν φαρμάκων καὶ βοηθημάτων τὰ καθαρτήρια, ἐπαχθῆ μὲν δοκοῦσι καὶ λυπηρὰ πρὸς τὰ σώματα· τὴν δέ γε μοχθηρὰν προσλαμβάνοντα ὕλην, ὑγείαν προξενοῦσι τοῖς σώμασιν· τοῖς μὲν ἀπὸ νόσου, βοηθοῦσιν ἀντίδοτοι καὶ καθάρσια, ἐὰν μόνον παρασκευαζομένης τοὺς ἰατροὺς παραδέχωνται· τῷ δὲ κατὰ ψυχὴν ὑγιαί-

patentibus ianuis. Rex igitur qui dignitatem a Christo accepit, ideoque summe venerandus est, quatenus quidem turpitudinem vitat quae ab eius persona maxime abhorret, ingenti hilaritate perfunditur; quatenus autem regium decus ostentat, maximam rursus percipit voluptatem. Hoc ego apprime compertum habeo experientia vitae ac negotiorum. Rex, si ita se habeat, omnis honestatis regula exemplumque fit, celebratoque illo Polycleti signo formosior nitet: duplicique gaudio distenditur, tum quia honestatem studiose sectatur, tum quia vitium huic contrarium odit atque repellit.

VII. Insuper oportet regem vitae genus actuosum sectari: nihil enim eum magis delectabit, quam res egregias sudore proprio ac labore partas conficere, suumque imperium incrementis amplificare. Is autem huiusmodi futurus est, si patientiam non detrectabit, et si benivole audiet eos a quibus si qua in re peccaverit admonebitur. Nam pharmaca etiam et purgandorum viscerum adiumenta, videntur sane molesta corporibus et ingrata; eadem tamen materiam noxiam detrahunt, sanitatemque restituunt. Morbosis nimirum corporibus opitulantur antidota et purgationes; si certe medicis a quibus ministrantur, obtemperemus. Ast homini cu- Rex sit actuosus et verax.

(1) Commune et perhonorificum graecorum Caesarum epithetum fuit *a Deo coronatus*; ab Hebraeis derivatum, quibus rex erat *christus Domini*.

(2) Apte id dicitur; namque Nicephorus primitivam suam orationem, de regis institutione scriptam, *βασιλικὸν ἀνδριάντα regiam statuam* appellavit, ut iam dixi in praefatiuncula.

την ἐθέλοντι, ἀντὶ τρυφῆς πάσης καὶ ἡδυσμάτων εἰσὶν αἱ καλαὶ παραινέσεις καὶ συμβουλαὶ ἀπὸ ἱστορίας (1)· ὧν ἄνευ, οὐδὲ τὸ ζῆν ἡγεῖται καλόν· νοερὸς γὰρ ὅλος ὑπάρχων, εἰκότως ὀφείλει ἀπηδιάζειν καὶ τὸν ἡγεμόνα νοῦν συνιστᾶν· ὁ δὲ λόγος ἐπικοσμείτω τὴν βασιλεία πρὸς τὸ κοινὸν προκεῖσθαι τοῖς πᾶσιν ὑπόδειγμα· ἔστω δὲ αὐτῷ καὶ κόσμος εὐπρεπέστατος ἡ ἀλήθεια· ταύτῃ γὰρ λαμπρυνόμενος ὁ ὑψηλότατος βασιλεύς, πάλιν ἐπιφανὴς γενήσεται καὶ περίβλεπτος· πάντας γὰρ ἐφέλκεται καὶ ἐπισπᾶται πρὸς ἑαυτόν, οἷον ἡ μαγνῆτις, διὰ τῆς ἀληθείας ἅπαντας ἐπισπώμενος· εἰ δ᾽ ἴσως ἕτοιμος ἐστὶν εἰς τὸ ψεύδεσθαι καὶ τῷ ἐντεῦθεν σκότει περικαλύπτεσθαι, πῶς ἂν ὁ τοιοῦτος ἔνδοξος ὀνομάζεσθαι δίκαιος; εἰ μὴ μᾶλλον στυγητὸς καὶ μεμισημένος, συγκρινόμενος τοῖς ἑτέρων καλοῖς καὶ ἀπελεγχόμενος, ὥσπερ μέγα νέφος ἀκτῖσιν ἡλιακαῖς· τοιγαροῦν ἀποδιωκέσθω τὸ ψεῦδος μακρὰν ἀποκοπτόμενον τῷ τμητικωτάτῳ ξίφει τῆς ἀληθείας, μηδεμίαν ἔχον παρρησίαν, ἀλλ᾽ εἰς τὸν τόπον τῶν καταδίκων ἀπελαυνόμενον· ἡ δὲ ἀλήθεια παρρησιαζέσθω καὶ ἐν ταῖς ἐπαγγελίαις καὶ ὑποσχέσεσι προφθανέτω καὶ ἐπακολουθείτω τὸ τέλος· τὸ γὰρ καὶ ἐπ᾽ ὀλίγον βραδύνειν καὶ μὴ τελειοῦν τὴν ὑπόσχεσιν, μεταμέλειαν καὶ φειδωλίαν δηλοῖ· τῆς δὲ γνώμης ταύτης παράστασις, τὸ μὴ παραυτίκα πληροῦν τὰ ὑπεσχημένα, ἀλλ᾽ ἐπέχειν καὶ ἀμφιβάλλειν, ὥσπερ ὁ φιλόσοφος ἐκεῖνος Πύῤῥων ἐποίει καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάσθη ἐφεκτικός· εἰ δὲ καὶ εἰς τέλος οἱ τῆς ὑποσχέσεως λόγοι ψευδεῖς ἀπελέγχονται, ἐκ

randi animi sui studioso, praesto sunt adversus omnes delicias atque illecebras, praeclarae admonitiones atque hortamenta historiarum, sine quibus ipsi ne vita quidem optabilis videtur. Etenim homo quum sit totus intelligens, actuosus sit oportet, mentemque ducem se habere demonstret. Rationis igitur lumen regem ornet, ita ut cunctis exemplo luceat. Sit autem praecipuum eius ornamentum veritas: hac enim fastigium regis collustratum si fuerit, vicissim ipse fit clarus atque conspicuus, mortalesque omnes ad se contrahit, ceu magnetis quaedam, veritatis cogente vi. Quod si forte rex a mendacio non abhorreat, seque huius tenebris circumtegat, qui licet hunc gloria praeditum dicere? Immo vero is exsecrabilis est atque invisus, et meliorum comparatione damnatur, ceu solaribus coram radiis ingens nebula. Ergo falsitas procul esto, acuto veritatis ense praecisa; nullusque ei sit liber aditus, sed ad reorum carcerem relegetur. Triumphet veritas, et sponsionibus atque promissis anteeat, tum etiam ad finem usque prosequatur. Nam si fidem liberare vel parum differas, id paenitentiam animi exilitatemve demonstrat. Is autem hoc esse habitu mentis cognoscitur, qui non statim promissa facit, verum differt atque procrastinat, ceu philosophus ille Pyrrhon, qui propterea ephecticus, id est adsensum sustinens, appellatus fuit.

(1) Hinc illud Demetrii phalerei monitum ad Ptolemaeum regem, ut libros sibi de re politica compararet ac legeret. Nihil enim, inquit, dissimulat scriptus liber. Plutarch. apoph. reg. ed. Reisk. tom. VI. p. 717.

τούτῳ ἀληθῶς δείκνυται, ὡς διασεσεισμένος ἐστὶ καὶ σαθρὸς τοῦ λογισμοῦ ὁ θεμέλιος· τοῦτο δὲ ἀπρεπὲς ἐστι βασιλέως καὶ πάντῃ ἀνάξιον· οὐ δὲ γὰρ ἀνάγκην ἔχει βιαζομένην, ὥστε ἀπατηλὰ καὶ ψευδῆ λέγειν· πῶς γάρ; ᾧ πολὺ τὸ κράτος καὶ τῶν πάντων ἡ δύναμις· εἰ γὰρ μὴ πρὸ τῶν ἄλλων ἁπάντων οὗτος τιμᾷ τὴν ἀλήθειαν, πόθεν ἕξει τὸ ἀξιόπιστον; ἢ πόθεν τὸ ἀρχόμενον καὶ ὑπήκοον ἐκπαιδευθείη τὴν τῶν λόγων ἀσφάλειαν; ἔσονται γὰρ πρὸς ἀλλήλους ἐν ὑποψίᾳ, ὅ τε ἄρχων καὶ ὁ ἀρχόμενος, καὶ συγχύσεως τὰ πάντα μέλλουσιν εἶναι μεστά, κατὰ τὴν τοῦ Ἐμπεδοκλέους δόξαν, ὃς ἐδόξαζεν, ὅτι τὰ ἐν κόσμῳ πάντα πράγματα ἦσαν ἐν συγχύσει καὶ ἀναμεμιγμένα, πρὸ τοῦ τὸ νεῖκος καὶ τὴν φιλίαν διαχωρίσαι αὐτά, καὶ ἕκαστον πρὸς τὸ οἰκεῖον καὶ συγγενὲς καταστῆσαι· ἀλλὰ δὴ καὶ τὰ δόγματα τοῦ τε Ἡρακλείτου καὶ Δημοκρίτου, καὶ Ζήνωνος τοῦ ἀκινήτου, περὶ μίξεως καὶ ἐναντιουμένων ἀλλήλοις· ἁρμοδιώτατος ἄρα καλλωπισμὸς ἡ ἀλήθεια τῷ βασιλεῖ, καὶ τὸ πρὸς τὰς εὐλόγους τῶν δεομένων αἰτήσεις ἀποπληρωτικὸν ἐν συντόμῳ καὶ μὴ ἐν ἀναβολαῖς τε καὶ ὑπερθέσεσιν· οὐ χρὴ γὰρ παραλιμπάνειν τοὺς ἱκετεύοντας ἀνιᾶσθαι καὶ ἐκπιέζεσθαι ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐξ ἡμέρας παρατρέχειν, καὶ μὴ ἀποπληροῦν τὰς δεήσεις αὐτῶν· τοῦτο γὰρ πόῤῥω κηδεμονίας βασιλικῆς (1).

η'. Χρὴ δὲ καὶ τοὺς στρατιώτας διεγείρειν πρὸς τὰ γυμνάσια, καὶ αὐτὸν εἶναι τὸν βασιλέα καὶ εἰς τοῦτο ἀλείπτην καὶ παιδευτήν· τὸ γὰρ ἀγύμναστον ἀμαθὲς

Qui vero promissorum omnino fidem fallit, is hinc satis demonstrat mentis suae fundamentum prorsus esse putridum atque quassatum: quae res regi apprime indecora est eodemque indigna. Nulla quippe eum necessitas cogit ad falso fraudulenterque loquendum. Qui enim id homini accidat, cui rerum potestas omnium arbitriumque commissum est? Nisi autem hic prae ceteris veritatem coluerit, quomodo fidem deinceps nanciscetur? Rursus quomodo subditi homines ad constantiam orationis erudientur? Immo invicem suspecti erunt princeps ac subditus, atque omnia perturbatione laborabunt, secundum Empedoclis opinionem, qui existimabat elementa omnia mundana fuisse permixta, priusquam ea dissociarent rixa et sympathia, et suo quodque elementum adfini adhaeresceret: quae eadem fere dogmata fuerunt Heracliti quoque et Democriti et Zenonis cognomento immobilis, de copula rerum et de repugnantia. Igitur nullum convenientius regi ornamentum est quam veritas; et precum supplicum, quae quidem iustae sunt, compendiosa exauditio nullis dilationibus prorogata. Non enim sinendum est ut supplices tristitia adficiantur, et diem de die prospectantes angantur, dum suas preces irritas cernunt. Id enim a regali providentia longe recedit.

VIII. Age vero milites quoque ad exercitia excitandi sunt, eiusque rei regem oportet esse incentorem atque magistrum. Inexercitatus enim miles, rudis est et — *Rex milites exerceat.*

(1) Laudatur merito Hadrianus imperator, qui mulieri dilatas preces suas publice queritanti, statim ius reddidit. Dio Cass. lib. XV. 6.

τε καὶ ἀκαρτέρητον· πᾶσα δὲ τέχνη καὶ πρᾶξις, διὰ μελέτης καὶ ἐπιμελείας βελτιοῦται καὶ καλῶς συνίσταται, καὶ ἡρμοσμένως πάντως καὶ προσφυῶς ὡς ἄλλη φύσις ἡ συνήθεια ὀνομάζεται· καὶ γὰρ οἱ συνηθισμένοι τοῖς πόνοις καὶ ταῖς κακοπαθείαις, κἂν ἀσθενεῖς ὦσι καὶ γηραιοὶ, ἰσχυρώτεροι καὶ καρτερικώτεροι φαίνονται τῶν νέων καὶ δυνατῶν, ἀσυνήθων δὲ ὄντων· καὶ δῆλον ἀπὸ τῶν διενεργούντων τὰς οἰκοδομὰς καὶ τὰς κτίσεις, καὶ ἀπὸ ἐργαζομένων τὴν γῆν σκαπανέων καὶ φυτηκόμων καὶ τῶν βασταζόντων ἐν τοῖς ὤμοις βάρη δυσβάστακτα· ὡς ἔργον γὰρ ἔχοντες τὰ τοιαῦτα, καὶ ὑπὸ τῆς μακρᾶς συνηθείας γεγυμνασμένοι, μετ' εὐκολίας ἐπιτηδεύουσι καὶ ἀνύουσι· πρὸς ταῦτα δὲ οἱ καταπολὺ ἀνδρικώτατοι, ἀδύνατοι καὶ ἀδόκιμοι φαίνονται· ὡσαύτως οἱ προεθίζοντες ἑαυτοὺς εἰς ἵππων ἐποχήσεις καὶ ὁπλοφορίας καὶ ξιφῶν καὶ δοράτων μεταχειρίσεις, ἐν καιροῖς πολέμου φαίνονται χρήσιμοι, καὶ νικῶσι πολλοὺς δυνατωτέρους, διὰ τὴν ἐκείνων ἀπειρίαν· ἀγνοῶ δὲ καὶ κατὰ τί δοκεῖ λυσιτελὲς καὶ ὠφέλιμον, τὸ καταγίνεσθαι εἰς παίγνια, καὶ μεταχειρίζεσθαι ποτὲ μὲν ἐν τῇ δεξιᾷ, ποτὲ δὲ ἐν τῇ ἀριστερᾷ ἐν τῷ μετεωρίζειν εἰς ὕψος διὰ τοῦ δίνου τὴν σφαῖραν, ὃ δὴ κοινῶς ὀνομάζεται τζυκάνιον (1)· ὁμοίως καὶ τὰ ἄλλα τῶν παιγνίων εἰς ἃ κεχήνασι πολλοὶ καὶ σπουδάζουσιν· οὐδὲν πάντως λυσιτελοῦσιν ἢ συμβάλλονται εἰς ἀντιπαρατάξεις πολεμικὰς καὶ μονομαχίας ἀνθρώπων ἰσχυρῶν καὶ μαχίμων· ἂν δέ τις εὐλογεῖν θέλῃ, καὶ λέγῃ ὅτι διὰ τῆς τοιαύτης γυμνασίας γίνονται οἱ ἄνθρωποι εὔστροφοι καὶ εὐκίνητοι· οὕτως ἂν ὁ μάγειρος καὶ τὸ χυτρίδιον διὰ τὸ ἀκίνητον ἀξιώσει μετακινεῖν τε καὶ στρέφειν, ἢ

laboris intolerans: omnis autem ars resque gerenda, meditatione et cura melior fit et bene constituitur: quare apte omnino, et secundum rei veritatem, consuetudo dicitur altera natura. Namque adsueti laboribus atque molestiis, etiamsi infirmi sint et senes, attamen validiores patientioresque videntur iuvenilibus atque robustis sed usu expertibus. Spectare id licet in tignariis fabris, in fossoribus, vinitoribus, atque baiulis: hi enim quotidiana haec opera, propter diuturnum usum, facile exercent: cum interim vel fortissimos alios ad ea ineptos videmus. Similiter qui equitando et gerendis armis et gladiis lanceisque tractandis semet exercuerunt, belli tempore utiles sunt, et fortioribus sed minus exercitatis praevalent. Nescio autem cur utilis videatur ludorum exercitatio, nempe quum modo dextra modo sinistra manu iacitur in sublime rotante turbine sphaera: idemque aio de aliis ludis quos multi valde mirantur et adpetunt: siquidem hi nihil prosunt usibus bellicis neque conferunt ad pugnacium hominum dimicationes. Quod si moderate loquendum est, sane licet dicere homines hoc exercitio fieri agiles et expeditos. Sic enim etiam coquo, ne quietus degat, ollam cir-

(1) Vocabulum hoc explicatur *ludus pilae in equo* a Cangio, qui de eo dissertationem se instituisse adfirmat. Citat autem Cangius hunc ipsum auctoris nostri locum ex MS.; sed incautius dicit esse vocabulum Blemmydae; est enim paraphrastae; Blemmydes autem in primitivo scripto id non habet. Nimirum Cangius ignoravit, scriptum Blemmydae a Galesiota fuisse interpolatum seu potius refectum.

καὶ ἐπάνω ἀσκοῦ ἑνὶ ποδὶ ἅλλεσθαι καὶ πηδᾷν, καὶ τοιαῦτα ἕτερα ποιεῖν καταγνώσεως ἔργα, τῇ προφάσει τοῦ γυμνάζεσθαι εὐκίνητος· ὁπότε δὲ κατανεύσει τίς εἶναί τινα καὶ ἐκ τούτων ἴσως ὠφέλειαν, ἀλλ' ὡς εἴπομεν καταπολύ ἐστι κάλλιον τὸ στρατιωτικῶς ἐγγυμνάζεσθαι, εἴ γε μετὰ τῆς εὐκινησίας κατεπέκεινα ἔχει καὶ ταῦτα· οὐ δὲ τοῦτό ἐστιν ἐπαινετὸν καταπολὺ τὸ ἐν ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶ λίθον ἔχοντα τινὰ περικλονεῖν τὸ ἴδιον σῶμα καὶ οὕτω πηδᾷν; μᾶλλον μὲν οὖν ἐστι κάλλιον τὸ μεθ' ὅπλων τρέχειν τινὰ, ἢ καὶ πάλην ἀσκεῖν καὶ ἀκοντισμοὺς, τὸ βάρος τῶν ὅπλων εἰς πᾶσαν γυμνασίαν εἰ δυνατὸν περιφέροντα, καὶ μεγάλην δόξαν ἐκ τούτου κερδαίνοντα (1)· ἐκύκλωσαν ποτὲ βάρβαροι Ῥωμαίους· οἱ δὲ ἐκ πλαγίου ἐνέδραν καὶ λόχον ποιήσαντες, ἐξαίφνης τοὺς κυκλοῦντας ἐκύκλωσαν, καὶ διὰ δοράτων ἀπέκτειναν· ἦσαν γὰρ ἀκριβῶς πρότερον παιδευθέντες ἀκοντίζειν, καὶ μεθ' ὅπλων ἱππάζεσθαι καὶ ταχυδρομεῖν, καὶ πῶς χρὴ πολεμίους κυκλῶσαι, καὶ πῶς ὑπὸ τούτων κυκλωθέντας ἀποφυγεῖν· ἡ γὰρ μελέτη πᾶν πρᾶγμα βελτιοῖ καὶ αὐξάνει (2)· διὰ τοῦτο σφόδρα ἐστὶ καὶ ἀναγκαῖον προγυμνάζεσθαι εἰς πάντα τὰ συμβαλλόμενα κατὰ πόλεμον, καὶ μὴ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πολέμου ζητεῖν τὰ αὐτῶν ἐπιτήδευσιν (3).

θ'. Εἰ δὲ καὶ ἡ κατὰ θάλασσαν εὐδοκιμήσεως ἐπιτυγχάνειν καιρὸς, οὐ δὲ ταύτην χρὴ παραιτεῖσθαι· λίαν γάρ ἐστι χρήσιμος εἰς τὸ ναυμαχεῖν· ποιεῖ γὰρ τὸν ὁπλίτην ἑδραίως

cumagere licet, super utre uno pede insistere vel saltare, atque alios huiusmodi ridendos motus actitare, dum agilitatis adquirendae studium simulat. Sed fac esse aliquam horum fortasse ludorum utilitatem; nihilominus, ut diximus, multo honestius est militariter se exercere, quandoquidem praeter agilitatem alios quoque fructus consequemur. Dicet aliquis; nonne saltem laudabile est saxum utraque manu tenentem circumagere corpus et saltare? Atqui, aio, multo est praeclarius armatum decurrere, et luctam vel iaculationem frequentare, armorumque pondus in omni, si fieri potest, exercitio gestare, atque hinc laudem insignem referre. Romanos olim circumdederant barbari; verum illi ex obliquo insidiis structis obsessores suos repente obsederunt et lanceis confoderunt. Erant enim antea ad iaculandum accurate exerciti, ad equitandum cum armis decurrendumque, ad circumveniendos hostes, ad effugium ex obsessione captandum. Quippe exercitatio meliora omnia facit et auget. Ergo magnopere necesse est cuncta quae ad bellum pertinent exercitio praeoccupare: non autem, instante bello, tum demum de iis cogitare.

IX. Quod si opportunitas ferat maris quoque peritiam adipiscendi, ne hanc quidem negligere oportet; multum enim ea interest, siquando maritimo bello opus

Rex scientiam maritimae rei militaris haud negligat.

(1) De exercitatione militari legesis, si vacat, politica fragmenta Petri magistri a me nuper edita lib. IV.

(2) Est illud sapientis Periandri effatum μελέτη τὸ πᾶν, *in exercitatione sunt omnia.*

(3) Lege Ciceronem de rep. I. 6.

καὶ στηριζομένως ἵσταται ἐπὶ τῆς νηὸς ὥσπερ ἐπὶ πέτρας τινὸς, καθὼς ἱστοροῦσι τὸν Εὔφημον (1) ἐκεῖνον, μηδὲν δεινὸν ἀπὸ τοῦ τῆς θαλάσσης κλύδωνος ὑφιστάμενον· ὁ δὲ μὴ διὰ πείρας προπαιδευθεὶς, ἐκ πρώτης προσβολῆς καταπίπτει, εἰ καὶ ἄλλως ῥωμαλέος ἐστὶ καὶ δυσκαταγώνιστος· οὐ δὲ γὰρ ἂν δυνηθείη πρὸς τῶν κατὰ θάλασσαν πολεμίους ἀντιμάχεσθαι, τῆς νηὸς σαλευομένης, αὐτὸς πρὸς ἐμέτους τρεπόμενος, καὶ ταρασσόμενος καὶ ἰλιγγιῶν, καὶ τὴν τῶν ποδῶν βάσιν ἔχων ἀστήρικτον· ἐπαινῶ τῶν Ἀθηναίους ἐκείνους μερίσαντας τὸν ἑαυτῶν βίον εἰς λόγους καὶ νόμους, καὶ πεζομαχίας καὶ ναυμαχίας· ἐκ μὲν γὰρ τῆς τῶν λόγων μελέτης καὶ νοῦν καὶ γλῶσσαν ἐπαίδευσαν· ἐκ δὲ τῶν νόμων δικαιοσύνην ἐξήσκησαν, ἐλευθερίαν ἐφύλαξαν, καὶ νίκαις καὶ ἀριστείαις πολλαῖς ἐκοσμήθησάν τε καὶ ἐδοξάσθησαν· πρότερον μὲν γὰρ Δαρεῖον τὸν τοῦ Ξέρξου πατέρα κατῄσχυναν κατατροπωσάμενοι καὶ καταλύσαντες εἰς Μαραθῶνα τὰς τριάκοντα μυριάδας, ἃς Δάτις καὶ Ἀρταφέρνης οἱ στρατηγοὶ ἐπεφέροντο, ἔχοντες στρατεύματα χιλιάδας ἐννέα, καὶ Πλαταιέων χιλίους συμμάχους· στρατηγούντων μὲν Μιλτιάδου τε καὶ Στησίλεω (2), πολεμαρχούντων δὲ Καλλιμάχου καὶ Κυναιγύρου· ὕστερον δὲ οἱ αὐτοὶ Ἀθηναῖοι, συμμαχούσης καὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος, καὶ τὸν Ξέρξην κατηγωνίσαντο· καὶ ὁ πρὶν ἄμετρα κομπάζων, καὶ στοιχεῖα μετακινῶν, καὶ τὴν μὲν ξηρὰν ποιῶν θάλασσαν, τὴν δὲ θάλασσαν, ξηρὰν, καὶ ἀγχωμένην μαστιγῶν· καὶ διὰ τὸ τοῦ στρατεύματος πλῆθος

fuerit. Sic enim miles firmiter in navi constanterque veluti in petra stare consuescit (qualem narrant Euphemum illum) nihilque a maris fluctuatione patitur. Qui autem haud exercitio se praemuniverit, primo statim progressu labitur, quantumlibet robustus pugnaxque sit. Non enim potest maritimis hostibus resistere, dum navis fluctuat, dum ipse vomitu et vertigine quatitur, neque pedem firmiter figere potest. Laudo Athenienses veteres, qui vitam suam eloquentia, iuris prudentia, bellis terrestribus ac maritimis, exercebant: siquidem eloquentia mentem linguamque erudiebant; a iure iustitiam condiscebant; [armis] libertatem tuebantur, victoriasque plurimas et trophaea gloriosa sibi comparabant. Nam primo quidem Darium Xerxis patrem turpiter fugere coëgerunt, deletis apud Marathonem trecentis militum millibus, quos Datis atque Artaphernes ducebant; quum ipsi Athenienses haud plus novem mille numero essent, praeter Plataeensium mille auxiliares: imperatoribus nimirum Miltiade et Stesilao, polemarchis autem Callimacho et Cynaegyro. Iidem postea Athenienses, suppetias ferente universa Graecia, Xerxem quoque debellaverunt. Ergo is qui pridem sine modo superbiebat, elementa pervertebat, mare in tellurem, tellurem in mare, convertens; qui etiam ma-

(1) Ab Euphemo Argo navem, defuncto Tiphy, fuisse gubernatam exploratum est.

(2) Stesilaus ergo unus erat e decem praetorum numero, qui marathoniam pugnam rexerunt. (Nep. in Milt. cap. 6.) Nomen Stesilai Thrasylao geniti prodit etiam Herodotus VI. 114, eumque in dicta pugna occubuisse dicit.

καὶ ἀριθμὸν σχεδὸν ὑπερβαῖνον, ἀντὶ μοδίου τινὸς κάστρῳ χρώμενος πρὸς τὴν μέτρησιν· καὶ ποταμοὺς ἀποξηραίνων πινόντων τῶν ἵππων, ὡς ἐν Φρυγίᾳ μὲν τὸν Σκάμανδρον, ἐν Θετταλίᾳ δὲ τὸν Πηνειὸν, ἐν Ἀττικῇ δὲ τὸν Ἰλισσόν· τὸν δὲ ἥλιον ἀποκρύπτων διὰ τῶν τοξευμάτων τῆς στρατιᾶς· ἐκεῖνος ὁ δοκῶν πολὺς εἶναι καὶ μέγας, μόλις ἐν μιᾷ νηῒ ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Στρυμόνος διεσώζετο, μετὰ πολλῆς ἀγωνίας καὶ φόβου τὰς Ἀθηναίων χεῖρας διαφυγών· καὶ ταῦτα τῶν πάντων Ἑλλήνων διακοσίας ἑβδομήκοντα καὶ μίαν νῆας ἐχόντων εἰς Σαλαμῖνα· ἐκεῖνος δισχιλίας διακοσίας ἑπτὰ ἐπαγόμενος νῆας κατεναυμαχήθη· μετὰ δὲ τὴν ξηρὰν ὕστερον, πεντακοσίων (2) μυριάδων ἀνδρῶν μαχίμων διαφθαρεισῶν, τῶν μὲν πολέμῳ, τῶν δὲ ὑπὸ λιμοῦ καὶ κρύους ἐν τῷ φεύγειν ἐπιχειρεῖν· οὐκ οἶδα τίνες ὑπολειφθέντες τὴν Περσίδα κατέλαβον γῆν· τοιαύτας ἀριστείας καὶ τρόπαια ποιοῦσιν οἱ τὰ καλὰ ἔργα προπαιδευόμενοι, καὶ τούτοις μετὰ σπουδῆς προεθίζοντες ἑαυτοὺς, τοῦ λόγου κοσμοῦντος καὶ διδόντος τὰ τρόπαια.

ι'. Ὁ δὲ μέγιστόν ἐστιν ἔργον ἐν πάσαις πράξεσι καὶ ἀνυσιμώτατον, τὸ μὴ βραδύνειν τὸν καιρὸν ἐν τῇ παρασκευῇ τούτων· κατὰ τὸν Χαυνάδην (1) ἐκεῖνον, ὃς ἀμελῶς καὶ ῥαθύμως ἐν τῷ πράττειν διέκειτο· ἀλλὰ προευτρεπίζεσθαι καὶ μή τινος ἀνάγκης προσδοκωμένης πολέμου ὡς ἂν προπαρεσκευασμένας τὰς ψυχὰς ἔχοντες, ἐὰν ἴσως καὶ ἀπροσδοκήτως

re saeviens virgis castigaverat; qui exercitum multitudine innumerabilem, meta castrorum tamquam modio quodam dimetiebatur: cuius equitatus fluvios exsiccabat, veluti in Phrygia Scamandrum, in Thessalia Peneum, in Attica Ilissum; qui denique solem multitudine sagittarum obscurabat; hic, inquam magnus et immensus, vix una navi ex ostiis Strymonis fluvii evadens saluti consuluit, aegre admodum nec sine terrore ingenti manibus Atheniensium elapsus. Tanta autem victoria patrata est, quum Graeciae universae nonnisi naves ducentae septuaginta et una ad Salaminam starent; ipse autem Xerxes bis mille et ducentas septem naves secum duceret. Deinde terrâ quoque infinitum bellatorum numerum amisit, partim acie partim fame et frigore in fuga consumptorum: atque haud scio an vix aliqui Persidem reviserint. Has nimirum victorias haec trophaea referunt, qui se ad praeclara opera exercitio diligentique meditatione comparaverunt. Eruditio enim trophaea confert et ornat.

X. Cuiusvis autem negotii caput est et robur, ne rex in praedictarum rerum apparatu cunctator sit aut occasionem praetervehi sinat: more illius Charinadae, quem agendi socordia et ignavia celebrem reddidit. Immo vero ab apparatu non est desinendum, etiamsi nullum expectetur bellum. Sic enim comparati militum animi, siquod improvisum existat bellum, patriae utiles erunt,

Rex ne sit cunctator, et captandae occasioni invigilet.

(2) Scribe πεντήκοντα.

(1) Est hoc nomen tardissimi et socordis senis apud Aristophanem vesp. v. 232, et pac. 1155.

ἐπέλθῃ τὶς πόλεμος, ὠφελήσωσι μὲν ἑαυτῶν, τῶν δὲ ἀντιμάχους κατατροπώσωνται· ὁ γὰρ χρόνος ταχύτατος, καὶ οὐδένα περιμένει τῶν ῥαθυμούντων, οὐδὲ δυνήσεταί τις φθάσαι αὐτὸν κατόπισθεν τρέχων· οὐ δὲ ἐὰν παραπλήσιος ᾖ τὴν ταχύτητα τῶν τοῦ Βορέου πτερωτῶν υἱῶν, ὡς οἱ Ἕλληνες μυθολογοῦσι τοῦ Ἰζῆ (a) τε καὶ τοῦ Καλαΐ· λέγουσί τινες ὅτι καὶ Λύσιππος ὁ ζωγράφος (1) ἐκεῖνος ὁ Σικυώνιος βουληθεὶς ζωγραφῆσαι καὶ ὡς ἐν παραδείγματι δεῖξαι ὁποίαν ἔχει τὴν φυγὴν ὁ χρόνος, ἐποίησε τοῦτον κωφὸν, ὀπιστοφάλακρον, πτερόποδα, καὶ ἐπάνω τοῦ τροχοῦ βεβηκότα, μάχαιραν διδόντα κάτωθεν (b) ἱσταμένῳ τινί· κωφὸν μὲν, ὡς πρὸς τῶν αὐτὸν φωνούντων, μηδαμῶς αἰσθανόμενον· φαλακρὸν δὲ τὰ ὄπισθεν, ὡς ἀδυνάτου ὄντος ὄπισθεν διώκοντα τινὰ κρατῆσαι αὐτόν· πῶς δέ τις αὐτὸν παραδραμόντα φθάσαι ἰσχύσειε πτερόποδα ὄντα καὶ ἐπὶ σφαίρας ἱστάμενον; διδόντα δὲ ξίφος, διότι οἱ μήτε δυνάμενοι τῆς κόμης κρατῆσαι, μήτε φθάσαι φεύγοντα, τιτρώσκονται τῷ βέλει τῆς λύπης ὡς τῆς ζημίας ἐπαισθανόμενοι· Ἀννίβας ὁ τῆς Σικελίας καὶ Ἀφρικῆς στρατηγὸς, τῶν Ῥωμαίων ποτὲ βουληθέντων ἐπιστρατεῦσαι κατὰ τῆς Σικελίας, προλαμβάνει τὴν ἔφοδον· καὶ τὰ δύσβατα τῶν ἀλπίων ὀρέων διακαθάρας, δι᾽ αὐτῶν πρὸς Ἰταλίαν χωρεῖ· καὶ διαφόρως αὐτῶν πολεμήσας, πολυτρόπως αὐτῶν ἐνίκα· τέλος δὲ πάλιν εἰς πολὺ πλῆθος συναχθεῖσιν ἐπιτεθεὶς εἰς Καλαβρίαν (2), παράδοξόν τινα ἐπάγει τὸν ὄλεθρον·

hostesque propulsabunt. Volucre tempus est; neque id quisquam a tergo persequens consequi poterit; nemo inquam, ne si alatos quidem Boreae filios, ut Graeci fabulantur, Zetin et Calain pernicitate sua aemuletur. Aiunt Lysippum pictorem inclytum, dum Sicyoniis tempus eiusque celerem fugam exprimere vellet, repraesentasse illud surdum, occipitio calvo, pedibus alatis, rotae insidens, ensemque cuidam post tergum stanti porrigens. Surdum quidem, quia neminem a quo vocetur exaudit: retro calvum, quia nemo illud praeteritum retinere potest. Quis enim cursum adaequet alipedis et praeterlapsi rotaeque insistentis? Denique gladium porrigens, quandoquidem hi qui neque capillo retinere, neque cursu aequiperare tempus potuerunt, maeroris telo figuntur, quia suum detrimentum sentiunt. Hannibal per Siciliam et Africam creatus imperator, quum in Siciliam Romani expeditionem molirentur, transitum ipse anticipavit, viaque sibi per alpinos montes patefacta, in Italiam irrupit; Romanos diversis proeliis pulsatos fregit; novissime vero magnam illorum multitudinem denuo contractam incredibili clade in Calabria profligavit. Fertur enim Hannibal occisorum Romanorum au-

(a) Ita codd. (b) Ita codd. Sed melius in primitiva oratione Nicephorus κατόπιν, retro.

(1) Atqui Lysippum sicyonium dicit statuarium Plinius lib. XXXIV. sect. XIX. Consentit autem in oratione originaria Nicephorus qui nec pictorem vocat; et immo statuarium se agnoscere demonstrat verbo ἠγαλμάτωσεν.

(2) Cannas quis in Apulia esse nescit, non in

λέγουσι γὰρ αὐτὸν χρυσοῦς δακτυλίους τῶν πεφονευμένων στρατιωτῶν, μοδίῳ μετρῆσαι τέ καὶ διαμερίσασθαι· τὰς δὲ γυναῖκας ῥωμαίας διὰ τὴν τοιαύτην τῶν ἀνδρῶν σπάνιν, ἀνδραπόδοις καὶ βαρβάροις συζεύγνυσθαι· ἀλλ' ὁ τοσοῦτος νικητὴς, ἐκεῖνος Ἀννίβας, ἐπάρσει καὶ τρυφῇ καταχαυνωθεὶς, καὶ διὰ τοῦτο ἀμελήσας τέλος ἄριστον ἐπιθεῖναι ταῖς τοιαύταις πράξεσιν, ἕως ἐκπορθῆσαι τὴν Ῥώμην καὶ κατασκάψαι, ὕστερον ὑπὸ Σκηπίωνος τοῦ στρατηγοῦ Ῥωμαίων κατεδιώκετο, καὶ φεύγων τὴν Βιθυνίαν κατέλαβε, καὶ δηλητήριον φάρμακον πιὼν, πικρῶς ἀπώλεσε τὴν ζωήν· ὡσαύτως καὶ ἄλλως ἄλλοτε κατὰ διαφόρους καιροὺς ἀμελήσαντες, τὰ ὅμοια ἔπαθον· ἐπιμελητέον τοίνυν ἁρπάζειν τὸν ἁρμοδιώτατον ἐλθόντα καιρὸν, καὶ μὴ παραχωρεῖν αὐτὸν μὲν παρέρχεσθαι. εἰς τὸ μέλλον δὲ ἐλπίζειν ἀδήλως τῶν λυσιτελούντων ἐπιτυχεῖν, ἢ τὴν τύχην ἀναμένειν τὰ συντείνοντα ἐκτελέσαι· ἀλλὰ μὴ προπαιδευτικὴν ἐπιστήμην ἔχειν κατορθοῦσαν πάντα τὰ χρήσιμα· καὶ κυβερνήτης γὰρ ἄριστος ἐκεῖνος ἐστὶν ὃς ἐν εὐδίαις εὐθέτῳ καιρῷ καὶ γαλήνῃ, σπουδάζει καὶ λογισμὸν ἔχει καὶ μέριμναν, εὐτρεπίζειν ἅπαντα τὰ πρὸς ἀπαρτισμὸν τῆς νηός· καὶ ἐπιμελεῖται ἵνα ἐπιτήδεια ὦσι τά τε πηδάλια καὶ ἄρμενα καὶ σχοινία· ὡς ἂν ποτὲ τρικυμίας καὶ κλύδωνος ἐπελθόντος, ἀβλαβῆ καὶ ἀκίνδυνον εἰς λιμένα διασώσῃ τὴν ναῦν· ὁ δὲ τῶν ἀναγκαίων τῆς νηὸς χρειωδῶν ἀμελῶν, καὶ τὸν εὔδιεινὸν τῆς εὐπλοίας καιρὸν ὑπὸ ῥαθυμίας καταλιμπάνων, καὶ πρὸς τὸ ἔργον δυσκίνητος ὢν, καταποντιστὴς μᾶλλον ἢ κυ-

reos anulos modio metitus distribuisse: romanas autem matronas fama est, penuria civium, servis et barbaris nupsisse. Sed enim tantus hic victor, Hannibal inquam, superbia deliciisque inflatus, quum neglexisset praeclarum terminum facinoribus suis imponere, ita ut Romam obsideret atque exscinderet; postea a Romanorum duce Scipione fugatus est; atque ita exsul in Bithyniam delatus, veneno epoto, amarum vitae finem nactus est. Similiter alii aliter diversis temporibus pari negligentia utentes pares adversitates experti sunt. Studiose igitur curandum est, ut opportunissimum quodque tempus captemus, neque id sinamus elabi, caeca spe lusi fore ut quod utile est nanciscamur; dum fortunam ipsam quae nobis expediunt curaturam arbitramur, etiamsi nos ea minime scientia instructi simus, quae quidquid frugi est operatur. Profecto ille optimus gubernator est, qui sereno tranquilloque tempore, studium omne, cogitationem, et curam collocat in apparandis quaecumque ad istruendam navem pertinent: quique consulit ut aptus sit malus, et vela, et funes, ita ut cum decumanus fluctus tempestasque surrexerit, navim incolumem in portum referat. Secus vero qui necessaria navis instrumenta negligit, idoneumque prospere navigando serenum tempus socorditer omittit, neque ad laborem alacriter incumbit, is navifragus potius quam gubernator appellari de-

vetere finitima Calabria seu Iapygia? Atqui noster Nicephorus paulo liberius in geographia loquitur; cuius rei testis est libellus geographicus sub eius nomine nuper Lipsiae editus, qui ms. occurrit passim in bibliothecis. Legant curiosi partem illam, quae magnae Graeciae provincias locosque describit.

βερνήτης δίκαιος ὀνομάζεσθαι· καὶ ἐὰν κλύδωνος ἐπιγενομένου ἡ ναῦς ἀπὸ τῶν κυμάτων ἀβλαβὴς διαφυλαχθείη, τοῦτο τῆς τύχης ἔργον εἴποι τίς εἶναι· ὅσον γὰρ τὸ ἀπὸ τῆς ἀμελείας ἐκείνου, πάντως ἂν ἡ ναῦς ἐκινδύνευσε καταποντισθεῖσα· οὐ χρὴ τοίνυν οὐδὲ τὸν στρατηγὸν ἀπαρασκεύαστον εἶναι καὶ ἀμελῆ, ἀλλὰ κατηρτισμένον καὶ τέλειον εἶναι ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις τῆς ἀρχῆς, ἤγουν ταχὺν εἶναι, σπουδαῖον, πτερωτὸν εἰ δυνατὸν εἴς τε τὴν τῶν οἰκείων φυλακὴν καὶ συντήρησιν, εἴς τε τὴν τῶν ἐναντίων θήραν καὶ πρόσληψιν· καὶ μὴ ὅμοιον εἶναι τοῖς ἀμαθέσι τῶν ἰατρῶν, οἵ τινες οὐ παρασκευάζουσιν ἔχειν τὰ τοῖς νοσοῦσι προσήκοντα φάρμακα, ἀλλὰ κατ' αὐτὸν τῆς ἀνάγκης καιρὸν ἐπιζητοῦσι πορίζεσθαι· καὶ μὴ δυνηθέντες εὑρεῖν, τερατολογοῦσι καὶ ἐγκαυχῶνται ὡς εἴπερ εἶχον φάρμακα τὰ χρειώδη, ταχέως ἂν τὴν νόσον ἀπήλασαν, πλεῖστα περὶ τῆς τῶν φαρμάκων δυνάμεως φυσιολογοῦντες· τινὲς δὲ τῶν τοιούτων ἰατρῶν τὴν ἑαυτῶν ἀδυναμίαν τῇ φύσει ἀνατιθέασι, φόρτος μόνον κενὸς τοῖς ἀρρώστοις φαινόμενοι· καὶ εἴ τις αὐτοῖς ὀφθείη μεμφόμενος, φύσεως μόνης ὑπουργοὶ λέγουσιν εἶναι, τὰς ἀπὸ τῶν βιβλίων ἐπιστήμας παραιτησάμενοι· ἐῶ γὰρ λέγειν, ὅτι πολλάκις καὶ αὐτῇ τῇ φύσει ἐναντιοῦνται, θεραπευταὶ μὲν οὐκ ὄντες, βροτολοιγοὶ δὲ μάλιστα καὶ φθορεῖς· ἀλλὰ μιμεῖσθαι χρὴ τῶν ἰατρῶν ἐπιστήμονας καὶ φρονίμους, οἱ τὸν καιρὸν εἰδότες ὀξύτατον, μετὰ πάσης ἵστανται τῆς σπουδῆς, τῇ πρώτῃ κινήσει τοῦ νοσήματος ἀνθιστάμενοι, ἵνα ὡς ἐν συντόμῳ τὸ τῆς ὑγείας καλὸν διασώσωσιν.

bet. Quamquam enim e tempestate navis aliquando incolumis redeat, id fortunae imputandum erit; nam per gubernatoris quidem incuriam non stetit, quominus ea fluctibus absorberetur. Pari ergo ratione ne ducem quidem imparatum esse oportet vel negligentem, sed bene potius eruditum, arte sua exactum, atque in omni sui muneris parte perfectum, celerem, navum; alis in summa, si fieri potest, instructum sive ad suorum tutelam et conservationem, sive ad hostes venandos praeoccupandosque. Et sane is caveat ne similis sit inscitis medicis, qui congrua aegrotis pharmaca haud ante sibi comparant, sed necessitatis demum tempore ea requirunt; quae tunc si forte haud nanciscuntur, mira dicunt et iactant, ilico nimirum a se morbum pulsum iri, siquidem idonea pharmaca non desiderarent: atque interim plurimum de pharmacorum virtute blaterant. Nonnulli contra ex his medicis impotentiam suam naturae imputant; atque ita nonnisi oneri aegrotantibus sunt. Siquis vero eos reprehendit, naturae tantummodo se ministros esse aiunt, librorumque doctrinas conspuunt. Mitto quod hi saepenumero naturae ipsi adversantur, neque medici sunt, sed pestes et homicidae. Imitandi sunt igitur docti potius prudentesque medici, qui gnari quam volucre tempus sit, artem suam cum omni sedulitate expromunt, primis morbi motibus adversantes, ut quam ocissime valetudinis integritatem restituant.

ια'. Ὃ δὲ ἀναγκαιότατόν ἐστι τῷ βασιλεῖ πάντων μάλιστα τὸ εἰς ἅπασαν τὴν ὑπ' αὐτὸν ἀρχὴν δικαστὰς ἐγκαταστῆσαι· οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ ἐν ἀγοραῖς ἐπιμελητὰς, οὐκ ἀνθρωπίνας σάρκας ἐπιθυμοῦντας ἐσθίειν (καθὼς ὁ μῦθος λέγει τὸν Προμηθέα παθεῖν ἐν τῷ ὄρει Καυκάσῳ προσηλωμένον, ἀετοῦ τὸ ἧπαρ αὐτοῦ κατεσθίοντος·) ἀλλὰ περὶ πλείστου ποιουμένους τὰ δίκαια, πλεονεξίας ἀπεχομένους, καὶ ἀπὸ τῶν ἄλλων ταύτην ἀποδιώκοντας, εὐταξίαν οἰκονομοῦντας παῤῥησιάζεσθαι· οὐ πρὸς συλλογὴν χρημάτων παράνομον ἀποβλέποντας, καὶ λῃστρικῶς διακειμένους τῇ πολιτείᾳ, ἀλλὰ μετὰ λελογισμένης συνέσεως τὸ νόμιμον ἐπὶ πᾶσι καὶ διορθωτικὸν συνεισφέροντας, καὶ διαφέροντας τῶν ἄλλων πολλῇ τῇ περιουσίᾳ· μὴ παραπλησίους δὲ Κοροίβῳ, Μαργίτῃ τε, καὶ τῷ Μελιτίδῃ(1)· ὧν, ὁ μὲν περὶ τὸν αἰγιαλὸν βαδίζων, ἐμέτρει τὰ κύματα, καὶ μέχρι τριῶν προβαίνων, ἵστατο ἐπὶ πλέον μὴ δυνάμενος προχωρεῖν· ὁ δὲ διαπορῶν ἠρώτα, ὁπότερος τῶν γονέων αὐτὸν ἐγέννησεν· ὁ δ' ἕτερος οὐκ ἠθέλησε συμμιγῆναι τῇ αὐτοῦ γυναικὶ, οὐ παρθενίαν τιμῶν, οὐδὲ ἁγνεύειν βουλόμενος, ἀλλὰ λέγων φοβεῖσθαι μή ποτε κόλασιν εὕρῃ παρὰ τῆς πενθερᾶς αὐτοῦ, χάριν τῆς συνουσίας· ἀφελεῖς ὄντες παντελῶς καὶ ἀνόητοι· μηδὲ πάλιν περιέργους καὶ κακοτρόπους καὶ ἐπινοητικοὺς εἰς τὸ πονηρεύεσθαι· ὁποῖοι ἦσαν ὅ τε Κάκκος, ὁ Αὐτόλυκος, καὶ ὁ Εὐρυβάτης(2), τὰ ἀλλότρια κλέπτοντες ζῷα, καὶ εἰς τὰς οἰκείας αὐτῶν ἀντιστρόφως εἰσάγοντες καταδύσεις καὶ μάνδρας· ὥστε τὸν περιεργαζομένους τὰ τῶν ποδῶν αὐτῶν ἴχνη ἐν τῇ εἰσελεύσει

XI. Age vero nihil magis a rege fieri necessarium est, quam iudicum in universa ditione sua constitutionem; itemque in foris mercatoriis, curatorum; qui sane haud aveant humanis carnibus vesci (id quod Prometheo contingere fabulae narrant, cui adfixo in Caucasi rupibus iecur depascitur aquila) sed qui apprime studiosi iustitiae sint, qui avaritiam et ipsi a se repellant et in aliis persequantur, qui tutam ordinis aequabilitatem conservent, neque pecuniae per scelus colligendae inhient, publicamque rem compilent, verum prudenti consilio ius ubique aequitatemque prae se ferant, atque a ceteris mortalibus longe differant. Ceteroquin haud similes Coroebo vel Margitae vel etiam Melitidae sint: quorum primus in littore stans fluctus numerabat; ita tamen ut post tertium subsisteret, maiorem numerum percensere nesciens. Alter dubitans rogabat, uter parentum suorum se genuisset. Tertius denique uxoris consortium vitabat, haud caelibatus puriorisque vitae desiderans, sed a socru sua vapulare metuens, si forte uxorem attingeret. Quos omnes consilii expertes atque dementes fuisse nemo non videt. Rursus populorum iudices ne sint astuti ac perversi, neque ad maleficia sollertes: quales erant Cacus, Autolycus, et Eurybates, qui aliena armenta furantes ad suas caulas atque latebras aversis corporibus pertrahebant; ita ut qui pedum vestigia in latronum vestibulis observarent, illinc potius ar-

Rex dignos magistratus eligat.

(1) Priores duos memorat Polybius in vaticanis excerptis p. 381; tertium Aristophanes ran. v. 1022, et Lucianus in amoribus haud procul fine.

(2) Sunt hi latrones in fabulis famosi.

τῆς καταδύσεως τῶν κλεπτῶν, ὑπολαμβάνειν ὅτι μᾶλλον ἐξῆλθον τὰ ζῶα. καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐποίουν, ἀλλὰ καὶ μετήμειβον ταῦτα, καὶ μετεχρωμάτιζον, καὶ παντοίαις μηχαναῖς τε καὶ τέχναις τοὺς ἔχοντας αὐτὰ παρεκρούοντο· καὶ σὺν παρατηροῦντας λανθάνοντες διέφυγον, δίκην καπνοῦ κρημνὸς διερχόμενοι, καὶ τοίχους ὑπερπηδῶντες, καὶ ποικίλως ἐναλλαττόμενοι· ὡς ὁ Νηρεὺς ἐκεῖνος, καὶ Περικλύμενος (2), καὶ Πρωτεὺς ὁ αἰγύπτιος σοφιστής· ὃν λέγουσιν ἀπὸ Παλλήνης τῆς Θρακικῆς ὑποστρέψαι ποτὲ εἰς Αἴγυπτον ἐν μυχοῖς καὶ χάσμασιν ἀδύτοις τε καὶ ἀγνώστοις· ἀλλὰ χρὴ ἐκλέγεσθαι πόλεων ἐπιστάτας καὶ δημαγωγούς, οἵτινες ὁμοίως καὶ ἀφέλξαν τὴν πονηρίαν ἐξέφυγον, καὶ φρονήσει καὶ δικαιοσύνῃ κεκόσμηνται· τοιούτων γὰρ ὄντων αὐτῶν, τό τε πλῆθος εὔκοσμον ἔσται σὺν εὐταξίᾳ, καὶ ὁ βασιλεὺς ἕξει δόξαν καὶ κλέος τοιούτου βασιλεύων λαοῦ· ἵνα δὲ καὶ πρὸς ἀρίστους ἄνδρας τὸν λόγον ἐπαναγάγωμεν, τοιούτους εἶναι δεῖ τοὺς στρατηγοὺς καὶ τοῦ λαοῦ ἐξεταστὰς καὶ ἐφόρους, οἷος ἦν ὁ ἄραψ ἐκεῖνος Γυνεύς, Κέφαλος ὁ ἐξ ἰταλῶν πολιτογραφηθεὶς εἰς Ἀθήνας, Ἀριστείδης τε καὶ Ἀριστοφῶν, συνήθεις ὄντες τῶν Ἀθηναίων· ὁ μὲν γὰρ Γυνεὺς ἐννομώτατος ὢν δικαστὴς καὶ πλεονεξίαν πᾶσαν μισῶν, καὶ τοὺς πλεονέκτας κολάζων, Βαβυλωνίων καὶ Φοινίκων στασιασάντων ποτὲ, ἥκει πρὸς αὐτοὺς κελευσάσης τῆς Σεμιράμιδος· ὁ δὲ καὶ μόνον ὀφθεὶς διαλύει τὴν στάσιν· καὶ πρὸς φιλίαν συνάπτει τὰ γένη, τῷ τρόπῳ καὶ τῇ ἀρετῇ αἰδῶ καὶ ἐντροπὴν ἐμβαλὼν εἰς αὐτούς.

menta egressa existimarent. Neque id solum latrones faciebant, verum etiam fucatis coloribus armenta transfigurabant, et sexcentis dolis atque artificiis iustos dominos fallebant: nam et illorum custodes latebant per inaccessa, fumi instar, obrependo, muros transiliendo, varias formas induendo: veluti Nereus ille, et Periclymenus, et Proteus sophista aegyptius; quem aiunt e Pallene thracica migravisse in Aegyptum, ibique in antris quibusdam adytisque incognitis habitavisse. Oportet igitur eligere urbium praefectos populique rectores, qui inscitia non minus quam improbitate careant, quique prudentia et iustitia praediti sint. His enim ita se habentibus et populus bene moratus erit, et rex inclytam gloriam referet tali populo praesidens. Iam ut ad viros quoque optimates orationem nostram convertamus, plane opus est ut duces et populi compositores et ephori eiusmodi sint, qualis ille arabs Guneus, et Cephalus italus qui ad Atheniensium civitatem transiit; qualis item Aristides et Aristophon qui Atheniensium consuetudine et patria utebantur. Guneus quidem iudex aequissimus, iniustitiae omnis osor atque vindex, bello inter Babylonios Phoenicasque coorto, iubente Semiramide ad eos venit; vixque ab his visus, bellum extinxit, suaque virtute discordes gentes composuit, reverentiam iis et pudorem incutiens.

(2) De hoc legatur Apollodorus I. 9. Reliqui sunt notissimi.

Ἀριστείδης ἐπὶ τοσοῦτον ἐφίλει τὸ δίκαιον, ὥστε καὶ ἐξορίαν διὰ τοῦτο καταδικάσθη, τῶν πλειόνων δύσχρηστον αὐτὸν ἡγουμένων· ὥσπερ ἐν Ῥώμῃ ποτὲ λέγουσι Μάρκιον τὸν στρατηγὸν διὰ δικαιοσύνην ὑπὸ τοῦ πλήθους ἐξελαυνόμενον τῆς πατρίδος· καὶ τῶν ἐχεφρόνων πενθούντων αὐτὸν, ἐκεῖνος πρὸς οὐδὲν ἐχαυνώθη, ἀλλὰ τὴν γνώμην εἶχε στερεὰν καὶ ἀκλόνητον· Κέφαλος δὲ σχεδὸν παντελῶς ἀνέγκλητος ἔμεινεν ἂν, εἰ μὴ συκοφαντίᾳ τινὸς ἀπροβούλευτον ψήφισμα γέγονε κατ' αὐτοῦ, καίτοι γε ἀναιτίου ὄντος παντάπασιν· Ἀριστοφῶν δὲ κατηγορούμενος διὰ πάσης αὐτοῦ τῆς ζωῆς, ἐπειδὴ μισοπόνηρος ἦν καὶ τοὺς κακοὺς ἀμυνόμενος, ὅμως ἅπαν κατηγορίας δικαστήριον ἐξενίκησεν (1)· εἰ δὲ λέγοι τὶς δυσχερὲς εἶναι τοιούτους ἄνδρας νῦν εὑρεθῆναι, ἀλλ' οὐκ ἄλλοθεν ἐστὶ τὸ αἴτιον, ἢ ὅτι περιφρονοῦνται μὲν οἱ καλοὶ, καὶ ἐν οὐδεμιᾷ βελτίστῃ κρίνονται μοίρᾳ· οἱ πονηροὶ δὲ προκρινόμενοι ἐπιδιδόασι καὶ αὐξάνουσι· πᾶν γὰρ τὸ ζητούμενον, αὐξάνει τε καὶ παῤῥησιάζεται· τὸ δ' ἀμελούμενον, ἐλαττοῦται καὶ ἀποκρύπτεται. πόθεν γὰρ ἄλλοθεν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς τούτοις χρόνοις ἐσπάνισεν τὰ τῶν λόγων καὶ μαθημάτων καὶ ἀπεσβέσθη, καὶ ἡ τῶν ἠθῶν κοσμιότης ἐφθάρη; ἢ πάντως ὅτι παραδοκιμοῦνται μὲν οἱ τοῦ καλοῦ καὶ τῶν λόγων, καὶ ἐν οὐδενὶ λόγῳ τάττονται· ἐκλέγονται δὲ καὶ προτιμῶνται οἱ φαῦλοι, ἔν τε τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ἀξιώμασι, καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς πολιτικοῖς· καὶ οὐδὲ κρίνεται, πόσον εἰς εὐδο-

Aristides autem tantopere iustitiae tenax erat, ut exilium quoque ob eandem sit passus, quoniam eius causa in multorum offensionem incurrit. Veluti Romae Marcius dux propter suam iustitiam a populo pulsus patria fuit: quo tempore cordatis hominibus casum eius deflentibus, ipse tamen animo non est fractus, sed suam sententiam firmam imperturbatamque retinuit. Cephalus autem omni fere criminatione liber fuisset, nisi ob calumniam nescio cuius, improvidâ sententiâ, quamquam plane innocens, percussus fuisset. Aristophon denique in omni vita calumniis adpetitus, quia improbitatis atque improborum hostis erat, in cunctis tamen iudiciis superior discessit. Porro siquis dicat, homines huiusmodi aegre his temporibus inveniri; causa rei quidem haud alia est, quam quia boni contemnuntur, neque praeclarum aliquem fructum consequuntur; scelesti autem bonis praelati subvehuntur altius honoribusque mactantur. Nam res cuius usus expetitur, facile crescit atque emergit; quae vero negligitur, ea minuitur latebrasque petit. Cur enim aetate nostra disciplinae ac literae perrarae vel extinctae sunt? cur morum quoque honestas defloruit? nisi quia docti honestique viri praetermittuntur, nulloque in pretio habentur; pravus autem quisque deligitur et antefertur, tum in ecclesiasticis dignitatibus tum etiam in civilibus.

(1) Hi exemplis recte accederent alia duo, Rutilii scilicet qui innocentissimus licet, damnatus in exilium ivit (Cic. de or. I. 53. 54. Brut. XXX); nec non Catonis senioris, qui quater et quadragies postulatus causam dixit, semper absolutus. Plin. hist. VII. 27.

ξίαν καὶ ἔπαινον, ἢ ἀδοξίαν καὶ ψόγον, συμβάλλεται εἰς τὴν πρώτην καὶ μεγίστην ἀρχὴν, τὸ, ἢ τοὺς καλοὺς, ἢ τοὺς κακοὺς ἐκλέγεσθαι, καὶ καθιστᾶν ἱεράρχας καὶ πολιτάρχας, πραίτωράς τε καὶ στρατηγοὺς καὶ ἑτέρους προβιβασμούς· καὶ πόσον τὸ ὠφέλιμον ἢ τὸ ἐπιβλαβὲς περιγίνεται ἀπὸ τούτων, οὐ μόνον εἰς τὸ τοῦ λαοῦ πλῆθος, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἐν ἀξιώμασιν ὄντας· ἐν οἷς γὰρ ανθρώποις οὐκ ἔστιν ὁ κοσμήτωρ τῆς ψυχῆς λόγος, ἐν τούτοις ἐπικρατεῖ ἀλογία καὶ ἀπαιδευσία, καὶ ἡ τῶν φαύλων ἐπιτήδευσις ἔργων· ἐν οἷς δὲ πάλιν οὐ πάρεστι τὸ τῆς ἀρετῆς καλὸν, ἐξ ἀνάγκης ἀνερυθριάστως καὶ ἀναιδῶς τὰ τῆς κακίας αἴσχιστα ἔργα πράττεται καὶ σπουδάζεται· τί οὖν ἄλλο τὸν βασιλέα μέγιστον καὶ περιφανῆ καὶ περίδοξον καὶ διὰ πάσης γλώττης εὐφημούμενον, καὶ περιᾳδόμενον καὶ ἀγαπώμενον ἀπεργάζεται, ἢ τὸ διὰ τιμῆς καὶ εὐμενίας ἄγειν καὶ περὶ πολλοῦ ποιεῖσθαι τοὺς λογιότητι καὶ ἀρετῇ καὶ συνέσει κεκοσμημένους; τί δ' ἄλλο ἐκ τοῦ ἐναντίου τὴν ἄδοξον φήμην αὐτῷ προξενεῖ, ἢ τὸ οἰκειοῦσθαι καὶ ἀναδέχεσθαι καὶ τιμᾶν τοὺς ἀτάκτους καὶ ἀλόγους καὶ ἀσελγεῖς; τὸ γὰρ περιφρονεῖν μὲν καὶ ἀτιμάζειν τοὺς λόγῳ καὶ συνέσει πεπαιδευμένους, ἀναδέχεσθαι δὲ καὶ τιμᾶν τοὺς κατεγνωσμένους καὶ μακρὰν ὄντας τοῦ καλοῦ καὶ τῆς εὐτάκτου διαγωγῆς, δεῖγμα σαφές ἐστιν, ὅτι κακίαν μὲν ἐξαίρει καὶ ἀνυψοῖ, ἀρετὴν δὲ ἀποῤῥίπτεται καὶ μισεῖ· καὶ θαυμάζει μὲν ἀλογίαν, τοὺς δὲ λόγους βδελύττεται· τὸ δ' οὕτω κεινόμενον, ὁμολογουμένως μετὰ τοῦ πλήθους ἐστὶ καὶ τῆς αὐτοῦ συμφωνίας καὶ γνώμης· διὰ ταῦτα πρέπον ἐστὶ καὶ ἀναγκαιότατον,

Neque pensi habetur, quam laudabile gloriosumque, item quam turpe atque infame, summae ipsi potestati sit, prout boni vel mali deliguntur, fiuntque pontifices, praefecti urbium, praetores, duces, vel alii huiusmodi magistratus. Neque item disquiritur, quanta utilitas, vel secus quantum damnum, non solum ad populum sed etiam ad reges ipsos, a quibus electio fit, redundet. Nam quibus hominibus haud inest animae rectrix ratio, in his dementia inscitia et pravorum operum studium dominatur. Rursus ubi honesta virtutis forma non est, ibi impudenter versari et debacchari vitia necesse est. Quid ergo aliud regem maximum, inlustrem, gloriosum, ab omnium linguis collaudatum celebratumque reddit? nisi quod is honore benivolentia omnique reverentiae officio prosequitur homines eruditione, virtute, prudentia, ornatos Quid e contrario aliud malam regi famam conciliat? nisi quod familiares habet, complectitur, atque honorat incompositis moribus homines, insipientes, atque lascivos Quippe cum rex aspernatur despicitque homines litteris et consilio instructos; habet autem in aere perditum quemvis et ab honestate modestiaque alienum; id hercle documento est, magnificari ab eo vitium, odio haberi spernique virtutem; in pretio esse apud eum inscitiam, litteras conspui. Iam qui hac mente est, is sine dubio cum imperiti vulgi sententia animisque conspirat. Ergo decet atque apprime

ἐνδόξους καὶ ἐντίμους ποιεῖν τοὺς καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς ἄνδρας· ἵνα ὁ τοῦτο ποιῶν βασιλεὺς παρασκευάζῃ μὲν αὐξάνεσθαι τῶν καλοὺς, οἰκονομῇ δὲ εἰς ἑαυτὸν παρὰ πάντων ἄπαυστον δόξαν καὶ κλέος.

ιβ'. Κεφαλὴ δὲ πάντων τῶν ἀγαθῶν πρέπει τὸν βασιλέα βλέπειν διὰ παντὸς πρὸς Θεὸν, καὶ κατὰ πᾶσαν ἰσχύν τε καὶ δύναμιν συντηρεῖν καὶ φυλάσσειν τὰ τῶν θεοφόρων πατέρων περὶ εὐσεβείας ὅρια καὶ θεσπίσματα παντελῶς ἀπαράβατα καὶ ἀμετακίνητα, καὶ μὴ κατά τινα τρόπον τούτων καταμελεῖν (1)· καὶ οὕτως ἐνδέχεσθαι παρὰ τοῦ ἐλεοῦντος Θεοῦ τὴν τούτων συντήρησιν καὶ κατόρθωσιν· καὶ διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν τὸν Θεὸν ἀπαρασαλεύτου καὶ καθαρᾶς ἐλπίδος μετὰ τὸ ἀποπληροῦν σπουδαίως πάντα τὰ εἰρημένα, μέλλουσι κατευθύνεσθαι τὰ ἔργα καὶ οἱ κόποι αὐτοῦ· καὶ οἱ ἀντίμαχοι αὐτοῦ καὶ πολέμιοι καταπίπτειν καὶ καταβάλλεσθαι· οὕτω γὰρ ὁ βασιλεὺς Ἐζεκίας ἐποίησεν, ὁπότε ὁ Σεναχαρεὶμ στρατιὰν κατὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἤγειρεν (2)· ἀπὸ μὲν γὰρ τῶν ἐκτὸς τῆς πόλεως χωρίων, ἀφῃρεῖτο μὲν τὰς τροφὰς, ἔφραττε δὲ τὰς πηγὰς, ἐξώρυττε δὲ τάφρους εἰς βάθος, κατησφαλίζετο δὲ τὴν πόλιν οἰκοδομήμασι προτειχισμάτων· ἐντὸς δὲ τῆς τοιαύτης πόλεως, ἀπέταττε φύλακας, τοξότας καθώπλιζεν· ἔτι τε πελταστὰς καὶ δορυφόρους καὶ σφενδονήτας, καὶ τῶν ἐκ χειρῶν

necessarium est, bonos honestosque viros honoribus et gloria ornari. Sic enim rex efficiet, ut et bonorum numerus augeatur, et sibi immortale nomen atque ab omnibus laus contingat.

XII. Sed enim omnis rei bonae caput est, et in primis decet, regem in quovis opere Deum spectare, atque omni nisu viribusque curare, ut a sanctis patribus definitos in re religiosa terminos conservet atque retineat, ab eorumque firmis decretis numquam discedat; neque ea ullo modo negligat; atque ita a Deo miserante impetret incolumitatem eorumdem perpetuam et custodiam. His a rege diligenter peractis, non sine constanti puraque erga Deum spe, res curaeque eius laetum exitum nanciscentur, adversarii hostesque profligabuntur et corruent. Ita se gessit Ezecias rex, quo tempore Senacherimus adversus Hierosolyma copias adduxit. Etenim agrum suburbanum longe lateque cibariis spoliavit, puteos excaecavit, fossas ingentes perduxit, urbem externis operibus circumvallavit; intra ipsam vero vigiles constituit; sagittarios, scutatos, hastatos, funditores, armavit, nec non alios qui manibus aut machinis lapides iacularentur. Cum his collocavit delectos optimates qui vigilibus praeessent ac moderarentur, alios

Rex apprime sit religiosus.

(1) Prudentissime haec praecipit Nicephorus. Graeci enim saepe Caesares dum theologicis doctrinis semet immiscent, puta dogmaticis controversiis monophysitarum et iconomachorum, dum oecumenicis etiam synodis adversantur novasque ipsi auctoritate propria a pseudo-patribus celebrari curant, pessimas haereses aluerunt, rem publicam magnis ac diuturnis motibus concusserunt, debilitatamque et inermem hostibus barbaris exhibuerunt. Legantur fasti Zenonis, Anastasii, Basilisci, Philippici, Leonis isaurici, Copronymi, Leonis armenii, Michaelis balbi, Theophili etc. Nonne ob id ipsum Iustinianus et Heraclius in miserandos errores inciderunt?

(2) II. Paralip. XXXII.

καὶ μηχανημάτων πετροπομπούς· σὺν τούτοις ἐξελέγετο τοὺς ἀρίστους τῶν φρουρούντων ἐπιστάτας καὶ ἄρχοντας, καὶ τοὺς εἰς ἐξοχὴν τεταγμένους, καὶ πᾶσαν ἀσφάλειαν ἐμηχανᾶτο καὶ κατοχύρωσιν· ὅμως καὶ ταῦτα πάντα ποιῶν, ἀπὸ μόνου τοῦ ὑψίστου Θεοῦ ἤλπιζε καὶ προσεδόκα τὴν ἀπολύτρωσιν· καὶ νύκτα καὶ ἡμέραν ἐν συντριβῇ καρδίας ἐζήτει καὶ παρεκάλει τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν δεινῶν· διὰ τοῦτο, οὐδὲ τῶν ἐλπίδων ἀπέτυχεν· ὁ γὰρ Σεναχερεὶμ ὁ θρασὺς καὶ ὑπέρογκος ἅμα τῷ προσβαλεῖν τῇ χώρᾳ τῶν Ἰουδαίων, ὑπὸ δειλίας μετάμελος γεγονὼς, ἤρξατο φεύγειν· τοὺς δὲ στρατηγοὺς αὐτοῦ μετὰ πολλοῦ στρατεύματος ἐκεῖσε κατέλιπε τὸν πόλεμον αὐτοῖς ἀναθέμενος· ἀπέστειλε δὲ τῷ βασιλεῖ Ἐζεκίᾳ γράμματα βλασφημίας καὶ ὀνειδισμοὺς ἔχοντα, ἅπερ ὁ σοφὸς βασιλεὺς ἀναγνοὺς καὶ τὴν καρδίαν πληγεὶς, μετὰ πλείστης λύπης καὶ στεναγμοῦ καταλαμβάνει πρὸς τὸν ναόν· καὶ ἀναγνοὺς ἐν τῷ ἱερῷ τὴν ἐπιστολὴν, τὸν Θεὸν προκαλεῖ γενέσθαι τῶν βλασφημουμένων ἐκδικητὴν, ἱκετεύων τοιαῦτα (1)· Ἴδε κύριε σαβαὼθ ὅσα Σεναχερεὶμ ἐξ ἀπονοίας καὶ ἐπάρσεως ὠνείδισεν εἰς τὸ ἅγιον· σῶσον ἡμᾶς ἐκ χειρὸς αὐτοῦ, δέσποτα· γνώτω ὅτι σὺ εἶ μόνος Θεός· τί οὖν; ὁ τοῖς στεναγμοῖς τῶν εἰς αὐτὸν ἠλπικότων ἕτοιμος, ὁ συντρίβων πολέμους, ὁ καταβάλλων ὑπερηφάνους, ὁ θανατῶν ἀσεβεῖς, ὁ εἰς ᾅδου κατάγων ἁμαρτωλοὺς, δεκαοκτὼ μυριάδας τῶν πολεμίων, ἀλλὰ καὶ χιλιάδας αὐτῶν πέντε, ἐν μιᾷ νυκτὶ ἀναιρεῖ· καὶ οἱ τὴν τοῦ Θεοῦ πόλιν ἐν συντόμῳ ἐγκαυχώμενοι καταβαλεῖν, ἀθλίως καὶ παρ' ἐλπίδα ἀποβάλλουσι τὴν ζωὴν, καὶ ἐν μιᾷ ῥοπῇ αἰχμαλωτίζονται τὰς ψυχάς· μόλις δὲ ὁ Ἀσσύριος τηνικαῦτα τὸν ὄλεθρον ἐκφυγὼν, ὅπως ἂν αἴσθησιν λάβοι τῆς τῶν βλασ-

denique qui circum opera discurrerent; nihilque praetermisit, quod tutelae munitionique conferret. Et tamen his actis, ab uno Deo altissimo salutem expectabat; et diu noctuque cum cordis sui contritione propulsationem malorum implorabat. Quare neque spes eius lusa fuit. Etenim audax ille et superbus Senacherimus simul ac Iudaeorum regionem attigit, timore resipuit fugamque capessivit; duces tamen suos ibidem reliquit, quibus belli summam mandavit. Tum ad regem Ezeciam litteras blasphemiis conviciisque plenas misit; quibus rex catus lectis, corde ingemiscens, multo cum maerore atque eiulatu ad templum contendit; ibique iterum lecta epistula Deum, ut blasphemiarum ultor fieret, his verbis rogavit. Respice, Domine exercituum, quae convicia Senacherimus dementia fastuque elatus adversus tuum sanctuarium coniecerit. Serva nos de manu eius, Domine. Sentiat ille Deum te esse. Quid ergo egit ille qui sperantium gemitus sine mora exaudit; qui bella confringit, superbos deprimit, impios interimit, peccatores ad inferos detrahit? Hostium octoginta quinque millia una nocte occidit. Atque ita qui Dei civitatem brevi se capturos iactabant, misere atque insperato vitam amiserunt; horaeque momento cum animabus suis in captivitatem deciderunt. Rex vero assyrius vix tunc exitium vitavit; videlicet ut

(1) IV. Reg. XIX. Isai. XXXVII.

φημιζομένη δυνάμεως, ὅπως ἂν αἰσχύνην περιβάλοιτο ὡς ἔνδυμα, καὶ ἀτιμίας πληρωθείη τὸ πρόσωπον, καὶ κατεγνωσμένος ὑπὸ τῶν Νινευϊτῶν καταλάβοι· ὕστερον δὲ ὑπὸ τῶν αὐτοῦ παίδων κατασφάττεται· ἀξίαν τιμωρίαν δοὺς, ὡς μετὰ βλασφημίας ἐκμανεὶς κατὰ τοῦ πεποιηκότος θεοῦ. Βασιλεὺς Ἰουδαίας ἦν ὁ Ἰωσαφάτ (1) πολλῶν καὶ διαφόρων ἐθνῶν συμφωνησάντων κατ' αὐτοῦ, ἐξ ἀνάγκης καὶ αὐτὸς μετὰ σπουδῆς ἡτοιμάσθη πρὸς ἀντιμάχησιν, συναθροίσας καὶ καθοπλίσας ὡς ἔπρεπε τὸν οἰκεῖον λαὸν, καὶ τὰ τῆς πολεμικῆς καθόσον ἦν δυνατὸν προδιαθέμενος ἄριστα· πλὴν οὔτε τῷ πλήθει τῶν πολεμούντων (2) ἐθάῤῥησεν, οὔτε τοῖς ὅπλοις, οὔτε τῇ κατὰ τὸν πόλεμον ἐμπειρίᾳ· ἀλλὰ εἰς μόνον τὸν κραταιὸν καὶ βοηθὸν καὶ παντοδύναμον θεὸν καταφυγών· καὶ διὰ νηστείας καὶ δακρύων ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ ὑπ' αὐτὸν ἅπας λαὸς ποιήσαντες εὐμενῆ, οὕτως ἦλθεν εἰς πόλεμον καὶ ἀντιπαράταξιν τῆς πολλαχόθεν συναχθείσης ἐκείνης στρατιᾶς· τί τὸ ἐντεῦθεν; ὁ μὲν βασιλεὺς Ἰωσαφὰτ ἐπί τινος ὑψηλοῦ καὶ μετεώρου τόπου συνάγεται· καὶ τὰ τῶν ὑπεναντίων στρατεύματα κατ' ἀλλήλων μεθ' ὁρμῆς φέρονται· καὶ Ἰδουμαῖοι μὲν ὑπὸ Μωαβιτῶν καὶ Ἀμμανιτῶν φονεύονται πρότερον· πάλιν δὲ μικρὸν ὕστερον ἄμφω ταῦτα τὰ γένη κατακτείνονται ὑπ' ἀλλήλων· καὶ ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτὸν στρατεύματος ἀπὸ περιωπῆς καὶ ὕψους τὴν παράταξιν ἔχων, ἔβλεπε μόνον τὰς τῶν πολεμίων σφαγὰς, παντὸς τοῦ πλήθους τῶν ἀλλοφύλων ἐν ἡμέραις τρισὶν αἰχμαλωτισθέντος καὶ φονευθέντος· ὁ δὲ τῶν θαυμάτων θεὸς, ὁ πάντα μόνῳ τῷ βούλεσθαι οἰ-

eius Numinis, quod blasphemiis laeserat, vim agnosceret; ut ignominia tamquam veste obrueretur, et facies eius pudore rubesceret; atque ita ab omnibus exsibilatus Niniven reverteretur. Postremo tamen a suis liberis interficitur, dignas crimine poenas luens, propterea quod blasphemias adversus Deum creatorem furiose eructaverat. Iudaeae rex Iosaphatus, multis diversisque populis adversus eum conspirantibus, ipse quoque necessitate coactus fuit ad parandam sedulo defensionem, populum suum conscribendo armisque instruendo, remque bellicam pro copia et viribus disponendo. Is tamen neque bellatorum numero confidebat, neque armis, neque peritia bellica; verum unice ad fortem et auxiliatorem et omnipotentem Deum confugiebat; ideoque ieiunans et lacrymans tum rex tum cunctus populus ei subiectus, postquam Deum sibi conciliarunt, ad bellum progressi sunt, et collecticiae hostium multitudini occurrerunt. Quid inde? Iosaphatus rex excelso quodam in loco cum suis copiis constitit; Idumaei autem a Moabitis atque Ammanitis caedi coeperunt. Deinde similiter hi duo postremi populi inter se digladiati sunt atque occiderunt. Rex autem cum proprio exercitu in sublimi specula se continens, caedis hostilis otiosus spectator erat, dum universa alienigenarum multitudo partim captivata fuit partim occisa. Tum auctori prodigiorum Deo, qui unica voluntatis vi omnia peragit, quique tan-

(2) Codices πολεμίων.

(1) II. paralip. XX.

κονομῶν, καὶ τὴν τοσαύτην τροπαιουχίαν καὶ νίκην ἐπιδοκήσας, μιᾷ γλώττῃ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς στρατιᾶς ἁπάσης τὴν εὐχαριστίαν ἔλαβε καὶ τὸν ὕμνον· ἄνευ γὰρ πολεμικῆς συμμίξεως τὸ μέγα τοῦτο τρόπαιον ὁ βασιλεὺς ἔστησεν· ὥστε καὶ ὁ τρόπος ἔνθα τὸ θαυμασιώτατον ἔργον πεπλήρωται, ἐκληρώσατο τὴν τῆς εὐλογίας ἐπωνυμίαν (1)· τοιαύτας ἀριστείας καὶ νίκας ἄνευ πολεμικῆς ποιοῦσιν οἱ βεβαίαν ἐλπίδα καὶ ἀκλινῆ πρὸς τὸν θεὸν ἔχοντες· ταύτας δὲ προξενεῖ βίος σεμνὸς καὶ θεάρεστος ἀγωγή· ὃν γὰρ εὐφραίνει τίς, καὶ ὑπ' αὐτοῦ πάντως φιλεῖται· ἔχει δὲ καὶ θάῤῥους πρὸς τὸν φιλοῦντα· ὁ δὲ οὐκ ἀποστρέφεται, οὐδὲ λυπῶν ἀποπέμπει· εἰώθεν δὲ τὰ ἐναντία τοῖς ἐναντίοις συμβαίνειν· διὰ τοῦτο καὶ τῷ Ἰσραὴλ κατορθοῦντι μὲν τοὺς θείους νόμους, ὑπῆρχε τὸ κατορθώματα καὶ νίκας ποιεῖν· ἀθετοῦντι δὲ καὶ παραβαίνοντι τούτους, τὸ καταβάλλεσθαι· ὅτε μὲν γὰρ τὸν θεὸν ἐξεζήτει, τὰ τούτου σχοινίσματα καὶ τὰ ὅρια ἐπλατύνετο, κατάσχεσις τῶν ἀλλοτρίων ἐδίδοτο, τείχη κατεβάλλοντο ἐξαίφνης, πόλεις ἑτοίμως ἡλίσκοντο, συντάξεις τῶν ἐθνῶν συνεκόπτοντο, χάλαζα τινασσομένη μετὰ βιαίας ῥύμης τε καὶ ὁρμῆς τοὺς πολεμίους ἐξεφόβει καὶ συνετάρασσεν· ἥλιος ἵστατο τοῦ δρόμου καὶ τὴν ἡμέραν παρακατεῖχεν, εἰς παντελῆ ἐξολέθρευσιν καὶ ἀφανισμὸν τῶν ἐχθρῶν, Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ στρατηγοῦντος· τριακοσίοις ἀνδράσι τοῖς κυνηδὸν ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ λείψασιν καὶ οἷον μεθ' ἁρπαγῆς ἐκπιοῦσι τὸ ὕδωρ καὶ μετὰ τοῦ Γεδεὼν εὑρισκομένοις, καὶ τοσαύταις ὑδρίαις ὡς ἀγγείοις ὀστρακίνοις καὶ λαμπάσι καὶ

tam victoriam triumphumque referendum curaverat, concordi regis universique exercitus voce gratiae persolutae sunt hymnusque dictus. Nam sine ullo conflictu bellico tam insigne trophaeum rex constituit; ita ut locus etiam, in quo tam mirabile facinus patratum fuit eucharisticam quandam appellationem adsciverit. Haec egregia facta atque victoriae, absque etiam decertatione, contingunt illis, qui firmam indeficientemque in Deo spem fundaverunt. Hi sunt fructus vitae sanctae Deoque placentis. Quem enim quis delectat, ab eodem vicissim diligitur. Et ille quidem ab amante fidenter petit, hic petentem non respuit neque tristem dimittit. Contrariis contraria accidunt. Igitur Israëli, quamdiu divinae legi parebat, prosperitates victoriaeque obveniebant; peccanti autem, calamitas in promptu erat. Revera quotiescumque Deum pie colebat, ditio eius finesque protelabantur, hostes ei fiebant obnoxii, moenia subito prosternebantur, urbes raptim capiebantur, agmina adversaria concidebantur, grando violenter illapsa hostes exterrebat, sol restitabat diemque producebat, ut hostium internecioni conficiendae sufficeret, duce Iesu Navi filio. Praeterea trecenti qui Gedeonem comitabantur viri, quique veluti praelibantes ac more catulorum raptim de flumine lambuerant, totidem lagenis cum lampadibus et tubis instructi multa hostium millia consumpserunt. Item

(1) II. Paralip. XX. 26: *vocaveruntque locum illum vallem benedictionis usque in praesentem diem.*

σάλπιγξι, μυριάδες πολεμίων διεφθείροντο· δυνάμει τε μιᾶς χειρὸς ἐν ποδὶ ἀρότρου, ἑξακόσιοι ἔπιπτον· πάλιν δὲ τῇ τοῦ Σαμψὼν χειρὶ διὰ σιαγόνος καὶ παρειᾶς ὄνου, κατεκτείνοντο χίλιοι· ἀλλὰ τίς ἂν εἰπεῖν δυνηθείη τὰς εὐκολίας τῶν χρόνων ἐκείνων (1); τὰς εὐδοξίας, τὰς τῶν νοσημάτων καὶ θανάτων ἀποφυγὰς, τὰς ἐπαυξήσεις καὶ προσθήκας τῶν ἐνιαυτῶν εἰς παρέκτασιν τῆς ζωῆς; προδηλωμένη ἡλίου ἀναστροφῇ, καὶ πλείονι παρουσίᾳ φωτὸς μακροτέρων γινομένων τῶν ἡμερῶν· ἀνακοπὴν ποταμοῦ, πέτραν ὕδωρ ἐκβλύζουσαν ὡς καὶ λίμναν ποιεῖν· ὀρτυγομήτραν οὐρανόθεν καταπεμπομένην ὡς ὑετὸν, καὶ τὸν ἰσραηλιτικὸν λαὸν τρέφουσαν· ἐρυθρᾶς θαλάσσης διαίρεσιν, καὶ τὴν τῶν Ἰουδαίων ἄνευ κινδύνου διαπεραίωσιν, καὶ τὴν τῶν Αἰγυπτίων διωκόντων καταπόντωσιν· στύλου πυρὸς καὶ νεφέλης προκαθοδήγησιν· Αἰγύπτου πληγὰς καὶ μάστιγας· τὴν ἐξ ἀνθρώπων πέντε καὶ ἑβδομήκοντα ἐπίδοσιν καὶ διαδοχὴν μετὰ πλῆθος τοῦ γένους ὡς εἰς ἑξακοσίας χιλιάδας καὶ ἐπέκεινα προχωρῆσαι αὐτὴν ἐκ τῆς ῥίζης τοῦ Ἰακώβ· καὶ ταῦτα μυρίαις περικυκλουμένη ἐπιβουλαῖς, ὡς κατὰ μέρος ἡ περὶ αὐτῶν ἱστορία δηλοῖ. Ὄντως αἱ παρὰ τοῦ θεοῦ εὐεργεσίαι εἰς τοὺς φυλάσσοντας τὰς αὐτοῦ ἐντολὰς νικῶσι καὶ λόγους καὶ φύσεως δύναμιν· ὥσπερ πάλιν οἱ ἐκτρεπόμενοι ἀπὸ τῶν δεσποτικῶν θείων προστάξεων, καὶ καταφρονηταὶ τούτων γινόμενοι, μεγάλοις δεινοῖς περιέπιπτον· χολέραις δηλονότι καὶ τρώσεσιν ἰοβόλων ὄφεων σκορπίων τε καὶ ἀσπίδων· ἀλλὰ καὶ ἀπὸ σεισμῶν γῆς συγχώσεις καὶ δεσμοὺς ἀφίκτους ἐν ἀβύσσοις ὑπέμενον, καὶ ἐμ-

sub una manu aratrique manubrio sexcenti ceciderunt. Rursusque Sampsonis manu asinique maxilla mille homines icti perierunt. Sed enim quis temporum illorum prosperitates narrare queat? quis celebria facta, morborum et mortium depulsiones, incrementaque annorum ad vitae propagationem concessa? manifestum solis regressum, ita ut diuturniore lucis praesentia longiores dies fierent? flumen suspensum, rupem aquas fundentem stagnumque gignentem; coturnices caelitus proiectas, imbrium ritu, ne israelitica plebs victu careret; erythraeum mare divisum, Iudaeorum absque periculo transitum; Aegyptiorum persequentium naufragium; igneae columnae nubisque ducatum; Aegypti plagas; quinque et septuaginta hominum turbae incrementum tantum, ut in sexcenta animarum millia, atque etiam ultra, Iacobi stirps excreverit; quamquam innumeris adpetita insidiis, ut illorum historia singillatim demonstrat. Profecto Dei beneficia, erga illos qui legi eius obtemperant, vim facundiae naturaeque vincunt. E contrario ii qui herilibus Dei mandatis cum contemptu repugnant, magnis suppliciis irretiuntur; rabidos scilicet venenatorum serpentium scorpiorum et aspidum morsus experiuntur; terrae hiatibus absorpti aeternis vinculis in profundo retinentur; fulminibus inflammantur, foeni ritu,

(1) Constat, a Nicephoro in sequentibus praeteriri populi iudaici historiam. Singulos tamen locos biblicos, utpote notissimos, nominandos non puto.

πρησμοὺς ἀπὸ κεραυνῶν φλογώδεις καὶ ἐκτεφρώσεις δίκην κονιορτοῦ, τροπὰς ἐξ ἐχθρῶν, καὶ πτώσεις διαβεβοωμένας· ἔτι δὲ πόλεων ἐκπορθήσεις, τῶν οἰκείων ἀνδραποδισμοὺς καὶ ἀπαγωγὰς καὶ καταδουλώσεις, ἐμφυλίους μάχας τε καὶ σφαγάς· πρὸς τούτοις, ἀνομβρίαις κατεξηραίνοντο, καὶ ἀφορίαις καρπῶν, καὶ λιμοῖς κατετήκοντο· συνέθλιβον δὲ μᾶλλον αὐτοὺς καὶ ἀέρων φθοραὶ, ἐξ ὧν καὶ λοιμώδεις ἀποτίκτονται νόσοι καὶ συντριβαὶ σωμάτων, δαιμονίων καὶ πονηρῶν πνευμάτων διενοχλήσεις ἐπίεζον δεινῶς ἀποπνιγόντων τε καὶ στρεβλούντων· λέπραι καὶ καὶ ἀργίαι μελῶν, σπλάγχνων σήψεις καὶ διαβρώσεις, καὶ ὀδύναι μετὰ πολλῆς δριμύτητος πλήττουσαι, ὥσπερ ὁμοῦ συνδραμοῦσαι· ἀλλὰ τίς ἂν δυνηθείη ἀπαριθμεῖν τῶν καταφρονητῶν Θεοῦ τὰς ποινάς τε καὶ τιμωρίας, καὶ τοὺς κατὰ καιρικὰς περιόδους ἀφανισμούς; τὰ δὲ μετὰ τὴν τοῦ παρόντος βίου τελευτὴν δικαιωτήρια ἐν τῷ μέλλοντι, κατὰ πολὺ τῶν εἰρημένων εἰσὶ λυπηρότερα· ὅσῳ καὶ τὸ διηνεκὲς καὶ μόνιμον καὶ ἄπαυστον ἔχουσι· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ κάκιστον· ἐκείνοις γὰρ τοῖς αἰωνίοις κολαστηρίοις οἱ μὴ ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ ἐπιστρέφοντες παραπέμπονται· ἀνυπομόνητον τὴν αἰσχύνην κληρούμενοι· οἱ δέ γε πρὸς τὸν κύριον ἀποβλέποντες, καὶ τὰς ἑαυτῶν πράξεις καὶ τὰ διανοήματα ἔμπροσθεν τιθέντες αὐτοῦ, ἐν μὲν τῷ κόσμῳ καὶ τῷδε τῷ βίῳ ἔχουσι τὸ παρὰ πάντων ἐπαινεῖσθαι τε καὶ θαυμάζεσθαι, τὸ ἐν ταῖς εὐφημίαις μνήμην ἔχειν διὰ παντὸς, τὸ κατὰ νοῦν εὐφροσύνην ἔχειν καὶ ἡδονὴν, ἐξ αὐτῶν τῶν ἔργων ὧν πράττουσι, καὶ ἐκ τῆς ἐλπίδος τῶν ἀμοιβῶν· αὐτὰ δὲ τὰ ὑπερκόσμια καὶ αἰώνια ἔπαθλα ποία γλῶσσα ἰσχύσει διηγήσασθαι; ποῖος ὀφθαλμὸς ἐθεάσατο;

ac cinerescunt; clades fugasque insignes ab hostibus perpetiuntur; urbes suas eversas vident, necessarios in servitutem abactos, bella civilia et interneciones. Insuper pluviarum penuria exarescunt, et agrorum sterilitate ac fame conficiuntur. Multo vero magis eisdem nocet pestilens aër, et malorum spirituum molestiae modo strangulantium modo aliter excruciantium; lepra paralysisque membrorum, viscerum putredines ac lacerationes, acutissimorum denique dolorum cumulus. Quamquam quis demum percenseat contemptorum Dei poenas atque supplicia et diversis temporibus exitia? Ceteroquin quae post huius vitae exitum supersunt ergastula, ea multo praedictis poenis molestiora scimus, quatenus nimirum perpetua sunt atque immotis claustris conclusa. Nam in ista demum aeternitate summum malum versatur. Atqui ad aeterna illuc ergastula, hi qui in praesente vita non resipiscunt, amandantur, intoleranda ignominia obruti. Contra ii qui ad Deum respiciunt suosque actus et cogitationes coram illo componunt, hoc quidem in orbe vitaque laudantur ab omnibus ac suspiciuntur, nemoque est qui de illis honorificam commemorationem non faciat; conscientia denique recte factorum speque mercedis animum erectum laetumque gerunt. Nam caelestia quidem supermundialia praemia quaenam lingua eloquetur? quis oculus vidit? quaenam auris audivit, vel in cuiusnam hominis cor ascenderunt? Incomprehen-

ποῖον οὖς ἤκουσεν; ἐπὶ τίνος ἀνθρώπου καρδίαν ἀνέβη; ἀκατάληπτός ἐστιν ἀνθρώπῳ παντὶ διὰ τὴν ὑπερβολὴν ἡ εὐπρεπισθεῖσα ἀπόλαυσις τοῖς ἐξ ὅλης ψυχῆς τὸν Θεὸν ἀγαπήσασι, καὶ ἡ λαμπρότης, καὶ ἡ ἀγαλλίασις καὶ ἡ δόξα· ὁ τοίνυν τοσαύτην εὐδοξίαν καὶ εὔκλειαν, καὶ τοσούτων ἀγαθῶν πλῆθος ἀποδιώκων διὰ ματαίαν ἐπιθυμίαν καὶ ὄρεξιν, τὴν δὲ διπλῆν ἀδοξίαν καὶ ἀτιμίαν μετὰ τῶν ἀνυποίστων ὀδυνηρῶν ἐκείνων ἀντιλαμβάνων, πόσης ἀλογίας καὶ ἀφροσύνης κρίνεται ἄξιος;

ιγʹ. Καίτοι γε πλεῖον εὑρήσει τις ἐν τῷ παρόντι βίῳ τὸ ἀνήδονον, τοῦ νομιζομένου ἡδέος, ὅταν ὁ νοῦς ἀπὸ τῶν παθῶν ἀχλύος καθαρεύσῃ πως (a), καὶ γνωρίσῃ ἑαυτὸν ἐν τοῖς ῥυπάσμασιν καὶ μολυσμοῖς κατακυλιόμενον τῆς ἐμπαθοῦς ἀσελγείας, καὶ παρὰ τῶν πλειόνων εἰς παροιμίαν τὸ, ὗς ἐν βορβόρῳ, περισυρόμενον καὶ καταγελώμενον· γινώσκομεν γὰρ τὸν κεκρατημένον ἐν τοῖς τοιούτοις ὑποπτεύοντα προχείρως τοὺς μὴ τοιούτους αὐτοῦ, καὶ οὕτω τὴν κακὴν ταύτην ὑποψίαν αὐξάνοντα· ποτὲ μὲν ἐξαπατώμενον ἐξ ἀπονοίας ἀλογίστου καὶ ἄφρονος, ποτὲ δὲ καὶ ἐκ ψευδῶν λόγων ἐξ ὑπονοίας τινῶν βασκάνων περισυρέντα· οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀνοίγει τὴν παρείσδυσιν τῆς συκοφαντίας, ὡς ἡ τῆς συνειδήσεως ἐπὶ τοῖς κακοῖς προκατάγνωσις· ἀλλ' ὁ βασιλεὺς, αὐτοκράτωρ τῶν ἀλογίστων ὁρμῶν, τὴν κεφαλὴν ἔχει ἐστηριγμένην ἐν οὐρανῷ· καὶ τὸ ὑψηλὸν τῆς ἑαυτοῦ τιμῆς καὶ ἀξίας καὶ λαμπρότητος βλέπων, παντὸς ψεύδους καὶ

sibilis est cuivis homini, propter suam magnitudinem, parata illis beatitudo, splendor, gaudium, et gloria, qui Deum toto ex animo diligunt. Siquis ergo tantam dignitatem excelsitatemque, tantamque bonorum copiam propter insanas quasdam cupiditates desideriaque abiicit; vicissimque gravissimam ignominiam et dedecus cum intolerandis doloribus sibi deligit; nonne hic summam suam stultitiam dementiamque demonstrat?

XIII. Quin adeo vitae quoque huius multo abundantiorem tristitiam quam suavitatem agnoscere licebit, siquando animus paulisper perturbationum caliginem absterserit, seque in sterquilinio sordibusque versantem agnoverit luxuriae intemperantis, derisumque et expositum illi vulgi proverbio, sus in coeno. Sane novimus facile accidere ut qui huiusmodi illecebris deditus fuerit, de aliis quoque qui aliter vivunt iniuriose suspicetur; atque ita malam existimationem propagari: et modo quidem reapse hominem fragilitate propria vitiosoque animo labi; modo tamen falsis etiam rumoribus immerito traduci. Nihil enim tantopere viam calumniae sternit, quam praeiudicata vitiorum conscientia. Verum ille rex, qui vanas cupiditates freno coërcet, caput suum constanter in caelum usque sublatum tenet, suaeque dignitatis et gloriae celsitudinem splendoremque contemplans, mendacem quemvis sermunculum flocci facit, nullis scurrilium hominum nugis aurem praebet. Rex caveat a mala fama.

(a) Ita cod.

μάταια λέγοντος, οὐδαμῶς ἐπιστρέφεται· πάσης φλυαρίας οὐδόλως ἀκούει, μηδὲν ἐπίψογον γινώσκων εἰς ἑαυτόν· ὥσπερ γὰρ ὁ τὰ τῆς ὕβρεως ἔργα πράττων, ἀφ' ἑαυτοῦ ἔχει τὸ ἄτιμον, οὕτως ὁ τὰ ἐπαίνου ἄξια ποιῶν, οἴκοθεν ἐστὶ τιμιώτατος, κἂν μυρίοι ματαίως ἐξυβρίζωσι κατ' αὐτοῦ· εἰ μὲν τὸ ἔργον καταγνώσεως ἐστὶν ἄξιον, ἐπιμελητέον πάσῃ σπουδῇ διορθώσασθαι τοῦτο· πολλῷ μᾶλλον παρ' ὃ Αἰγύπτιοι, καθ' οὓς εἶχον ἀπὸ συνηθείας ποιεῖν καθαρμοὺς τῶν ψυχῶν (1)· εἰ δ' οὖν ἀλλ', ὁ φλυαρῶν ὡς μαινόμενος ἄξιος παραβλέπεσθαι· ἀρχαία καὶ νουνεχὴς ἐστι τοῦτο νομοθεσία· οὐδὲν γὰρ βλάψειεν ὁ ἐν παραβύστῳ καὶ γωνίᾳ ὑβρίζων τὸν ὑπὸ πάντων ὡς ἀφ' ἑνὸς στόματος ἐπαινούμενον· εἰ δ' ἴσως καὶ λύπη τις τὴν ἀπὸ τοῦ ὑβρίζοντος λοιδορίαν ἐγέννησε, ἄξιον ἐκκόψαι τὴν ῥίζαν· καὶ πᾶς τις ἂν ἴδοι ταχέως συναπομαραινόμενον καὶ τὸ βλάστημα· ὅμοιον γὰρ καὶ ὁ βασιλεὺς ἐποίησε Φίλιππος· ἐπεὶ γὰρ ὁ Παρμενίων κατήγορος ἐγένετο πρὸς αὐτὸν ὡς ὁ Νικάνωρ ἐξύβρισε κατ' αὐτοῦ, ἀκριβῶς ὁ Φίλιππος ἀνεψηλάφησε τὴν αἰτίαν· καὶ τὸν τοῦ Νικάνορος ἀπὸ λιμοῦ ἔνδειαν καὶ στέρησιν εὑρηκὼς, εὔπορον καὶ πλούσιον τὸν δυσφημοῦντα ἀπέδειξεν· ὁ δὲ ἐκ τότε οὐκ ἐπαύετο τὸν εὐεργέτην ἀποσεμνύνων καὶ ἐκθειάζων· μαθόντα δὲ τοῦτο τὸν βασιλέα, κήρυκα πέμψαι καὶ διαφημίσαι καὶ δῆλον ποιῆσαι πρὸς ἅπαντας τοὺς ὑπ' αὐτὸν, ὅτι οἱ ἄρχοντες εἰσὶν αἴτιοι ἑαυτοῖς καὶ τῶν ἐπαίνων καὶ τῶν λοιδοριῶν (2)· εὐποιήσας γὰρ τὸν Νικάνορα, ἐνδεῶς ἔχοντα ὡς εἴρηται καὶ λιμώττον-

quia nihil in se reprehensione dignum agnoscit. Sicuti enim ille qui vituperanda opera exercet, ex semet ipso ignominiam haurit; ita qui laudabiliter vivit, iam ipse per se honoratissimus est, etiamsi eum sexcenti stultis maledictis oppugnent. Quod si forte actus aliquis damnabilis fuerit, is sedulo corrigendus est; multoque impensius quam Aegyptii solebant, apud quos animarum purgationes in more positae erant. Sin aliter res sit, maledicum quidem ceu furiosum aliquem despiciendum esse, vetus sapiensque lex monet. Nam qui clam atque in angulis maledicit, nihil ei nocebit qui ab omnibus uno ore laudatur. Quod si forte dolor aliquis maledici linguam acuit; sane expedit rei radicem exscindere; quo facto germen quoque exarescere nemo non videbit. Sic enim se gessit Philippus rex. Nam cum Parmenio apud eum accusaret Nicanorem regi maledicere solitum, Philippus rei causam accurate vestigavit; quumque comperisset Nicanorem egestate ac fame premi, lautas divitias in maledicum contulit; qui deinde laudandi extollendique benefactoris sui nullum finem faciebat: qua re cognita rex, per praeconem edici publice in ditione sua iussit; nimirum principes tum laudum tum etiam maledictorum sibimet auctores fieri. Namque Nicanorem egenum atque famelicum beneficiis

(1) Num intelligendum est animarum apud Aegyptios iudicium, quod nobis passim papyri exhibent? An potius cogitandum est de theurgicis purgationibus. Legatur Porphyrius in sententiis, tum etiam in epistula ad Marcellam a me primo Mediolani edita; item Augustinus de civ. D. X. 23.

(2) Lege Plutarchum apoph. ed. Reisk. tom. VI. p. 676. qui tamen accusatorem dicit *Smicythum*, non *Parmenionem*.

τα, καὶ διὰ τοῦτο δυσφημοῦντα, θερμότατον ἐπαινετὴν μετὰ τοῦτο πεποίηκεν ἑαυτοῦ· εἰ δ' ἴσως πονηρὸν ἐστὶ τὸ διαγγελλόμενον, ἄξιον ἐξακριβοῦσθαι καὶ διερευνᾷν αὐτὸ μάλιστα· καὶ φανεροῦ τοῦ τολμήματος γινομένου, σωφρονίζειν μετὰ χρηστότητος καὶ οὐκ ἔξω τοῦ πρέποντος ὅρου τὸν πλημμελήσαντα· ἐπεὶ τοῦτο κόσμος ἐστὶ διαφερόντως πρέπων τῷ βασιλεῖ· πολλοὶ δὲ πεπόνθασιν ἄδικα παρὰ τῶν ὑποβαλλόντων ῥᾳδιουργίας καὶ δολιότητας, τῇ τοῦ ψεύδους ἐπικαλύψει ἀπατωμένου τοῦ κρίνοντος· ὥσπερ οἱ μὴ τῇ βασάνῳ καὶ τῇ λυδίᾳ λίθῳ τὰ ὑπὸ τῆς τοῦ χαλκοῦ βαφῆς παρατρίβοντες κατασοφίζονται πολλάκις, καὶ τὴν νενοθευμένην ὕλην φαντάζονται ὡς χρυσόν· τινὲς δὲ καὶ οὐδαμινὴν ὕελον ὑπολαμβάνουσι λίθον τιμίαν καὶ καθαράν· τῆς νόθου καὶ ἐξωτερικοῦ χρώματος τὴν ὁρατὴν συγχέοντος δύναμιν, ἢ μὴ πεπειραμένην, ἢ μὴ παρειργασαμένην, ἢ καὶ ἀσθενεστέραν ἴσως ὑπό τινος πάθους γεγενημένην· οὕτω δὴ καὶ ψεῦδος κατασκευασθὲν μετὰ μηχανῆς, συγχέει τὸν λογισμὸν, ἢ δι' ἀπειρίαν, ἢ δι' ἀμέλειαν τὴν ἀκριβῆ ἐξέτασιν παραιτούμενον, ἢ τεταραγμένον ὑπὸ θυμοῦ καὶ ὀργῆς, διὰ μέγιστον ἔγκλημα· εἰ δὲ τὸ κατηγορούμενον ἐστὶν ἐν ὑποψίᾳ καὶ ἄλλοτε ποτὲ τὸ τοιοῦτον πρόσωπον ἐπὶ τοῖς ὁμοίοις ἔφθασε κατηγορηθῆναι, ἢ καὶ ὁ κατήγορος εὐνοίας καὶ ἀληθείας κέκτηται δόξαν, πολὺς ἐστὶν ἐντεῦθεν ὁ κίνδυνος· ἀλλὰ τούτων ἁπάντων ὁμοῦ συνελθόντων καὶ μὴ δυνηθέντων παρασαλεῦσαι τῆς ὀρθῆς κρίσεως τὸν κριτὴν, κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον γίνεται φανερὸν καὶ θαυμάζεται τῆς τούτου φρονήσεως τὸ στερρὸν καὶ ἑδραῖον καὶ κατωχυρωμένον καὶ βεβηκὸς καὶ κατὰ ἀλήθειαν ἀνδρικὸν καὶ γενναῖον.

cumulans ex obtrectatore ferventissimum laudatorem sui effecerat. Quod si forte improbum aliquid ad regis aures deveniat, par est de illo diligentiorem quaestionem institui; reque comperta, peccantem corrigere oportet non inclementer, ut ne poena meritum excedat. Id enim vel maxime regem decet. Multi enim iniuriam patiuntur ab accusantium fraudibus et commentis, dum mendaciorum obtentu iudex decipitur: veluti ii qui neque explorando neque lydio lapide colorem aeneo metallo deterunt, falluntur saepe atque adulterinam materiam instar auri reputant: nonnulli etiam vilissimum vitrum gemmae nitidae pretiosaeque loco habent: quia spurius videlicet fucatusque color visum perturbat, vel inexpertum fortasse vel incuriosum vel etiam infirmitate aliqua laborantem. Similer mendacium dolose obiectum, perturbat iudicis mentem, vel quia is imperitus est, vel quia socorditer vestigationem omittit, vel quia denique ira commotus est ob delati criminis atrocitatem. Quod si ille, qui reus peragitur, iamdiu suspectus fuerit, atque aliâs etiam de re simili accusatus; vel si accusator malivolentia caret veraxque creditur; tunc sane negotium periculosius graviusque est. Nihilominus si horum omnium concursu iudex a sententia recta inflexus non fuerit; tunc enimvero palam fiet ac celebrabitur mentis eius sapientia atque constantia summis viribus fulta, veritatisque studium generosum et viro dignum.

ιδ'. Ταῦτα ὁ μὲν πολλῆς εὐνοίας συντεθημένος παρ' ἐμοῦ λόγος οὗτος ὁ πενιχρὸς, ὥσπερ ἄλλο τι χρέος, προσφέρει τῷ βασιλεῖ· πίστιν ἐντεῦθεν διδοὺς καὶ πληροφορίαν τῆς ἡμετέρας ἀκραιφνοῦς καὶ καθαρᾶς μὲν προαιρέσεως δουλείας τε καὶ ὑποταγῆς· καὶ ὁ βασιλεὺς ἡδέως καὶ ἱλαρῶς καὶ εὐμενῶς αὐτὸν προσδεξάμενος, τὰ κρείττονα δὲ καὶ πλείονα παρὰ τῶν ἐλλογιμωτέρων καὶ σοφωτέρων ἀπαιτήσας, δίκαιον ἀπαραίτητον ἔχει ἐνθεῖναι καὶ φυλάξαι αὐτὰ ἐν τῷ ταμείῳ τῆς ψυχῆς, καὶ κατέχειν καὶ συντηρεῖν ἄσυλα καὶ ἀμετακίνητα, ἀσφαλῶς καὶ καλῶς συγκλείσας καὶ ἁρμοσάμενος τὰς θύρας αὐτῆς, καὶ κλείθροις καὶ μοχλοῖς ἰσχυροῖς στηρίξας μετ' ἀσφαλείας, καὶ φύλακας ἀνυστάκτους τε καὶ ἀγρύπνους ἐπιστήσας αὐτοῖς· καὶ οὕτω λοιπὸν θησαυρίσας πλοῦτον βασιλικῆς μεγαλειότητος ἄξιον (1), καὶ μεγαλοπρεπῶς καὶ αὐτοκρατορικῶς ἀπολαύων αὐτοῦ, ὀφείλει μεταδιδόναι φιλοτίμως καὶ δαψιλῶς πᾶσιν τοῖς ἀρχομένοις· ἵν' οὕτως αὐξάνωσι τὰ καλὰ καὶ πληθύνωνται, καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς ἕτερον διαδόσιμα γίνωνται· πάντως εἰς παράδειγμα καὶ ἀρχέτυπον βλεπόντων τὸν βασιλέα οὕτω κεκοσμημένον, καὶ ἔργῳ καὶ λόγῳ παριστῶντα καὶ δεικνύοντα ἑαυτὸν εὐράμενον τὴν κρατίστην καὶ ἀληθεστάτην εὐδαιμονίαν, καὶ τὴν ἀποκειμένην ἀπὸ ταύτης ἀτελεύτητον καὶ αἰωνίαν μακαριότητα.

Conclusio. XIIII. Hanc ego pauperculam orationem cum multa animi benivolentia compositam, instar debiti tributi, regi offero; ut fidele testimonium sit sincerae meae puraeque volente animo devotionis ac servitutis. Quam ubi rex libenter laeto vultu benivoloque animo exceperit; tum alia meliora et plura ab eruditioribus prudentioribusque exquisiverit; facere non poterit, quin haec omnia reponat in animi arca atque custodiat, atque ab omni direptione protegat, claustris eius egregie obseratis, seris validisque vectibus ad cautelam adhibitis, vigilibus denique custodibus iuxta positis. Atque ita omne opum genus regia magnitudine dignum congerens, eoque splendide et regaliter utens, partes eius liberaliter atque copiose in subiectos populos effundet; ut sic bona magno numero proveniant, vicissimque et ex ordine propagentur: dum omnes scilicet ad sic exornatum regem, tamquam ad exemplar archetypumque, respectant; ad regem, inquam, qui factis verbisque demonstret, summam se verissimamque tum praesentis temporis felicitatem esse adeptum; tum etiam illam, quae nos deinde manet, perennem sine fine beatitudinem.

(1) Intellige doctrinas politicas et virtutes regias.

MODERATORI REIPUBLICAE
BEATA CIVIUM VITA
PROPOSITA EST.

Cicero de rep. V. 6.

